

Tartalom

LXVII. évfolyam, 12. szám / 2013. december

AZIZ NESIN	Ne félj!	3
DEMÉNY PÉTER	Az oroszán dalai	10
KOVÁCS FLÓRA	„Hogyan forognak egymásba az idő szeletei” (Email-beszélgetés Demény Péterrel)	12
PETŐCZ ANDRÁS	Velem van az Isten; Lányokat bámult az Isten; Ideges az Isten; Mondatok a szabadságról	16
POLLÁGH PÉTER	A sötétség pulcsijai; Dédpiros; Eltöröm a javát; Nem fogja szellem	22
VILLÁNYI LÁSZLÓ	Utazás; Napkitörés; A kivándorolt	25
HAKLIK NORBERT	Tom Hanks a vizek felett	27
SÁNDOR ZOLTÁN	Szép új jövő	36
MÁHR GÁBOR	Colosseumban is; por a por szájában; piócafejek	41
BERTA KUHL	Csak a tükörbe; A parton csak; Nincs aki lemérje	43
BÁTHORI CSABA	Menettérti; Zene és más csodák; Táj bukással	45
PAYER IMRE	Skízis; Az építkezésnél	47
KIBÉDI VARGA ÁRON	Napló – 2012 (részlet)	49
SZÉNÁSI FERENC	Tamás evangéliuma	55
SIGMOND ISTVÁN	Marslakók	58
PÁL JÓZSEF	„...et anni tui non deficient” (Időről és időn túliról Weöres Sándor költészetében)	61

Tandori 75

TANDORI DEZSŐ	Kutatómnak (Fő művek nyomán)	69
TÉREY JÁNOS	Tandori-ambulancia	79
Ünneplő sorok	„Tökéletlenebb kompozíció”	83
TANDORI DEZSŐ	Egy küzdelem, kb. küzdelem, kb. leírása, leírása (E cím Kafka nyomán)	91
SZABÓ MARCELL	„A lecsengést még itt sem szívesen csinálom”	105

mérlegen

JANKÓ SZÉP YVETTE	Mogyorónyelv, hóbeszéd (Demény Péter: Hóbucka Hugó a mókusoknál)	108
SERESTÉLY ZALÁN	Paradoxonok könyve (Ștefan Bănuțescu: A Milliomos könyve)	111
JUHÁSZ ATTILA	Lassú nézés (Géczi János: Sétáló árnyék)	115
MOLNÁR ILLÉS	A Marno-fraktál (Marno János: Kairos)	120
BARTÓK IMRE	A szöveg bánata (Roland Barthes: Gyásznapló)	123
HEVESI JUDIT	Mert a lepke majdnem madár (Finy Petra: Madár- asszony)	126

Diákmelléklet

TAKÁCS DÁNIEL	Tandori Dezső: A verébfélék katedrálisa (Műértelmezés: történelem, és ami mellette nincsen)	
ILLUSZTRÁCIÓK	TANDORI DEZSŐ rajzai a címlapon, a 11., 24., 26., 42., 44., 48., 60., 90. és a 122. oldalon valamint a belső és a hátsó borí- tón.	

AZIZ NESIN

Ne félj!

A negyvenes éveiben járó, vézna, gyenge, sötétbőrű, szemüveges és nagyorrú férfi óvatosan közeledett a hatalmas kétszárnyú vaskapuhoz. A magas kapu két szárnya között a küszöbön állt az Őr, de mintha észre sem vette volna; sőt mintha nem állna ott egy lélek sem, úgy bámult felfelé a távolba. A férfi lassan lépegetve közelített hozzá. Kivette a zakója belső zsebéből a tárcáját, a tárcából pedig egy négyrét hajtogatott papírt. Óvatosan kinyitotta. Nyomtatott, hivatalos fejléces, pecsétetes papír volt. Odanyújtotta az ajtóban álló, felfelé bámuló Őrnek. Az Őr folytatta a messzeség szemlélését. A férfi, kezében a papírral, felemelte a fejét, és nézte az Őrt. Csukott szájjal köhintett, hogy tudassa jelenlétét. Az Őr rá sem hederített.

Az ajtó hatalmas, öntöttvas szárnyai olyan nehezek voltak, a küszöbön cövekelő Őr pedig annyira semmibe se vette, hogy Emberünk úgy érezte, mintha összepréselnék, mintha valami nyomná a föld felé, majdhogynem a földhöz tapadt. Odatartotta a kezében lévő írást:

– Ezt az idézést kaptam... mára hívtak ide – mondta.

A távolba meredő Őr egy hangot sem szólt; egy darabig az ürességet pásztázta tekintetével, mintha egy repülőt bámulna a levegőben, vagy egy orráról felszálló legyet figyelne, majd megint a távolba tekintett.

Emberünk félelmében olyan halkán beszélt, hogy talán meg sem hallotta a hangját. Elismételte.

– Idekérettek mára... Itt az idézés is...

Az Őrtől semmi válasz. Két perccel később anélkül, hogy tekintetét elfordította volna a távolról, megszólalt:

– Húzódj félre és várj!

– Rendben – felelte Emberünk.

* Aziz Nesin (1915–1995) török publicista, író, költő. A katonai iskola befejezése után rövid satirikus írásai különböző újságokban (*Yedigün, Karagöz* stb.) jelentek meg. 1956-ban egy nemzetközi satirikus novellaversenyen első helyezést ért el (*Kazan Töreni*), majd a következő évben ugyanezen a versenyen szintén első lett (*Fil Hamdi*). Ezzel elkezdődött nemzetközi pályafutása is. Műveit a világ számos nyelvére lefordították. Színdarabokat, regényeket, verseket és gyerekkönyveket is írt. Munkásságát nemzetközi és hazai díjakkal egyaránt elismerték: 1966-ban *Arany Sündisznó*-díjat (Bulgária), 1976-ban *Lótusz*-díjat (Ázsiai és Afrikai Írószövetség) kapott, 1985-ben pedig Angliában a PEN Club tiszteletbeli tagjának választották. Magyarul megjelent művei: *A szabály az szabály* (1960), válogatott novellák; *Fordítások és ferdítések* (1965), válogatott novellák; *Azok a csodálatos mai gyerekek* (1981), ifjúsági regény; *Csináld valamit, Met* (1984), színművek; [*Hoptirinam*, novella a *Török elbeszélők* (1974) c. gyűjteményes kötetben].

Közben az Őr néhányszor bement és kijött, de mindig, amikor megállt az ajtóban, ugyanazt a pózt vette fel. Emberünk ekkor már több mint félórát várakozott, újra próbálkozott:

– Erre az időpontra hívtak...

Néhány perc elteltével az Őr ráförmedt telt, kemény, megsemmisítő hangon:

– Húzódj félre és várj!

– Jól van – felelte ismét.

Életében eddig nem járt olyan helyen, ahol ilyen hatalmas, öntöttvas szárnyú ajtók vannak, a küszöbön pedig ilyen Őr áll, aki rá sem néz az emberre. Mivel először élte ezt meg, félelemmel vegyes izgatottság töltötte el. Mögötte már sor alakult ki férfiakból és nőkből.

– Menj már! – hallatszott mint egy mennydörgés.

Az Őr förmedt rá, anélkül, hogy a környék pásztázását abbahagyta volna. Megkapta az utasítást Emberünk, de ahogy sem tudta eltalálni, hogyan jusson át a vaskapu két szárnya között álló Őrön, aki testével elzárta az utat. Mivel terpesztett lábai között nem juthatott volna át, megpróbálta a nehéz kapu egyik szárnyát kinyitni. Az Őr, aki anélkül, hogy ránézett volna, látta, mit csinált, rákiáltott:

– Ne ott!

Emberünk keresgélt-keresgélt, de nem látott más helyet, ahol átmehetett volna. Ekkor érkezett az utasítás az Őrtől:

– A másik szárnyat nyisd!

A vaskapu olyan magas és nehéz volt, hogy Emberünk teljes testével nekifeszülve is csak nehezen tudta kinyitni akkora résnyire, hogy éppen átférjen rajta. Egy másik Őr belökte egy lefüggönyözött ajtajú dobozba, ahol megmotozták, csiklandós volt ugyan, de fogát összeszorítva megállta, hogy ne nevéssen. Kiment a dobozból. A papírt ki nem adta a kezéből. Megkérdezte az Őrtől, mit kell tennie, merre kell mennie. Az Őr felemelte a fejét, és az állával mutatta az irányt. Odament ahhoz az asztalhoz, amit mutatott. Az asztalnál lévő Őr egy szó nélkül, csak jelzésekkel és igazolványok felmutatásával kérte az ő igazolványát. Emberünk odaadta. Az Őr beírta egy füzetbe, az igazolványt elvette, és helyette adott egy csiptetős kártyát. Ismét muto-gatva jelezte, hogy tűzze ki. Emberünk a kártyát a zakója gallérjára illesztette. Megkérdezte, mit csináljon. Az Őr az orrával bökött abba az irányba, amerre mennie kell.

Emberünk azt hitte, hogy az itteniek vagy nem szeretnek beszélni, vagy nincs hozzá kedvük. Bármelyik is az igaz, úgy érezte, megalázzák azzal, hogy nem beszélnek hozzá, hanem állal, orral, szemmel utasítgatják. Félelmet keltett a szívében ez a lenézés, hogy még arra sem méltatják, hogy beszéljenek vele, hogy nem is veszik emberszámba. Ment, amerre az Őr az orrával mutatta. Ott, a következő vasrácsos kapu előtt egy újabb Őr Emberünket keményen karon fogta. Együtt mentek tovább, de az Őr nem engedte el Emberünk karját, mintha attól félne, hogy elmenekül vagy

elrepül. Amióta a főbejáraton bejött, elfogta a félelem, és ez a félelem csak egyre nőtt, Emberünknek talán ettől is, de pisilnie kellett. Micsoda kényelmetlen helyzet!

Egy széles folyosón kerámia járólapon vonultak. Szégyenkezve odafordult a karját szorosan tartó Őrhöz:

– Ne haragudjon, elmehetnék vécére?

Ez az Őr sem szólt egy szót sem, pont mint a többi. Emberünk már nagyon szenvedett. Hogy áll így az elé, aki hívatta? Hogy tud majd beszélni vagy válaszolni?

– Hol a vécé? – kérdezte újra.

– Lépést tarts! – hangzott a parancs az Őrtől.

Emberünk szökkent egyet, lépést váltott, és igazodott az Őrhöz. Most már mindketten egyszerre léptek. A két pár láb egyszerre és ritmusosan kongott a járólapon, lépteik visszhangzottak a folyosón. Emberünk már annyira szorongatta, hogy nem tudott akkorákat lépni, mint az Őr, sűrűn szökkenve lábat váltani kényszerült, hogy lépést tartson vele. Ha egy picit elmerengett, az Őr rögtön keményen utasította:

– Egyszerre lépj!

Emberünk, nehogy ennek a rendkívül látványos menetelésnek a rendjét megbontsa, amilyen halkán csak tudta, néhányszor még megkérdezte:

– Vécére... vécé... vécé.

Ahányszor csak kiejtette a szót a száján, az Őr úgy hallgattatta el, hogy még keményebben csapta oda a lábát a földhöz.

A hosszú folyosó végén az Őr megállt. Ezért Emberünknek is meg kellett állnia, mert szorosan fogta a karját. Miután az Őr az állával, szemével és orrával elmuto-gatta, merre kell mennie, elengedte a karját, majd visszafordult, és elment. Emberünk teljesen egyedül maradt, egy darabig még álldogált ott, hallgatta az Őr egyenletes lépteinek koppanását egészen addig, amíg elhalkult, majd elhalt.

A férfi azt hitte, az Őr a vécé irányát mutogatta az állával, orrával és szemével, azonban hiába futott arra, a zárt folyosó falában egyetlen ajtót sem látott.

A folyosó mennyezetéről öt-hat méterenként lámpák lógtak. Nagyon kevés fényt adtak és háromból egy nem is égett. Ezért a folyosó nem volt valami világos. Csak később tudta kivenni, hogy minden lámpa alá a mennyezetre láncsal táblákat függesztettek. Elolvasta a feliratot a táblán: „Ne félj!” A következő lámpánál ez állt a táblán: „Soha ne félj!”

Menetközben elolvasta a táblákat: „Honfitárs, itt biztonságban vagy!”, „Ne félj!”, „Soha ne félj!”

Miért is félnék? Mi félnivalóm lenne? – gondolta. Megnyugodott, ahogy a táblákat olvasta. Már annyira kellett pisilnie, majdnem maga alá csinált, de most ez az inger is elmúlt. Minden pszichológia, még a vizezési inger is... – gondolta.

Fejét felfelé tartva gyaloglás közben olvasgatta a feliratokat: „Beszélj bátran, félelem nélkül!”, „Honfitárs, biztonságban vagy, bízz!”, „Ne félj!”, „Ne félj!”

A táblákat olvasva teljesen megnyugodott, elfelejtette, hogy miért is jött ide; mit keres a végtelen hosszúnak tűnő széles folyosón; hogy rajta kívül nincs itt más, sőt

már a vizezési ingerről megfeledkezve jobb kedvre is derült. Mivel úgy gondolta, itt nem látja senki, kedvére való dalba kezdett, és ujjaival csettintgetett is hozzá útközben. A folyosó falán lógó plakátokat is olvasgatta: „Ne félj!”, „Mindenkinek joga van a félelem nélküli élethez!”, „Úzd el szívedből a félelmet!”, „Ne félj!”

Bár a hangja nem volt valami szép, kitalált egy „Ne félj!”-dallamot, és dúdolgatni kezdte, mint egy népdalt, egy indulót, egy éneket vagy egy áriát, majd lassanként felbátorodva fennhangon folytatta. Olyan volt ez, mint mikor az ember éjjel temetőn megy keresztül, és félelmében dalolászik, a szavakat hol elharapva, hol megnyújtva énekelte: Ne félj... ne félj már... ne félj lelkem... az istenért, ne félj!

A folyosó jobbra kanyarodott. Egy darabig így ment, majd balra fordult. Furcsa, hogy milyen régóta gyalogol ezen a folyosón, de egy ajtót sem látott. Meddig fog így járkálni és hova jut? Kivette a fejléces, pecsétes papírt és a halvány fényben, mintha bármi haszna is lenne, elolvasta ismét, hová hívták. Majd megint zsebre tette az idézést.

A folyosó, mintha a föld alatt lett volna. Amikor az Őrrel, aki szorosan tartotta a karját, lejöttek ide, a földszintről még néhány lépcsőfokot lejjebb ereszkedtek, de ennyire nem a föld mélyébe. Mintha egy hatalmas épület földalatti fűtőcsövekkel körbevett óriási alagútjába került volna. Akkor még nem tudta jól kivenni, hogy a folyosó talapzata nem vízszintes, hanem lejtős; vagyis egyre előrébb haladva lejjebb és lejjebb jutott, majdnem egészen a föld mélyébe. Ahogy ismét félni kezdett, a vizezési inger is visszatért. Rögtön olvasni kezdte a falra ragasztott plakátokat, a mennyezetről függő táblákat: „Ne félj!”, „Felejtsd el a félelmet!”, „Az oroszlánszívű félelem nélkül él!”, „Ne félj!” Megnyugodott, az inger is eltűnt.

Jó lett volna visszafordulni és megkeresni az Őrt vagy valakit, és megmutatni a fejléces idézést, ahelyett, hogy a végtelen folyosót követve a mélységbe megy. Visszafordult. Hogy minél hamarabb a bejáráshoz érjen, meggyorsította lépteit. Elhaladt a „Ne félj!” feliratú táblák és plakátok között. Hirtelen kettős elágazáshoz ért. Jobbra menjen vagy balra? Talán valami ösztönös reakció miatt jobbra indult. Ment, ment, mendegélt... Nem nézett az órájára, de abból, hogy többet gyalogolt, mint idefelé és még nem érte el a kaput, rájött, hogy rossz folyosóra kanyarodott. Visszafordult... Idővel kezdte úgy érezni, hogy csapdába került. Az volt a legfurcsább, hogy órákig itt kevergett és járkált a folyosón, mégsem találkozott egyetlen emberrel sem. Nem volt sem egy ajtó, sem egy ablak, vagy akár egy bemélyedés sem. Amint visszafordult, még furcsább dologra figyelt föl. A folyosó, amire rákanyarodott, nem ugyanaz volt, mint amelyiken az imént jött. Mert amikor a nyílegyenes folyosón haladt, visszafelé ugyanaz a folyosó negyven-ötven lépésenként hol jobbra, hol balra fordult. Gerincén végigfolyt az izzadság. Borsózott a háta. Még jó, hogy a falakra ragasztották azokat a plakátokat és a mennyezetre függesztették a táblákat. Ha nem lennének ezek a feliratok, szörnyethalna félelmében. Hogy megnyugtassa magát, ezeket olvasgatta: „Ne félj!”, „Soha ne félj!”, „Az ártatlan ember nem fél!”

Mintha a sötét csöndet akarná megtörni, hirtelen egy női sikoly visszhangzott. A nő minden bizonynal iszonyú kínokat állt ki, fülsiketítően kiabált, sírt, könyörgött. Úgy kiáltott, mintha tüzes vassal égetnék, vagy a húsát marcangolnák, vagy nyársat döfnének a szívébe. Sikolyai egyre hangosabbak lettek.

Emberünk térdei megrogytak. A falnak támaszkodott, máskülönben elesett volna. Hiába dugta be a fülét, hogy ne hallja a sikítást... Az egyre erősödő sikolyok a folyosón visszaverődve még hangosabbá váltak. Emberünknek ismét pisilnie kellett, már annyira, hogy majdnem maga alá csinált. Nehezen tudta visszatartani, összegörnyedt. Arra gondolt, mivel itt úgyszincs nemhogy vécé, de egy ajtó sem, a fal tövében könnyít magán, aztán mégsem tette, egy hivatal folyosóján bárki (bárki, aki nincs is itt) megláthatja.

A nő sikolya, amilyen hirtelen felhangzott, olyan hirtelen abba is maradt.

A folyosó megint kétfelé ágazott. Valamiért ismét a jobboldalit választotta. Adigra már annyit járkált, hogy teljesen leizzadt. Elkapta a reménytelenség érzése, hogy fogságba esett a föld alatt a véget nem érő falak között. Ekkor nem csak egy, hanem sok ember nyögése, sírása, könyörgése, ordítása hallatszott. Néha suhintások zaját hallotta, mintha egy ostorral vagy szíjjal ütnének meztelen emberi testre. Emberünk ott helyben a földre omlott. Fetrengett, és nem érdekelt, hogy maga alá csinál-e vagy sem. Fogalma sem volt róla, hogy meddig maradt így. A hangok, a nyögések, a sírás abbamaradt. Ha emberek hangját hallotta, akkor itt valahol embereknek kell lenniük. Felállt. Nehezen járt. Igyekezett erőt meríteni a táblákat és feliratokat olvasva: „A civilizált ember nem fél!”, „Csak az árulók félnek!”, „Ne félj!”

Ha nem lettek volna ezek a feliratok, Emberünk szörnyethalt volna.

A folyosó falain víz kezdett szivárogni, a mennyezetről is víz csöpögött alá, a padlón tócsák keletkeztek. Arra gondolt, hogy visszafordul, de félt attól, hogy a folyosó ismét kettéágazik. De nem maradt más választása, mivel a víz egyre emelkedett körülötte. Épp visszafordult, amikor áramszünet lett, és koromsötétben maradt. Ijedtében sikított egyet. A sikoly után megszólalt egy lágy hang:

– Ne félj! Nincs mitől félned...

Mivel egyáltalán nem számított emberi hangra, amint meghallotta, még egyet sikított.

Mintha egy sötét, mély kútból verődne vissza, a hang ismét megszólalt:

– Ne félj, ne félj! Itt biztonságban vagy.

Emberünk szerette volna megköszönni, de nem jött ki hang a torkán, csak az ajkai mozogtak. Egy darabig várta, hogy a hang újra megszólaljon. Mivel nem szólalt meg, tapogatózva elindult a sötétben. A víz egyre emelkedett, a cipője csuromvíz lett. Bármerre is fordul, nem menekülhet a víz elől. Hogy megtalálja az irányt, a falat kereste. Ijesztő, de nem találta a falakat. A folyosó szélessége maximum tíz lépés lehetett, mind a négy irányba megtett negyven-ötven lépést, mégsem talált falat. Most egy fal nélküli koromsötét téren volt. Mintha a folyosó falai váratlanul eltűntek volna.

Térdei elgyengültek, lerogyott a vízbe. Sajnálta, hogy nincs a közelében semmi, amivel véget vethetne az életének. Egyszer csak eszébe jutott a gyufa. Fényénél meglátja a falat, és megbizonyosodhat, merre menjen tovább. Elővette a gyufásdobozt. A gyufaszálak nagy része átázott. Azért is megpróbálta. Elkezdte a gyufákat sorra meggyújtani. Végre az egyik meggyulladt. Az égő gyufát maga elé tartotta, és a sajátjánál kétszer nagyobb két kezét pillantott meg, hirtelen felsikoltott. Azaz csak sikoltott volna, mivel hang helyett csak levegő jött ki a torkán, elakadt a hangja. Menekülteni akart, ereje még lett is volna, de a lábai nem engedelmeskedtek. A gyufa lángját felfelé emelve, közvetlenül maga előtt, egy természetes embert látott. Az ember mosolygott. A gyufa elaludt. Nem mert másik gyufát gyújtani. Milyen ostobaság, hogy órákig bolyongott a folyosón embert keresve, most meg, hogy meglátta, megijedt. Talán nem is embert látott, csak hallucinált. Ha csak hallucináció volt, feleslegesen ijedt meg, és csinált maga alá. Nem, nem képzelődött, valódi ember volt, mivel beszélt, méghozzá bársonyos hangon:

- Ne félj, ne félj!
- A sötét miatt van... – felelte Emberünk.
- Miért nem csinálsz világosságot? Kapcsold fel a villanyt...
- A falat sem találom...
- Ott van közvetlenül mögöttem.

Emberünk hátranyújtva a kezét a falhoz ért. Végigtapogatta a falat, megtalálta a villanykapcsolót, megnyomta. A lámpák felgyulladtak. A folyosó falai ismét a helyükön voltak. A világosságban meglátta az embert is. Felbátorodva a mosolyán, megkérdezte, kicsoda. A férfi elmondta, hogy egy űr, akinek az a feladata, hogy az ügynézés céljából idejövő honfitársakat biztosítsa afelől, nem kell félniük. Majd az egyik fali hirdetésre mutatott:

- Olvasd el! – mondta.
- Emberünk elolvasta:
- „Ne félj!”
- Egy táblára mutatott:
- Olvasd el ezt is!
- „Ne félj!”
- Akkor miért félsz?
- Nem félek én... – felelte Emberünk.
- Dehogynem félsz – mondta erre az Űr. – Ne félj!

Emberünk:

- Nem félek...
- Dehogynem félsz, fiam – vágta rá korholóan az Űr. Egyáltalán nem viccelt.
- Annymira nem félek... – hebegte Emberünk, de amint az utolsó hang elhagyta a száját, akkora pofont kapott, hogy a feje a falnak csapódott, és megint pisilnie kellett.
- De még mennyire hogy félsz, te számár! Naná, hogy félsz! – mondta az Űr.

Emberünk a félelemtől bevizelt. Lába, lábszára a meleg vizelettől nedves lett.
– Már nem félek, amint megláttam magát, rögtön megnyugodtam – felelte.
A másik oldalról is kapott egy pofont, így a bevizelés után be is csinált.
– Fiam, teljesen be vagy szarva, és még most is azt állítod, hogy nem félsz... –
mennydörögte az Őr.
Emberünknek fogalma sem volt, mit mondjon erre:
– Igaza van, de ilyen helyre most jöttem először, nem vagyok hozzászokva, nem
rajtam múlik, tényleg félek egy kicsit.
Az Őr hangja megint lágy lett:
– Ne félj! Nézd, mindenhová plakátokat tettünk, táblákat akasztottunk „Ne félj!”
felirattal, hogy a honfitársak ne féljenek. Ne félj!
– Rendben, nem félek... Ahogy parancsolja. Nincs is mitől félni. Mitől is félnék? –
felelte behódolva Emberünk.
– De mégis félsz, te állat! – ordította az Őr hirtelen.
– Nem félek – suttopta Emberünk.
Reszketett, mint a nyárfalevél, sírva fakadt.
– Ha nem félsz, akkor minek sírsz fiam?
– Jól van, azt hiszem, mégis félek valamennyire.
A pofontól megpördült a sarkán, és a földre zuhant, bele a vízbe.
Az Őr a fejénél állt:
– Ne félj! Ne félj már!... Nincs mitől félned.
Ez volt az utolsó dolog, amire Emberünk emlékezett, a szavakra és a fájdalomra,
amit a rúgás után érzett a fejében, másra nem.

Ideg- és Elmeegógyászati Klinika
Kórlap

Név: C. M.
Születési idő: 1923
Betegfelvétel ideje: 1981.10.30.
Diagnózis: Psychasthenia
Pulzus:
Vérnyomás:
Lázgörbe:
Terápia: Napi három csepp Haldol, Anafranil kapszula

Bayramoğlu, 1984. jún. 25.

fordította: Biacsi Mónika

DEMÉNY PÉTER

Az oroszlán dalai

1.

Már csak a napnyugták érdekelnek,
a napokat végigélem,
fekszem a bozót árnyékában,
amit a nőstények hoznak, megeszem,
s ha egy ifjú bojt felém csóválkodik,
egyetlen harapással kettétöröm a hátgerincét.
Csak a napnyugták érdekelnek,
s aztán az éjszaka,
ez a csöndes, alaktalan,
iszonyú kafferbivaly.

2.

Emlékszem, már olyan öreg volt,
vagy inkább olyan gyenge, rossz volt ránézni is,
már rátelepedtek a legyek,
az égbolt tele volt halállal,
már híres sörénye sem volt a régi,
a fiai tisztas távolból várták, hogy végre megdögöljön
(olyan jól nevelt a remény időnként),
ő csak rám nézett, utoljára még felemelte
egykor csodálva rettegett sörényét:

„Én nem kaptalak el, de te
ne kegyelmezz senkinek, soha,
ne áltasd őket, ne kecssegetsd
semmivel, ami nem te vagy,
csak azt hiszed, hogy egyszer majd lehetsz.

Fogad legyen, karmod, súlya a mancsodnak,
sörényednek rettentő szépsége ne hazudjon
a szépség természete felől.
Most eredj.”

És én, mintha tényleg könyörtelen lennék,
elléptettem, és lelkükben vicsorgó,
gyáva fiai mellé telepedtem.

„Hogyan forognak egymásba az idő szeletei”

DEMÉNY PÉTERREL BESZÉLGET E-MAILBEN KOVÁCS FLÓRA

KOVÁCS FLÓRA: Az irodalomhoz, az íráshoz kapcsolódnak a munkáid minden szállal: írsz lírát, prózát, drámát, irodalmi publicisztikát, disszertációt Balla Zsófia munkásságáról befejezés előtt áll, szerkesztőként is dolgozol, fordítasz és a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen is dolgozol. Az irodalom több irányból szemlélésének vágya, a nyitottság egy bizonyos típusa kellett már ahhoz, hogy az irodalomhoz kapcsolódó ennyi munkafázisba belefogj, illetve egyáltalában az irodalmat magát érintő kíváncsiság. Ez látható a verseidben is. Az Ikarosz imája (Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1994.) című kötetedben érezhető volt, hogy vonzódasz szerepekhez. Ez erősödött a Bolyongásnál (Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1997.), amely tematizálja is ezt, sőt az Ágóbágo naplója gyermekvers-kötetnél (Illusztrálta Keszeg Ágnes. Kolozsvár, Koinónia, 2009.) szintén fellelhetők ennek nyomai. A szerepekhez vonzódást mennyiben tartod verseidben szervezőelemnek?

DEMÉNY PÉTER: Egyszer egy barátom azt mondta, *mindenevő* vagyok. A kedves iróniában ott motoz a lényeg: én kalandvagyó vagyok. Minden érdekel, minden irányból és mindenképpen. Talán a tudomány, a száraz, nyakkendő, merev tudomány a legkevésbé, de már az olyan szellemes tudomány, amilyent Nietzsche is keresett és amelynek Jan Kott az egyik legérdekesebb képviselője, nagyon is. Ennek az érdeklődésnek meg is iszom a levét a befejezés előtt álló disszertációm kapcsán, kamatoztatom is a tanításban, hiszen az a legfőbb törekvésem, hogy az irodalmat személyes tapasztalattá tegyem, érzéki élménnyé, olyan valamivé, amin nemcsak az élet múlik, hanem mindenkinek a *saját* élete.

Persze, nem mindig *egyformán* érdekelt minden – az *Ikarosz imája* születésekor még sokkal zsigeribben és problémátlanabban, amolyan „én fedeztem fel a spanyolviaszt” módon. Talán ezért is tartom az első két verseskötetemet, az *Ikarosz imáját* és a *Bolyongást* kevésbé sikerültnek.

Az *Ágóbágo naplója* egy olyan szerep meg- és körülírása, amelyre „az élet” osztott ki. Nagy szó, de aki volt már apa, az tudja, cseppet sem üres, bár persze mint mindent, ezt is lehet üresen üzni. Én próbáltam és próbálom lazán, de hogy mennyi fájdalommal és kétségbeeséssel jár időnként, az a záróversből is kiderül.

K. F.: Az irodalom élmény, élettől elválaszthatatlan formája alatt olyan irodalomszemléletet gondolsz, amely közel helyezkedik el Cs. Gyimesi Éva irodalomszemléletéhez?

D. P.: Éva egyik kedvenc tanárom volt, minden bonyolultságával együtt – ezek nélkül nyilván nem is lett volna jó tanár. Ezt nem úgy értem, hogy *kizárólag* úgy lehet jó tanárnak lenni, ahogy ő volt, de nála is azt lehetett érezni, amit a jó tanároknál és jó vízvezeték-szerelőknél: hogy annak, amit csinál, az életéhez van köze, az múlik rajta.

K. F.: Az *Ikarosz-szerep felvételénél* Bretter György *Ikarosz-elemzése* foglalkoztatott? Egyáltalában mennyiben engeded, hogy az irodalomelmélet vagy a filozófia egy-egy ága hasson szép-írói munkádra, vagy mennyire tudod elválasztani? Ez okoz nehézséget? Ezt azért kérdezem,

mert ilyen összekapcsolódást szinte elválaszthatatlannak érzek egy olyan szerzőnél, aki az irodalom ennyi területén dolgozik.

D. P.: Mint mondtam, zsigeribb valék még akkor, Brettert nem olvastam, s ha olvastam se értettem. De hogy a fentebb említett életnek mennyire van fantáziája, arra akkor jöttem rá ismét, amikor igazán és rettentően érdekelni kezdett az egész jelenség. Itt élek egy olyan városban, ahol Bretter sétált Szilágyi N. Sándorral és Tamás Gáspár Miklóssal. Meg Balla Zsófiával, aki disszertációm alanya és tárgya. Egy olyan városban, amelyet gyakran provinciálisnak érzek, miközben szörnyen és olykor bizonyára bántóan büszke vagyok rá. Hogy tudott itt élni ez a gyémántfejű ember (Bálint Tibor nevezte így Szabédi Lászlót, de én most Bretterre értem) a történelem egyik legsötétebb korszakában? Hogy tudott sétálni? Hogy tudta megírni azokat a fantasztikus, sziporkázó esszéket a görög mitológia alakjairól vagy Szilágyi István *Kő hulljáról*? Nem szűnök hüledezni.

K. F.: A verseskönyveidben érezhető leginkább, hogy csábítanak az olyan játékok, amelyek különböző szerzők műveire való rájátszásként nevezhetők meg. Mely szerzőket tekinted legfontosabbaknak a magad számára?

D. P.: Sok nevet mondhatnék, de kettőt mondok: József Attila és Nádas Péter.

K. F.: A fél flakon-kötettedben (Kolozsvár, Koinónia, Éneklő Borz, 2007.) erősödik a halál kérdéskörének megjelenése. Mennyiben gondolod e kérdéskört meghatározónak s mennyiben látod e kötet óta még erősödőnek a szépírói munkáidban?

D. P.: Mindig is érdekelt a halál, nem tudom, miért. Talán azért, mert a nagyszüleim neveltek, közel voltam a lassú és ijesztő sétához, melynek végét nem sejti utazó. Mindenki tudja, hogy meg fog halni, de senki nem tudja, mi lesz akkor, hová kerül. Máig előttem van nagymamám arca, hallom a hangját. Az ő halála az enyém is, hagyomány és költészet.

K. F.: Úgy látom, hogy a párbeszédetek, s így a beszélgetések jelentőséggel bírnak számodra is, a Papp Sándor Zsigmonddal való rovatírás – melynek anyaga kötet alakban ugyancsak olvasható (Demény Péter–Papp Sándor Zsigmond: Meghívó minden keddre. Kolozsvár, Polis Könyvkiadó, 2005.) – erre példa. Hogyan merült fel az „együttíró” rovatnak az indítása?

D. P.: Igen, szeretek sétálni és beszélgetni, s bár meglehetősen individualista lélek vagyok, focizni. Zsigával pedig kollégák voltunk a *Krónika* című napilapnál, barátok már korábbról. Valahogy kiegészítjük egymást, más a személyiségünk, a ritmusunk, az impulzivitásunk, de mindketten szeretjük Zidane-t és Bodor Ádámot. A lapnak rovat kellett, mi amúgy is egy szobában dolgoztunk, tudtuk váltani egymást, tudtunk kapcsolódni egymáshoz. Belevágtunk.

K. F.: Ha előkerült a Bodor Ádám írásaihoz való vonzódás, akkor nem felejtendő el, hogy a bodori világhoz közeli Ștefan Bănuțescu-könyvet, A Milliomos könyvét (Csíkszereda, Bookart, 2011.) fordítottad. A két szerző írása közötti hasonlóságról és eltérésekről is beszéltél már. Mi vonzott a leginkább a Bănuțescu-könyvben? Mióta tervezted a lefordítását?

D. P.: Egyetemista éveim óta. Magyar–román szakon végeztem, és másodéven *A Milliomos* könyve volt az egyik olvasmányunk. Azonnal és örökre belészerettem: azt a fajta játékos szomorúságot, boldog boldogtalanságot, kedélyes világvégét éreztem benne, amit azóta is nagyon szeretek a román kultúrában.

K. F.: A Meghívó minden keddre-kötetben nem egyszer feltűnik szövegeidben az emlékezés kérdésköre. E problematika a szépirói munkáidban is megjelenik. E kérdéskör továbbra is foglalkoztat, esetleg erősödését látod?

D. P.: Már-már rögeszmésen foglalkoztat a múlt, olykor a jelen rovására. A *Visszaforgatás* semmi más, mint... visszaforgatás, a múlt feszült újranézése. Érdekel, hogyan forognak egymásba az idő szeletei, hogyan szikráznak össze; érdekel akkor is, vagy éppen azért, mert fáj, miközben szép. De most már szeretnék másként fájni szépen.

K. F.: Ha az emlékezésről esik szó, megfogalmazható, hogy az emlékek „áradásaként” is felfogható a Bănulescu-könyv. A szent és a profán emlékezet kapcsolatait vegyíti, s a két emlékezet nyelvére egyszerre összpontosít egy gyönyörűen megformált nyelvvel. E könyv fordítása a nyelv erős metaforizáltsága miatt rendkívül aprólékos lehetett. Hogyan emlékszel vissza a fordítás munkálataira?

D. P.: Gyönyör volt, nem más. Persze gyötirelem is, ha már gy betűs szavakat keresek. Melyik szó jó, melyik szó talál? Melyik adja vissza, de nem hamisítja meg? Melyik beszél róla és nem rólam? Aki ezekre nem gondol, az minden lehet, de műfordító nagyon kevés.

K. F.: Ha a *Visszaforgatás-kötet* (Kolozsvár, Koinónia, Éneklő Borz, 2006.) már előre jeleztük, akkor nem felejtethető el az sem, hogy e regényed és a Bănulescu-szöveg közös pontja lehet a narrátor újra és újra önmaga jelenlétére való felhívása, illetve az írás tematizálása. Az írás tematizálását magukban megjelenítő szépirói munkák mennyire vonzanak? Gondolok itt akár a nyelvvel jelentősen, bár másként játszó Láng Zsolt-kötetre, a Bestiárium Transylvaniae IV. A föld állataira.

D. P.: Nagyon vonzanak, hiszen a *Visszaforgatás*ban is erős vonulat ez. Egyáltalán, milyen zsigeri voltam és maradtam (a színház is ezért és így érdekel), annyira reflektált is lettem. Nagyon szeretem a gondolkodó írókat, s mi más lehetne az, aki a nyelvvel játszik? Esterházy Péter az egyik kedvencem, a legkisebb glosszája is. Mert mindig humorosan, azaz ironikusan, azaz távolítottan lát, miközben nagyon belülről.

K. F.: Bányai Éva a *Visszaforgatásról* írva [Bányai Éva: Térképzetek, névtérképek, határidentitások. Kolozsvár, Korunk-Komp-Press, Ariadné-könyvek, 2011.] nagyon érzékenyen szól a cenzúra és öncenzúra viszonyáról leginkább a regényben megjelenő családi viszonylatok kapcsán, ám utalva a 1980-as évek Romániájára is. A cenzúra és öncenzúra összetettsége, annak tételezése mennyiben fontos számodra az elemző munkáidban?

D. P.: Inkább azt mondanám, amit fentebb. Aki csak dalol, mint madár az ágon (Nemes Nagy fakadt ki így a magyar köztudat lebutított Petőfi-képe ellen), az nem érdekel. De nem is hiszem, hogy van olyan igazán jelentős költő, aki nem foglalkozik a munkaeszközével. Szilágyi Domokos írja csodálatos Arany-esszéjében, hogy őstehetségként nem lehet *Coriolanust* fordítani. Úgy kell nyelvben gondolkodni, hogy az energia mégis érződjön. A *Ki viszi át a szerelmet* kéziratán ott van: Fradi-Honvéd 3–2. Ez a meccs nem látszik a versen – nem látszik, hogy Nagy László „kilépett” volna belőle, miközben mindenki számára világos, mennyire megmunkált szöveg ez.

K. F.: 2011-ben jelent meg a Hóbuca Hugó a mókusoknál (Illusztrálta Keszeg Ágnes. Kolozsvár, Koinónia, 2011.) című meseregényed. E kötet egy pályázat anyagának folytatása. Miközben írtad „tesztelted” valakin a szöveget?

D. P.: Nem. A lányom bizony unta az első, pályázatot nyert fejezetet. Egyre inkább az az érzésem, olyan felnőtteknek írok, akik gyermekek is még. Túl sok ahhoz a gyerekeknek szóló szövegeimben az irónia, a melankólia, hogy igazán szeretni tudják.

K. F.: A Hóbuca Hugó a mókusoknál-könyvtől is függetlenül érdekelne, hogy el szoktad-e küldeni a szövegeidet „előolvasóknak”. Szövegtípusból adódik, hogy kit kérsz olvasásra?

D. P.: Nem, hanem a bizalmon. Nekem nagy szerencsém van: már több mint tíz éve barátomnak mondhatom Balázs Imre Józsefet. Az ő higgadtsága, jó szeme, szeretete nélkül nem itt tartanék. Talán sehol sem tartanék.

K. F.: Mind az Ágóbágó naplóját, mind a Hóbuca Hugó a mókusoknál-t Keszeg Ágnes illusztrálta, akinek a gyermekkönyvek munkálataiban jártassága van. A párbeszédre való nyitottság miatt volt fontos számodra, hogy ez a könyv is az ő illusztrációival jelenjen meg?

D. P.: Inkább azért, mert rátalált valamilyen jóféle örületre, ami bennem is megvan. Nézem a rajzait, és magamat látom bennük. Magamat, aki hóember is vagyok.

K. F.: Drámát is írsz, volt is felolvasó-színházi bemutatód. A továbbiakban szeretnél erősen nyitni a drámaírás felé?

D. P.: Sőt, már nyitottam is: írtam egy újabb drámát, talán jobb, mint a *Bolero*. Az érdekel, hogyan lehet a feszültséget úgy elmondani, mint mondjuk Csehov vagy Pinter: a szereplők semmiről beszélnek, aztán hirtelen felbukkan valami nagyon mélyről.

A *Bolero*t meg október végén mutatták be „igazi színházként”, nagyon érdekes tapasztalat volt az egész próbafolyamat, a munka a szövegen Albu István rendezővel, aztán ahogy a szemem előtt megelevenednek a figurák, létrejön az életük tere, és ez a csodálatos társulat színészestül-ügyelőstül a darabra és az előadásra gyúr. Úgyhogy én örülök...

K. F.: Ha a tanulmányok, esszék, kritikák világa felé mozdulunk, akkor láthatjuk, hogy A menyét lábnyma-kötettedben (Kolozsvár, Korunk-Komp-Press, Ariadné-könyvek, 2003.) Szilágyi Domokos központi pozíciót foglal el. Mostanság leginkább Balla Zsófia írásainak tárgyalása mutatkozik nálad határozottan. Esetleg a két szerző munkáinak közös jegye is foglalkoztat, amennyiben vélhetően náluk közös jegyek?

D. P.: Nagyon szeretem Sziszt. És nagyon szeretem Zsófit is: úgy gondolkodik képben, ahogy nagyon kevesen. A színesztéziái, a hirtelen felbukkanó metaforái, az intenzív trópusai magukkal ragadnak. És nem hiszem, hogy Szisz nélkül tudnánk ilyen trópusokat írni, furcsa módon éppen azért, mert elbúcsúzott a trópusoktól.

K. F.: Balla Zsófia műveiről írod a disszertációd. Mikor döntöttél úgy, hogy az ő munkáiról fogsz írni? Az ő PaterNoster című írása véleményem szerint az egyik legnagyobb kaland s legmeghatározóbb szöveg a kortárs irodalomban.

D. P.: Már tizenegy éve. És a *PaterNoster* valóban gyönyörű: fájdalmas és érzéki ön- és Kolozsvár-síratás, a múlt jelenvalósága. Mert ez is a művészet: úgy beszélni a múltról, hogy megérezzük, mennyire jelen.

PETŐCZ ANDRÁS

Velem van az Isten

Itt ül a szobámban,
velem van az Isten.
Fiatal az arca,
öregebbnek hittem.

Öregebbnek hittem
a Teremtő Urat,
nézem, ahogy csendben,
piros borral mulat.

Piros borral mulat,
nyugtatgat és lázít,
áldja meg a Jó Sors,
ahogy kvaterkázik.

Ahogy kvaterkázik,
úgy telik az idő.
Én öregebb leszek,
fiatalabb lesz ő.

Végül köszöntöm majd
az *újszülött Istent*,
mikor ő üdvözöl,
meghalok itt, lent.

De most együtt iszunk,
épp az én szobámban,
*„látod, élet vagyon,
s nem hűvös halál van”,*

így beszél az Isten,
emeli poharát,
kicsit viccelődik,
mert a szívembe lát.

*

Velem van az Isten,
éppen velem iszik:
áldja meg a Jó Sors
azt, ki még ma hisz, itt.

Lányokat bámult az Isten

Fiatal lányokat bámult ma az Isten.
Pázsiton heverték, sűrű napsütésben
és az égen
madarak repültek éppen.

Szomorú volt az arca nagyon.
Bámulta őket vágyakozón
s kíváncsian,
mint akinek semmi dolga van.

Ábrándozott az Úr, miként egy öreg,
ki nem érezhet többet örömet,
mert elszaladt valami, ami az idő.

Tán arra gondolt, még visszatérhet ő
valami szebb, valami jobb világba.
Nem abba, amitől búcsúzik máma.

Ideges az Isten

Napok óta ideges az Isten.
Villámlás, menydörgés jelzi a dühét.
S napok óta olyan feszült minden,
mindenki fél, mindenki retteg.

Talán ha valami siker érné végre,
valami díj, valami elismerés,
hogy nem hiába dolgozik, kínlódik annyit,
hogy van értelme annak, amit éppen csinál.

Valami halk remegés minden pillanatban,
érezni, hogy robban majd valami,
csak épp nem tudni, mi.

Egyre sűrűbb lett errefelé minden,
annyira mások a mindennapok,
azóta, hogy ideges az Isten.

Mondatok a szabadságról

Ki szabadságot akar,
az szabadságot akar
egyszerű szavakkal,
vagy csak szavak nélkül.

Ki szabadságot akar,
az szabadságot akar,
ha hidat foglal, azzal,
ha tiltakozik, azzal,

hogy szóvá meri tenni,
mi szeretne lenni,
vagy, hogy mi a gondja,
hirtelen kimondja.

*

A szabadság ott van
a sárga rózsában,
a szabad madárban,
ki az égbe repül.

*

A szabadság ott van
mindenféle tettben,
a vágyban,
és az ágyban,

hogy nem közli senki,
miképp kell szeretni,
s főleg hogyan,
és boldogan

miként is élhetek.

Nem írhatnak elő
tevékenységeket,
parancsba sem lehet adni,

hogy sikert sikerre halmozunk,
nem érdemes.

Ki szabadságot akar,
az szabadságot akar
haragos szavakkal,
vagy tán szavak nélkül.

*

A szabadság ott van
sok-sok ezer tárgyban,
különböző színben,
és a változásban,

abban, hogy a bőröd
milyen árnyalattal
mutatja az ősöd,
és az érintése

éppen ma miféle.

Nem mondhatja senki,
papírt kell szerezni
ahhoz, hogy a társam,

közös háztartásban
velem legyen.

*

Ki szabadságot akar,
az szabadságot akar,
mintha sziklára lép,
hogymesszire lálsson.

*

A szabadság ott van
a sárga rózsában,
és a tulipánban,
meg az elmúlásban.

Szabad lesz az élet,
szabad lesz a madár,
az a szép közöttünk,
aki szabadon jár.

*

A szabadság ott van
minden gesztusodban,
ahogy a magasba emeled
a tekinteted,

ahogy eldadogod,
vagy talán suttogod,
mi az akaratod,
az lesz a szabadság.

És szabadság van abban
a vágyakozásban,
hogymagabban élhess végre,
tartozásod majdan

felírhasd az égre:
ebben szabadság van.

*

A szabadság ott van
a piros rózsában,

a kék nefelejcsben,
a megújulásban.

Ki szabadságot akar,
az szabadságot akar
egyenes szavakkal,
vagy amit tesz, azzal.

*

Ott van a szabadság
a mozdulatodban,
ahogy a tenyered
szüleid sírjára helyezed,

s könnycseppet hullajtasz
a talajra,
amiből egykoron kinőtt
őseid sarja,

ez lett a szabadság.

Apró ékszer neked,
viszont a hiánya:
magad pusztulása.

POLLÁGH PÉTER

A sötétség pulcsijai

Hideg a víz, meztelen, szellemkislány ízű.
Amúgy nincs itthon íz. Csak a dagadó hold süt.
Arcomba hull a vakolat, ez most a púder.

Elvisz a taxisárga szorongás a semmiségbe,
nem vagyok jól magamtól, nem bírom már.
Eltöröm a javát: a sötétbe beszélek.
A kopóhoz. A világ felé akarok menni. Most.
Arra gondolok, meglepően sokan halnak
meg 79 évesen. Pompejkednek, azt hiszem.
Hallottam én is eleget a számok hívását,
ha eltemettem egy szót, egy szóvalán évet,
nem nézte senki, volt-e benne lidérc.
Világító gép, te számító, mit akarsz tőlem?

Reggel van. Vánszorgó világos. Jáspisos.
A halványvérű villanykörte szemtelen néz:
lám, lidércnél maradandóbb az író úr talán.

Azt hittem, rács az, amit fogok,
derülök én is, mint a darakásás ég,
s nézem, amit rácsnak mondtatok.
Jön fel a nap, de ez nem rács,
csak idézőjelbe tettek minden ablakot.

Dédpiros

Sok ófotón ott vagyok.
Az a kerekfejű gyerek,
a szeme két kék gömb:
az voltam. Emlékszel?

A fájdalom, a nosztalgia
is kerek, innen lehetek
ismerős neked. Csak a hajam
piros. Mint a Dédié. Dédpiros.

Nem véres, inkább, akár az ír
zászló, vidám, szenvedélyes
csíkja: rókaszínben játszó.
Amolyan színemlék. Kopott,
ezért is mondom: Dédpiros.

Írek vagyunk: egyedül ránk nem hat
a pszichoanalízis: tanítgatott a Dédi,
ki csak egy kékvérű Északról,
tudod, ahol kicsit ásan beszélnek.
Pár száz éve kelták, vikingek
hajóztatták be hozzánk,
de akkor még nem Dédinek hívták.
Vagy pár százezer?
Még látta Bilbót. A színek hajnalát.
Talán még hallotta a gyűrű hívását.

Eltöröm a javát

Azt mondja: már ácsolják a nevem.
A 33. év keresztjére fölmászom,
s ugyanazt többé nem jelentem.
Megácsolták nekem, de más a fája,
mint a felfedező hajóknak.
A rímek hajnalán ropogtak
így a fák, a csemeték, a csontok,
régi szavaimról mind lemondok.
Vége, viszlát, lesz, ami lesz, végre
törhetem el én a sötét javát.

Nem fogja szellem

Reggel van: vánszorgó világos.
A mackóforma sublóton tűnik fel.
Ezüst. Nem fogja a szellem. Fog.
Eddig fiókban volt. Levelek alatt.
Nem kopott el. Csak fényesebb.
Előveszem, és felszögeli a kezem.
Nem tudom a színét. Tiszta vér,
egyre jobban él. Elővett kereszt.

A labirintus szabadsága
77 2 félteke 2017 XII

VILLÁNYI LÁSZLÓ

Utazás

Bulat Okudzsavának

Százötven év elteltével folytatódott az utazás, együtt akkor is, ha más-más vonaton, mert a lányka a férfit ígerte magának, aki évekig tévelygett, mire a helyes peronra lépett, közben a szürke szem kékbe fordult, kiegészültek mondatok, üldözőnek maradt az idő. A félig kamaszban, akivel koccintott, még kifinomult intuíciójával sem fedezhette fel az író a herceget, ha látta volna harminc év múltán az utazókat, eszébe sem jut a történelmi helyzet, nem úgy hangzik pohárköszöntője: igyunk a mi reménytelen ügyünkre.

Napkitörés

Samuel Beckettnek

Szülvárosát teljes egészében a magáénak tudja. A bögő motorokat, főként éjszaka, a folyóba irányítja, az iszonyatos zenét bömböltető autókra tevepokrócot dob, követ zúdít a presszóra, ahonnan álmokat szétzúzó ricsaj érkezik, a pimasz, helyüket át nem adó kamaszokat lepofozza a buszról, zuhany alá állítja a parfümtől bűzlőket, hatlövetűt szegez az izomagyú bunkók halántékához, Lin-csi apát kolostorába száműzi az ostobákat, erős paprikát dörgöl a cinikusok szemébe, apró kavicsokat hajigál a hőbörgők szájába, bokán rúgja az orra alá füstölőket, s ráfogja a napkitörésre.

A kivándorolt

Winfried Georg Sebaldnak

A folyó fölött, a stégen ültek, mint egy operaház színpadán,
amikor hajnalban megszólaltak körülöttük a madarak,
már éveket éltek le együtt, úgy érezték, s a fiú végigsimított
az este megismert lány combján, aki hetekkel később,
miután csábítóan körültáncolta, neki ajándékozta szüzességét,
nem sejtve, elindul benne egy élet, és másfél hónap múlva
hiába kopog be hozzá a hosszú vonatút után a fiú, a gyermek,
mielőtt földi létre születne, kivándorol az örökkévalóságba.

HAKLIK NORBERT

Tom Hanks a vizek felett

Borsody a Radešín nevű cseh falucska közelében, 2011. augusztus 7-én, reggel hét óra után ismerkedik meg Tom Hanksszel. Hanks cseh állampolgár, tűzoltó, és a Cseh Felföld, a Vysočina fölött lebeg. Logikus tehát, hogy megismerkedésük pillanatában Borsody is a Vysočina fölött lebeg.

A történet azzal kezdődik, hogy Borsody és párja, Viola valami emlékezetes és szokványosnak legkevésbé sem nevezhető ajándékkal akarja meglepni Chadot negyvenedik születésnapjára. Chad az Egyesült Államok déli részéről keveredett Csehországba, és szabadidejének javát azzal tölti, hogy igyekszik minél több európai országba ellátogatni. Negyvenet már sikerült kipipálnia a listán. Borsody ugratja is néha a villámurizmus kapcsán, mondván: ha tartja a megszokott ütemet, akkor hamarosan majd olyan államokkal lesz kénytelen beérni, mint például a Dnyeszter Menti Köztársaság, Azerbajdzsán Európához Sorolt Területei, vagy éppen Hegyi-Karabah.

Chad tériszonyban szenved, ami azonban legkevésbé sem tántorítja el attól, hogy havi rendszerességgel repülőgépre szálljon. Amíg valami szilárd térelválasztó elem van közte és a mélység között, addig semmi gond – mondogatja, amikor pedig nincsen ott, akkor meg úgyis mindegy. Hajdan, katonaként, az ejtőernyős gyakorlatok során megtanulta: a legrövidebb út ahhoz, hogy ismét szilárd talajt érezzen a lába alatt, ha gondolkodás nélkül fejest ugrik a mélységbe.

A születésnapi ajándék ötlete Violától származott. Violát, amikor megismerkedtek, Borsody előszeretettel bosszantotta az Amazon Punkt Dé É becenévvel, főleg amikor előtört a lányból a slágfertig kelet-berlini frajlájn. Ők ketten a tökéletes munkamegosztás modelljét alakították ki. Viola felkutatja az interneten a magukat angolul vagy németül is hirdető dél-morvaországi hőlégballonos cégeket, utána pedig Borsody, aki eredményes telefonos tárgyalásokat képes folytatni némelykor olyan nyelveken is, amelyeket nem beszél, lazán megegyezik a részletekről a léggömb-tulajdonossal. Az odajutás mikéntjéről Susanne gondoskodik. Susanne Kölnből kiindulva, franciaországi és svájci állomásokon keresztül keveredett Brünnebe, ahol francia nyelvórákat ad, valamint üzleti tanácsadó céget tart fenn. Havi rendszerességgel keresztül-kasul száguldozik Európán, és vezetői tréninget tart üzletembereknek (egyértelműen a frankofón úti célokat és megrendelőket részesítve előnyben).

A megvalósítás utolsó fázisának sikeréért Naomi felel. Naomi egy új-zélandi cég közép-európai kirendeltségét létrehozandó érkezett a Cseh Köztársaságba, és pá-

ratlan tehetséggel vonja magára környezetének figyelmét anélkül, hogy egy pillanatra is tolatkodó lenne. Ebben persze utánozhatatlan új-zélandi akcentusa is segítségére van: az angol szavak kimondásakor a bennük előforduló magánhangzók mindegyikét következetesen valamely másikkal cseréli fel, összezavarva a konyhaangolt beszélőket. Naomi a figyelemfelkeltésen kívül az érdeklődés lebilincselésében is jeleskedik: egyetlen széles, érdeklődő mosollyá átlényegülve gondoskodik arról, hogy a szűk baráti társaság aktuális szabadidős programját zseniális helyismereti adalékokkal tegye teljessé. A csak bennfentesek által ismert titkokat örömmel osztja meg barátaival – lett legyen szó tárlatvezetőről, pincérről, állatgondozóról, a Káposzta téri piac kofáiról, a brünni víztározó hajójáratának kormányosáról vagy cirkuszi állatidomárról.

A siker személyi feltételei tehát adottak. Némi rizikóval, külső tényezőkkel azonban Borsodyéknak mindenképpen számolniuk kell. Például a kérlelhetetlen időjárással. A meteorológusoknak is nevezett időjósok az utazás eredetileg tervezett időpontjára, szombatra vihart jósolnak a Vysočina felett. A hőlégballonos cég képviselője felhívja Borsodyt, és a vasárnap reggeli időpontot javasolja, a várható száraz idővel és a léghajózás szempontjából ideálisnak mondható enyhe szellővel. A módosítást Borsody gondolkodás nélkül elfogadja.

A soron következő kihívást a Chad által loCzech névre keresztelt jelenség jelenti, amely a logicnak (magyarosan: a logikának) a helyi verziója szeretne lenni. Az ominózus vasárnap reggel, hat órakor, öblös ásítások és álmos szemdörgölések közepette mindenki felsorakozik a Susanne által bérelt villa előtt, ahová a frankofil német leányzó a taxit rendelte. Susanne külön felhívta a taxis cég figyelmét arra, hogy öt utassal kell számolniuk, tehát legalábbis kisbuszt küldjenek. A kisbusz helyett (jó pár perc késéssel) befut egy Škodovka, amelynek öt ülése közül az egyiket maga a sofőr foglalja el. A taxisnak szemlátomást meg sem fordul a fejében, hogy Borsodyék azért nem szállnak be az autóba, mert valami nincs rendjén. Susanne pár percnyi várakozás után megkérdezi a sofőrtől, mikorra várható a kollégája a másik autóval. A bérkocsi-vezető erre meglepetten közli, hogy második autóról szó sincs, neki a diszpécser csak annyit mondott, hogy egy ötszemélyes kocsit rendeltek. Erre Susanne rövid fejtegetésbe kezd arról, hogy mi a különbség az „öt személyes autót rendelni” és az „öt személyre rendelni autót” között. Ezt Borsody kiegészíti egy kis kézen számolási gyakorlattal, a hatodik, nem létező ujjhoz társítva a kérdést: „A to tady jste vy, pane řidiči, že ano?” (Vagyis ez itt Ön volna, sofőr úr, nemde?) A taxisofoőr e kérdés hallatán hátradől a vezetőülésben, két kezét összekulcsolja maga előtt, réveteg tekintettel mered a brünni pirkadatba, aztán bölcsen bólogatva kijelenti:

– Ez már bizony probléma.

– Probléma, de nem a miénk, hanem az önöké. Lássuk, hogyan oldják meg. Negyvenöt perc múlva Radešínben kell lennünk. Ötünknek. Akár egy sofőrrel, akár kettővel. Akár egy taxival, akár kettővel – helyezi el Borsody tárgyalópartnerének logikai horizontján a kézenfekvő megoldási opciókat.

Ha Borsody nagyapja kevéssel korábban, vagy éppenséggel kissé később sebesül meg a keleti fronton, akkor hősi keresztyánya – édesanyjának néhai legidősebb nővére – nem reked kisgyerekként Nagyváradon. Ám úgy hozta a sors, hogy a jó öregot valamikor 1944. első felében hagyta cserben a hadiszerencse (vagy pedig, más szemszögből szemlélve ugyanazokat az eseményeket, mentette meg attól, hogy hősi halottként végezze valahol keleten). Az év közepén a nagyváradi katonai kórházban lábadozott gránátsrapnelek okozta sérüléseiből (a repeszek egyike magával vitte bal kezének mutatóujját, a többi pedig az oldalában és a hátában landolt).

Borsody időmeghatározása itt csak hozzávetőleges, a támpontot hozzá pedig nagymamájának elbeszélései szolgáltatják, amelyek arról szólnak, hogy elvonatoztak Váradra négy év körüli keresztyányával nagyapját meglátogatni, ám ottlétük során a szövetségesek megbombázták a vasútállomást, így aztán várakoztak néhány hetet, hogy kitapasztalják, mennyire intenzívek a bombatámadások, illetve hogy mennyire kockázatos egy fiatalasszonynak és egy karonülő leánykának nekivágni a százötven kilométeres útnak. Kalandos út lehetett: gyalogszerrel, katonai teherautókra, valamint szekerekre kéredzkedve jutottak nagy nehezen haza Tiszadobra.

A háznak, ahol élete első éveit Borsody édesanyja is töltötte, már nyoma sincs, a mellette álló fűzfa, ami árnyat vetett neki hajdanán, ma is él és virul. A nagyváradi vasútállomást a Frantic Joe hadművelet keretében 1944. június 2-án bombázták a Royal Air Force gépei, tehát amikor Borsody elképzei nagymamáját huszonéves anyaként, gyermek keresztyányát kézen fogva egy poros földúton gyalogolni valahol a magyar Alföldön, akkor a kép mindig július végi-augusztus elei hőség kíséretében jelenik meg előtte. Borsody azt is tudja: ha kicsit máshogyan bombáznak, akkor az ő édesanyja sem foganhat meg nyolc és fél évvel később, és a történetünk is tárgytalanná válik, lévén, hogy akkor nincs Borsody, aki a léghajóba szálljon.

A hőlégballon két embernyi pasztik göngyöleg volt egy teherautó platóján, amikor Borsodyék a radešini kastély előtti felszállóhelyre értek. Mintegy harmincan bá-méskodtak a jármű körül, további tízegynéhányan a luftballon körül szorgoskodtak. Leemelték a kocsi platójáról, és elkezdtek kiteríteni az óriási, tarka parenyica sajthoz hasonlatos göngyöleget, színpompás pasztik szőnyeget formázva belőle, amely egyre hosszabban nyújtózott a kastély felé. Borsodyék azt furcsállották, hogy miért kell ekkora tér a felszálláshoz (a kastély előtti tisztás másik oldala ugyanis legalább száz lépésnyire volt tőlünk), illetve hogy mit keres ennyi ember az attrakció helyszínén. Sok idejük nem maradt e kérdések megvitatására, mert hozzájuk csapódott egy, szemlátomást csak a húszas éveinek legelején járó fiatal srác, aki addigi viselkedése alapján igen fontos szereplőnek tűnt a hőlégballon-röptetés lebonyolításában. Honza a léggömb-gyártó cég tulajdonosának kisebbik fia volt, maga is ballonröptető (előbb tanulta meg az efféle égi járművek irányítását, mint autót vezetni). Kiváló angolját Amerikának köszönheti, ott volt cserediák – így magyarázta Borsodyéknak, majd szélesebben ismertette, hogy az övék a legnagyobb hőlégballon

Csehországban. Világviszonylatban is az első öt között tartják számon – húzta ki magát büszkén. Felfújta állapotban egy tízemeletes panelházat is gond nélkül el tudna rejteni a kupolájában, tízrekeszes kosarában pedig akár negyven ember is utazhatott.

Amint Honzáék befejezték a göngyöleg kinyújtóztatását, nekiálltak, hogy oldalirányban is kiteregessék a ballont. Közben a segítőkész kezek leemelték a teherautó platójáról a gondolat, rögzítették a kosáron a gázpalackokat és az égőfejeket, aztán oldalra fordították a vesszőből font tákolmányt, hogy a teteje a léggömb szája felé nézzen, és nekiálltak, hogy megtöltsék a ballont forró levegővel. Ez egy jókora szélgéppel történt. „Mint a filmforgatásokon” – jegyezte meg Viola, akit a nézelődés során Borsody mindvégig szorosan magához ölelt: a lány kissé nehezen viselte a kora reggel hűvösét. Violának azonban nem kellett sokáig cidriznie – hamarosan ugyanis két fiatalember a léggömb szájához lépett, kétoldalt a magasba emelték a peremét, hogy könnyebben áramolhasson bendőjébe a forró levegő, Honza pedig felcsavarta az égőfejek lángját. Oly erősen csapta arcon a nézelődőket a hóhullám, hogy önkéntelenül is hátrébb léptek a kosártól. Pár perc múlva a kiterített léggömb teteje lassan, de biztosan emelkedni kezdett. Először egy félbevágott körtére emlékeztetett, aztán elkezdett egészsé terebélyesedni. Ekkor egy fiatalember, aki feltűnően hasonlított Honzára, és egy hegedűt tartott a jobb kezében, visszaparancsolta a bábészkodókat, pár lépéssel a léghajó kosara mögé. A színes, egyre jobban kiterbélyesedő gömb lassan felemelkedett a földről, alaposan megfeszítette a szájától a kosárig húzódó köteleket és karabinereket, majd az oldalán fekvő gondola is elrugaszkodott a talajtól, és a vesszőkosár álló helyzetbe billent.

Borsodynak harminchat évet sikerült leélnie anélkül, hogy hazája területén háború dúlt volna. Pár száz kilométerrel délebbre született kortársai már kevésbé voltak szerencsések. Számtalan barátja és ismerőse élt azon a vidéken, ezért a maradék Jugoszlávia bombázása neki elsősorban a barátai bombázását jelentette. S mivel nem állt módjában megálljt parancsolni a hadműveleteknek, úgy próbált segíteni, ahogy lehetett. Például olcsó albérletet keresett Bojanának, a belgrádi szerb lánynak. Borsody a Délvidékről Budapestre települt költőbarát révén ismerte meg Bojanát. A poéta ugyanis néhány hét után már nehezen viselte, hogy náluk húzza meg magát a lány (aki szegről-végről a rokona is), és úgy gondolta: Borsody, aki a fővárosban tanuló, vidékről származó egyetemisták albérletről albérletre vándorló életét élte, bizonyára talál majd megfizethető és elfogadható színvonalú lakást a leánynak. Borsody később szerb leckékért cserébe magyar órákat adott Dejannak (ő a poéta vejének az unokatestvére). Dejan pár hónap tanulás után már komplex párbeszédet volt képes magyarul lebonyolítani, és amikor visszatért Újvidékre, Kosztolányi és Vörösmarty nyelvén számolt be magyar szomszédainak – és a költő Délvidéken maradt lányának – budapesti hónapjairól. Borsody néhány évvel később, egy szintén Budapestre keveredett, és magyarul tökéletesen tudó zentai szerb lány,

Jelena felkészítő óráinak hála, letette a középfokú nyelvvizsgát szerb nyelvből. Akkor még nem tudta, hogy pár esztendővel később ezt a tudást majd Csehországban fogja kamatoztatni, a világ egyik legnagyobb informatikai cégénél, az ex-jugoszláviai kollégák által erősített közép-európai ügyfélszolgálat csoportvezetőjeként. Borsody tehát a hatezerháromszázhárom tonnányi NATO-bombának és rakétának köszönheti szerb nyelvtudását.

Azonban ha most képzeletben eltávolítjuk a léggömbkosár tetejéről a gázpalack-tartó elemeket és a ballon rögzítésére szolgáló egyéb szerkezeteket, akkor a végeredmény felülnézetből erősen hasonlít a Csehországban oly népszerű, tíz palack szállítására alkalmas sörös kartonrekeszekre – egy hosszanti, valamint négy, merőleges belső válaszfal osztotta tíz, azonos méretű négyzetre a gondolát. A sörös kartonhoz hasonlatos módon a léggömbkosár esetében is kulcsfontosságú jelentőséggel bírt a helyes súlyelosztás: a kosár mindegyik részébe ugyanis három-három utast irányított a beszállást levezénylő Honza. Borsodyéknak a kosár egyik végében jutott hely, a hősünk és Viola által elfoglalt négyzet belső falának túloldalán pedig Susanne, Naomi és Chad várták az indulást. Aki már próbált megkezdett sörös kartonrekeszt szállítani, az jól tudja, mekkora jelentőséggel bír a helyes súlyelosztás. Igyál meg hatot a tíz sör közül, és a maradék négyet hagyd egymás szomszédságában a karton egyik végében – jó esélyed van rá, hogy a rekesz egy szerencsétlen pillanatban oldalra fittyen, kibillen a hordozó pánt alól, a palackok pedig szilánkokra törve végzik, egy habos sörpocsolyában. Célszerű az ilyen helyzetet elkerülni – Honza tehát hamarosan Viola és Borsody mellé parancsolt egy harmadik léghajózt, így lett teljes létszámú az ő rekeszük.

Az útitárs érkezését elsőként egy igencsak megapasztott tartalmú literes csatosüveg jelezte. A palackot egy ötvenesnek (és feltűnően ittasnak) tűnő, göndörfürtű férfi tartotta. Emberünk mondott valamit csehül, ezt Borsody eleinte alig értette – nem is annyira a szerény cseh nyelvismerete miatt, hanem inkább a jövevény artikulációs képességei okán. Ezen képességeket már alaposan kikezdte az addig elfogyasztott tetemes pálinkamennyiség. Borsody végül rájött: a férfiú azt szeretné, hogy fogja meg a palackot, amíg ő átlendíti magát a kosárperemen. A jövevény esetében persze a lendülési szándék azon a reggelen már a legnagyobb jóindulattal is csupán mászásnak volt nevezhető. A vesszőfonat innenső oldalán aztán, sűrű pálinkagőz-felhőket eregetve, botladozó nyelvvel elmotyogta, hogy ő Jaroslav, radešíni tűzoltó, majd kezet rázott Borsodyékkal, akik egyenként bemutatkoztak neki. Végül feléjük nyújtotta a pálinkásüveget: húzzák meg bátran megismerkedésük örömére. Borsody társainak szemlátomást nem nagyon nyerte el a tetszését az éhgyomorra, ráadásul cseh tempóban történő szilvapálinka-ivás ötlete, ezért Naomi bevetette az ilyen esetekre tartogatott, és többnyire eredményesnek bizonyuló csodafegyvert: Nerozumím česky – amihez Chad még annyit fűzött hozzá angolul: álmainak születésnap ajándékai között nem szerepelt egy korán reggel merev részeg ismeretlen, mint útitárs. Ettől azonban igencsak felderült Jaroslav arca.

– Engliiiissssh? – ordította vastag cseh akcentussal, az utolsó szótagot magán- és mássalhangzóstul derekasan megnyújtva. A következő pillanatban már Chad felé lendítette a pálinkásüveget: – You musst... driiiinnk!

Chad erre vágott egy grimaszt („egye fene, úgyis egyszer az életben ünneplem egy léggömb kosarában a negyvenediket”), aztán a szájához emelte, és jól meghúzta a pálinkásüveget. Jaroslav, a radešíni tűzoltó elismerően bólogatott, és Susanne felé fordult, hogy na most nála folytatja a kínálást. Abban a pillanatban Honza adott egy erős gázfröccsöt, öt-hat méter magas lángcsóva hasított a ballon belsejébe, az utasokat arcul csapta a hóhullám, megfeszültek a kosarat a léggömb szájával összekapcsoló hevederek, és a ballon elrugaszkodott a Vysočina földjétől.

Eleinte csak felfelé mozogtak, Honza gázfröccsei nyomán egyre feljebb és feljebb tornászva magukat az ébredező táj fölé. Aztán – Borsody becslése szerint jó harminc-negyven méternyi magasságban – elértek egy erősebb oldalirányú légáramlatot, mert a léggömb hirtelen meglódult, és elkezdett a falu széle felé sodródni.

Az utasok többsége már kezdte otthonosan érezni magát az újszerű helyzetben – s ehhez bizonyos mértékben a Honza valamint a hegedűs srác által kiosztott pilseni és jihlavai sörök is hozzájárultak. Meglódultak a nyelvek, és Jaroslav, a tűzoltó is ráeszmélt, hogy a földtől való elrugaszkodásuk pillanatában elmulasztotta pálinkával kínálni a társaság többi tagját. Naomi nem kérette magát, hanem rögvest a szájához emelte az üveget, aztán Viola felé vándorolt a palack, a göndörfürtű útitárs pedig egyre szélesebben vigyorgott. Csakhogy Borsody kedvese határozottan tiltakozott a kínálás ellen.

– Csak emeld a szájadhoz a palackot, és gluggyogtasd meg, ha ügyes vagy és vigyázol, egy kortynyi sem megy le belőle – tanácsolta Violának Naomi, gondolván: ha ugyanúgy ejti a szavakat, ahogyan otthon, Új-Zélandon tenné, akkor úgysem érti meg senki más az ő kis társaságukon kívül. Helyesen gondolta, és Viola követte is a tanácsot. Susanne ugyanúgy fogadta el a kínálást, Borsody azonban – már csak a cseh szeszfőző mesterség és a kínáló iránti tiszteletből fakadóan is – apasztott egy bő fél decinyit Jaroslav zamatos házi szilvapálinkájából.

A légáramlat hamarosan kisodorta őket Radešín tavacskája fölé. Alattuk takaros, kertes házak sorakoztak, rálátással a tóra. A tavat, az egyetlen utcácskától eltekintve, körös-körül sűrű fenyves erdő szegélyezte. A léggömb ott lebegett a víz felett, mégis oly közel a parthoz, hogy a kosár pereméről könnyedén a fövényre lehetett volna pöccinteni a húszkoronás érmét. Jaroslav, a tűzoltó ekkor a kosár széléhez lépett, kihajolt a gondola pereme fölött, integetni kezdett a legközelebbi ház felé, és teli torokból kiáltozni kezdett:

– Jiříku, pod’ ven! (vagyis: Gyurika, gyere ki!) – és hamarosan megjelent a partra néző ablakban egy álmos férfiarc, az eget kémelve.

– Héj šéfe, nazdraví! – emelte főnöke köszöntésére a pálinkáspalackot Jaroslav, a radešíni tűzoltó, mire a férfiú a léggömb kosara felé tartotta mutatóujját: – Počkej, kámoše! (Várjál, cimbora!) – aztán eltűnt az ablakból, hogy pár pillanat múlva maga

is egy literes üveggel a kezében jelenjék meg a kertre nyíló ajtóban. Jaroslav jó barátja és felettese, a helyi tűzoltófőnök a kert közepéig lépdelt, ott lekattintotta az üveg csatját, és a magasba emelte a palackot: – Nazdraví, Jarku, nazdraví, paní a pánové! (Egészségedre, Jarek, egészségükre, hölgyek és urak!) – aztán húzott egy isteneset a pálinkából. Erre a léggömb utasai is kerítették valami innivalót, ki-ki a magával hozott pezsgős palackot, egy-egy sört, vagy hasonlóképpen házi főzésű pálinkát, és ittak a helyi tűzoltóparancsnok egészségére. Jaroslav szemlátomást zokon vette volna, ha Borsodyék adósai maradnak azzal, hogy felettese egészségére emelik képzeletbeli poharukat, tehát gondoskodott arról, hogy ismét körbejárja a társaságot a pálinkás palack. Nyomatékosította is a kínálást:

– My šéf! You mussst!

Susanne-nak azonban a Naomi által javasolt ivásmímelő módszer ellenére is kezdett elege lenni az egyre gyakrabban ismétlődő kínálgatásból, és közölte a szívélyesen vigyorgó tűzoltóval, hogy neki bizony nem szabad alkoholt fogyasztania. Jaroslav ledöbbent arckifejezése nem is lehetett volna beszédesebb: ugyan miért gyötri magát a kedves útitársnő efféle önsanyargató intézkedésekkel?! Susanne egyetlen szót sem szólt, csak a hasa elé tartotta tenyerét, és gyengéden megsimogattott egy láthatatlan, fél strandlabdányi ívet. Jaroslav, a radešíni tűzoltó tekintetét elfelhősítette a beletörődő lemondás. Nem telt el három másodperc, amikor új erőre kapva, felderült arccal és felvillanyozva Susanne valamint Chad felé emelte a pálinkáspalackot, és harsányan elrikkantotta magát:

– On the motheer, the fatheer and the babyyy! Mnoho štěstí!

Jaroslav alaposan meghúzta a palackot, majd Chad felé nyújtotta:

– You mussst, tatínku!

A rengeteg „you mussst!” már Borsody képzelőerejére is megtette a hatását. Amikor visszanyújtotta Jaroslavnak a palackot, Viola hősünk fülébe súgta: – Ha fel-tűznél egy sütőtököt egy karóra, ez a Jaroslav most már azzal is kedélyesen elbeszélgetne. – Ekkor döbbent rá Borsody, kire is emlékezteti bodor hajú útitársuk, enyhén kopaszodó halántékával, a kissé krumpliszerű orral, a lazán elálló fülekkel, a mosolygás közben szinte teljesen összeszűkülő, táskás szempárral.

Borsody megérintette a táj szemlélésébe belefeledkezett útitárs vállát, s amikor az feléje fordult, hősünk rámutatott, és így szólt:

– Tom Hanks!

Jaroslav szemlátomást elértette és kedvére valónak találta a tréfát, ugyanis hangoz hahotázás közepette vállon veregette Borsodyt, aztán a világ legtermészetesebb gesztusával feléje nyújtotta a pálinkásüveget. A kevésbé pityókás utasok látták rajta, hogy iszonyatos küzdelem árán formálja a szavakat:

– Misterrr directorrr! You mussst!

Nyolc hónappal a hőlégballon-utazás után történt. Borsody Violával és Chad legjobb barátjával, Scottal ült a Sun Dial étterem egyik asztalánál, a Westin Peachtree Plaza

Hotel hetvenharmadik emeletén, kétszázhusz méterrel Atlanta felett. Bal oldalt Violát látta, illetve a háttérben, szinte karnyújtásnyira – hála az arányok által könnyedén megtéveszthető emberi érzékeknek – a Sun Trust Plaza kétszázhatvanöt méternyi üveg-beton tornyát. Kissé távolabb, az atlantai csúcstartó, a háromszáztizenkét méter magas Bank of America Plaza huszonhárom karátos arannyal bevont csúcsoberiszkjén játszadozott a napsugár. A látványt, főleg így, Violával az előtérben, igencsak kedvére valónak találta Borsody, tehát gyakran fordította tekintetét az ablaküveg felé.

Az egyik ilyen odaforduláskor meglátta a repülőgépet. A távolról nézve aprócskának tűnő gépmadár a Hartsfield-Jackson nemzetközi repülőtér irányába ereszkedett lefelé, látszólag tyúklépésben, több száz méternyire Georgia napszitta földje felett – a Sun Dial asztala mellől szemlélve azonban éppen Viola szőke fürtjei mögött. Borsody képzeletének belső vetítővásznán – ahol a nagymama vándorol legidősebb gyermekével, Borsody leendő keresztanyjával az Alföld hőségében – megjelent egy másik étterem, egy másik asztal, ugyancsak eszméletlen magasságban az Újvilág földje felett. A háttérben, ugyancsak karnyújtásnyira, egy másik felhőkarcoló tornya. Az asztal körül ott ültek mindannyian: Borsody, Viola, Chad, szemközt Scott, Susanne és Naomi (az elmaradhatatlan mosollyal az arcán). Az ablaküveg mögött, fülsüketítő, egyre erősödő sugárhajtómű-visítás kíséretében előtűnt a repülőgép, orrát éppen az ő asztaluk felé irányítva. Észveszejtő sebességgel rabolta, valósággal habzsolta az egyre nagyobb felületet, mintegy felszámolta, mohón felzabálta a háttérben meghúzódó, egyre inkább zsugorodó városképet.

Borsody tudta, hogy a történeteknek csakis a könyvekben, illetve a mozivásznon van végük, konkrét befejezésük. A valóságban mindegyik végtelen, a történetek ugyanis egyetlen nagy, folyamatosan növekvő, széleseben táguló, határtalan univerzumká kapcsolódnak össze. Minden egyes könyv története tovább folytatódik minden egyes olvasójának életével-életében, valamint – hiányként jutva kulcsfontosságú szerephez – azok életével is, akik éppenséggel soha nem veszik kézbe ezeket a könyveket. S ahogyan a megírt könyveknek sorsa van, éppúgy sorsa van a meg nem írt, el nem mondott, vagy éppen félbehagyott történeteknek is, amelyek olykor egy-egy váratlan, mégis logikus sorsszerűséggel bekövetkező ponton összekapcsolódnak, és ugyanazon történetre egyesülve elnyerik beteljesülésüket, a folytatást.

Még gondolatban sem mocorgott a hőlégballon-utazás, amikor Borsody egy hétvégi bevásárló körút során megvette az *Extremely Loud & Incredibly Close* című kötetet (magyarul *Rém hangosan és irtó közel* cím alatt adták ki). Jonathan Safran Foer regénye hosszú hónapokig várt olvasatlanul Viola és Borsody könyvespolcán. Egy kisfiúról szól, aki megpróbálja felfejteni a szeptember 11-i terrortámadásban odavesztett édesapja élettörténetének a múlt homályába burkolózó részleteit. Borsody, miután elhelyezte a polcon a könyvet, teljesen megfeledkezett róla – csak akkor jutott az eszébe újra a regény, amikor pár hónappal a születésnap léghajózás után, óriási reklámhadjárat közepette bemutatták a könyv alapján forgatott mozifilmet.

Az egyik főszereplőt, a kisfiú néhai édesapját Tom Hanks alakítja, újabb kapcsolódási ponttal gazdagítva az összefüggő történetek végtelen mátrixát.

Borsody emlékezetében a hőléggallon-utazás további része egyetlen álomszerű, euforikus képkavalkáddá olvad össze – olyasvalamivé, mint ami a zenében a Strawberries album a The Damned-től, vagy a Beatles érett korszakának lemezei, amikor a négy gombafejű már nem azzal foglalkozott, hogy minél jobban szeresse a közönség a muzsikájukat, hanem csakis az érdekelte őket, hogy kedvükre való zenét produkáljanak (miközben tele voltak pumpálva különféle tudatmódosító szerekkel). Ha filmmé kellene fogalmaznia, Borsody az utasokkal teli gondola kistotálját váltakoztatná a kosárból eléjük táruló látvány nagytotáljával, illetve Tom Hanks arcának premier plánjával (a részeg cseh tűzoltó, Jaroslav szerepében), gondosan ügyelve arra, hogy – nem hangsúlyosan, de mindvégig kihagyhatatlanul és megkerülhetetlenül – az egyre apadó tartalmú pálinkásüveg is rendszeresen felbukkanjon a pörgő képsoron. Az utazás további része nem egyéb, mint egy szürreális kisfilm. Honza bátyjának hegedűszavára cseh népdalokat nótáztak az utasok az ébredező Vysočina felett, az augusztus reggeli nap korongjával a háttérben. Egy adott ponton Chad kedvéért felcsendült a *Happy Birthday to You*, amit a gondolában utazók mindegyike a maga nyelvén adott elő. Susanne franciául *Bonne fête à toi-t* énekelt, s mindehhez az égőfejekből előtörő lángcsóvák robaja szolgáltatott bizarr aláfestést. Volt úgy, hogy leereszkedtek az egyik tó víztükréig, olyanformán, hogy Honza – tökéletes érzékkel szabályozva az égőfejek szelepeit – percekig tartotta a léggömbkosarat olyan magasságban, hogy az éppen csak érintette a vízfelszínt. Földet érésük viszont úgy történt, hogy a lenti segítők a léggömb szállítására szolgáló teherautót (Honza bátyjának mobiltelefonon leadott utasításait követve) az egyik közeli műútra vezették, ott pedig komótosan leereszkedett a léggömb. Megérkezésük pillanata matematikailag is pontosan meghatározható volt, amennyiben úgy írjuk le, mint azt a pontot az időben, amikor a léggömbkosár alapja egybeforrt önnön árnyékának négyszögével a teherautó platóján.

Odalent fényképkészítés következett, végül azon utasok, akiknek a véralkohol szintje ezt még lehetővé tette, a léggömböt ismét plasztik gurigává csavarták fel, majd felügyeskedtek a teherautó platójára, a kosárvesszőből font gondola mögé.

Borsody utolsó emlékképe Tom Hanksról az, hogy a göndörfürtű férfiú az indulni kész teherautó előtt áll, két karját krisztusi pózban tartja, hátát a kocsi elejének támasztja, jobbával a pálinkásüveget szorítja, és ezt kiáltja felé:

– Misterrr Directorrr, fotičku... You musst!

Borsody néha előveszi a fényképet, amit akkor, a kérésnek engedelmeskedve, búcsúzóul készített. És amikor megpillantja a felvételt – háttérben a vysočini domokkal, előtérben a színes plasztik hengerrel, az alaposan megpakolt teherautóval, illetve a motorháznak támaszkodó, boldog-részeg Tom Hanksszel –, olyankor minden áldott alkalommal ugyanarra gondol: hogy milyen szerencsés fickó is ő maga!

SÁNDOR ZOLTÁN

Szép új jövő

A lovak nyerítésében volt valami nyugtalanító. Tompa hörgésük az ébenszín ég zengését visszhangozta. A nő pilledt testére húzta a kasmírtakarót, és az ablakra nézett. Az esőcseppek halkán kopogtak az üvegen. A férfi cigarettára gyújtott, szabad kezét a feje alá helyezte. A villám fényében egy villanásra feltűnt meztelensége. A lovak szagatott, mennydörgésbe torkolló hangja hallatán mindketten megrázkódtak.

- A lovak szokatlanul zaklatottak.
- A vihar miatt. Félnék.
- Igen, de nem a zivatartól.
- Hanem mitől?
- Nem tudom. Valami mástól.
- Képzeld. Próbálj inkább elaludni.
- Azt hiszem, most nem fog menni.

A férfi elnyomta a csikket, és felkapcsolta az éjjeli lámpát. A keleti motívumokkal díszített burából kiszüremelő világítás halványsárga fénycsíkot vetett az ágyra. A férfi felhúzta batisztpizsamáját, és az állig betakarózott nő mellé telepedett az ágyra. Ujjait lágyan végigsimította a gondterhelt arcon.

- Találnunk kell egy megbízható szakembert, aki...
- Nem vagyok örült!

Felült az ágyban. A hanyagul magához tartott takaró alól kelt tésztaként bugygyant ki az egyik melle. A férfi tekintete egy pillanatra a bimbó hűvöstől összerándult holdudvarára esett.

– Nyugodj meg. Soha eszembe nem jutott ilyesmit feltételezni rólad. Segíteni szeretnék.

A nő a körmeit rágcsálta. Apró fejrándításai dühének viaszosorítására irányuló erőfeszítéseiről árulkodtak.

- Rendben, kimegyek, és megnézem a lovakat.

*

A tanya fölött süvítő szél ki-be csapdosta az istálló ajtaját. A rozsdás sarokvas kísértetiesen nyikorgott a zuhogó esőben. A férfi a földre eresztette esernyőjét, és a falon kitapogatta a villanykapcsolót. Az elektromos világosság fényében felcsillant a toporgó lovak szénfekete szőre.

- Csillag, Hold, mi a baj?

Megpaskolta kedvencei hátát és sűrű sörényükbe túrta ujjait. Előbb az egyiknek, majd a másiknak az arcához hajtotta kopaszodó fejét.

– Csak a szél fúj, a levelek susognak, az ég dörög, és az angyalok rakoncátlanoknak...

Suttogását a hátsó lábaikra emelkedő lovak prüsszkölése csitította el. Patáikkal a karámléceket rugdosva élesen felnyerítettek. A férfi szétnézett maga körül, majd néhány lépést tett a padlásfeljárat felé. A létra tövében felsorakoztatott szalmabálák közt mocorgást észlelt.

– Van ott valaki?

– Van!

A nő felhúzta a kétcsövű vadászpuska kakasát és a zaj irányába indult. Átázott hálóinge alatt teljesen kivehetők voltak idomai. Hosszú, fekete haja nedves tincsekben tapadt az arcára és keskeny nyakára.

– Tedd le a fegyvert!

– Emeld föl a kezed, és gyere elő, máskülönben szétlövöm a segged, mocskos tolvaj!

– Tedd azt le, mert még valakinek baja esik!

– Nem teszem! Ott bujkál az átkozottja. Hozd ide a zseblámpát!

A férfi egy másodpercnyi habozás után szófogadóan az ajtó mögötti szekrényhez rohant.

– Világíts oda!

A kézilámpa vakító fényében egy anyaszült meztelen fiatalember körvonalai rajzolódtak ki. Magzatpózba kuporodva, csuromvizesen feküdt a puha szalmában.

– Mi a fenét keresel itt?!

Az idegen alig észrevehetően megremegett, mint a csillagok a forró nyári éjben. A férfi szóltanul föléje hajolt és ráterítette hálóköntösét.

– Kapaszkodjon belém.

– Ugye nem gondolod komolyan...

– Ereszd már le azt a rohadt puskát, és segíts!

*

Szép új jövőt építünk! – hirdette a választási plakát a szoba faláról. A férfi optimizmust árasztó tekintettel nézett le róla a vizes köpenybe bújt jövevényre. A szája sarkában megbúvó mosoly elégedettségéről és önbizalomról árulkodott.

– Hogyan került az istállóba?

Az idegen – fejét sajátos módon vállára hajtva – a kanapéra telepedett befogadója felé fordult. Kifejezéstelen arca előtt kígyózva gőzölgött forró teája.

– Nem emlékszem.

Égszínkéék szemében egy pillanatra felcsillant a visszaverődő lámpafény. Az asztalra helyezett vadászfegyver előtt ülő nő félretolta arcából a nedves hajtincseket, és belenézett a sejtelmesen ragyogó azúrba.

– Mit kerestél ott?

- Semmit, én... Fáztam... és csak elbújtam a vihar elől.
- Miért nincs rajtad ruha?
- Nem... nem tudom. Biztos álmomban ellopták rólam...
- Azt már ne is részletezd, hol és milyen állapotban alhattál.

A jövevény nem fűzött semmit a nő gunyoros megjegyzéséhez. Némán szürcsölte a teát és sokáig bámulta a szemközti falon elhelyezett falragaszt.

- Maga... őszintén hisz a szebb jövőben?

A férfit láthatóan meglepte a kérdés.

- Én... Természetesen!

– Megsértődik, ha azt mondom önnek, hogy egy egyszerű kufár, aki az emberek legnemesebb érzésével kereskedik: a reménnyel?

- Nem..., de hozzáteszem, hogy vádja igazságtalan, és...

Nem fejezte be gondolatát. Ajkába harapott, és hirtelen elhallgatott.

– Ha végignézek rajtad, nem csodálom, hogy kételyeid vannak a holnappal kapcsolatban...

– A holnap a ma elmeszüleménye. Az áhított jövő menekülési kísérlet a mindenkori jelen mókuskerekéből. Minden nap első és utolsó nap egyben. Minden éjszaka első és utolsó éjszaka egyben. Az egész világ teljes egészében itt és most teremődik...

- Te valami elmeháborodott filozófus vagy?! Szent örült, vagy mi a szar...

*

A tetőn doboló esőcseppek egyenletes zaját a nő kitörő nevetése zavarta meg. A férfi és az idegen szótlanul figyelték a nyakán kitáguló eret és átnedvesedett hálóingje alatt rengő melleit. Harsány kacajába hisztérikus felhangok keveredtek.

- Álmomban láttam a világ pusztulását. Mindössze egy hétig tartott.

Eltorzult arcán a negédes kedvesség és az eredendő gyűlölet kifejeződése változott.

– A nulladik napon csönd borul a világra. Nem hallatszik majd semmi, sem a szél süvítése a puszták fölött, sem a madarak csivitelése a fák lombzatában, sem a víz csobogása a patakokban és a folyókban. A természet összes zsongása elnémul.

A rémisztő csönd hatására az első napon rengeteg ember nem ébred föl álmából, azok, akik pedig túlélnek a lidércek éjszakáját, zavarodottan tévelyegnek a megsemmisülésre kárhoztatott világban.

A második napon az összes állat, amely a földön, a vízben, a levegőben és a föld alatt él, megtévelyül, hüllők, rágcsálók, jámbor növényevő jószágok, ragadozók és csúszómászók támadnak egymásra, az iszonyatos öldöklésben a nap végére felpüf-fedt tetemek, kifordult belek, gőzölgő belső szervek és szerteszét heverő végtagok lepik el a föld felszínét és a vizeket.

A harmadik napon sötétszürke gomolyfelhők gyűlnek össze a véráztatta föld fölött, kialusznak a csillagok, s mindörökre takarásban marad a földlakók előtt a Hold és a Nap.

A negyedik napon kiszáradnak a vetemények, elhervadnak a virágok, a fák pedig önmaguktól lángra lobbannak, és csak megszenesedett tuskók maradnak utánuk a kormos földben.

Az ötödik napon megszűnnek a csapadékok, elapadnak a források, a folyómedrek teljesen kiürülnek, a tavak elpárolognak, a tengerek megisszák önmagukat, és az egész földkerekségen egyetlen csöpp víz sem marad.

A hatodik napon kiégnek a tüzek és kialszik a fény. Átláthatatlan sötétség borul a világra mindörökkön örökké...

*

A távoli templomtorony harangjának súlyos, tompa kongása különös nyomatékot kölcsönzött az elhangzott szavaknak. Az erősödő széllelkések hatására a szobában néhányszor másodpercekre kialudt a lámpafény.

– Hiszel a feltámadásban?

A jövővény kérdése hallatán a nő összecücsörítette keskeny ajkait, és félretolva a szemébe lógó hajtincseket, megszólítója nézett, de nem mondott semmit.

– A feltámadásban, mint állapotban...

– Abban hiszek, ami elégedettségérzettel tölt el.

– És mi az?

A nő az asztallapra nehezedve előrehajolt és az idegenre meredt.

– Semmiképpen sem egy elvetemült betörő tudálékos bölcselkedését hallgatni.

Hosszasan figyelték egymást a pislogó lámpa alatt.

– Boldog vagy?

– Boldog...?! A boldogság irreális érzés! Boldognak lenni az önáltatás képességében rejlik! Az áldás legfeljebb egy szempillantásig tart, és...

– A boldogság feltétele a szeretet.

A férfi és a nő összenéztek, de egyikük sem szólt egy szót sem. A nő felpattant, és intett a férfinak, hogy kövesse. Átmentek a hálósobába, ahol a nő puskájával hadonászva indulatosan a férfinak esett.

– Meddig tűröd még, hogy ez a senkiházi ossza itt nekem az ést?! Lelövöm, mint a szart, és felzabáltatom a hízókkal, kereshetik majd utána a DNS-ét a disznóganajban!

– Mit kapod fel ennyire a vizet?! Hagyd a fenébe! Adunk neki valami régi gúnyát, és amint kivirrad, és kissé lecsendesedik az eső, elküldjük isten hírével.

– Nem! Honnan tudod, kivel van dolgod, és mi mindenre képes?! Miből gondold, hogy egy ártatlan hajléktalan?! Közveszélyes is lehet! Mindenre kész drogos, vagy szökevény valamelyik elmeorvosintézetből. Nem hallod, miket hord össze?! Ki kell hívnod a rendőrséget!

A férfi hanyagul letörölte homlokáról az izzadságcseppeket, és halkán felsóhajtott.

*

A tomboló vihar szobába beszüremelő hangjai közül egyre kivehetőbbé vált a rendőrautó zúgása. Az idegen felhörpintette utolsó korty teáját, és a kanapén ülő férfira nézett.

– Érezte már, hogy teljesen egyedül van a világban, és minden más csupán képzeletének játéka?

A férfi felpillantott, de nem válaszolt.

Kinyílt az ajtó, és két tagbaszakadt rendőr lépett be a helyiségbe. A férfi jóformán fel sem nézve a kékegyenruhásokra, fejével az idegenre mutatott.

– Gyere csak szépen, faszikám, majd mi megtanítunk arra, hogy nem illik éjnek évadján más házában kutakodni!

A jövevény nem ellenkezett. Felállt, és elkezdte kigombolni kölcsönkapott hálóköntösét, de a férfi intett neki, hogy megtarthatja. Az egyik rendőr lebilincselte, és a vállánál fogva a kijárat ajtó felé lökte. Betuszkolták a hátsó ülésre, és rácsapták az ajtót. A jármű motorja rövidesen újra felbúgott. Az ajtóban álló férfi tekintete egy pillanatra összetalálkozott az idegenével. A mélykék szemek tündöklése elmosódott az ablaküvegen csordogáló vízjáratok mögött. Az eget mennydörgés robaja hasította át. A rendőrautó magasra csapva a sarat elrobogott az éjszakában.

A férfi bezárta az ajtót, a hálósobába ment, levetkőzött és lefeküdt a nő mellé.

– A világ a saját kiüresedése felé halad... Ezt olvastam le a szájáról.

A kasmírtakaró alatt a nő reszkető testtel a férfihoz bújott.

– És megvetés sugárzott a tekintetéből...

– Felejtsd el! Ma délelőtt az egyházi vezetőkkel találkozol. Olyan benyomást kell keltened, amiből mindnyájuk számára világossá válik, hogy nem neked kell egyenként megismerned őket, hanem nekik kell egyenként felismerniük téged...

MÁHR GÁBOR

Colosseumban is

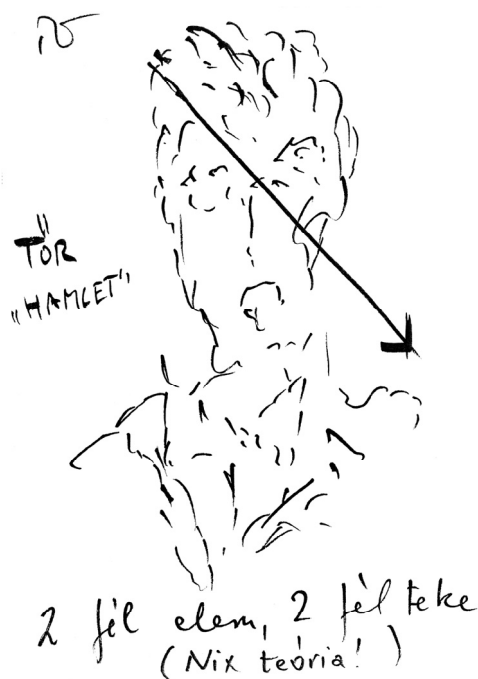
nem vagyok egy pöfeteggomba,
mert vannak aranyszőrű lovaim,
akik vágatnak az éjszakában,
mi meg ülünk a patakmederben,
tó mellett, jól esik közelről a fű szaga, és a virágok illata,
nem vagyok szemfényvesztő, nem én vagyok szemfényvesztő,
az a lila ruhás a Colosseumban is nő

por a por szájában

por a por szájában,
az az isteni por,
menjen a por lábról,
aztán meg feljebbbról,
ezer méterrúddal,
ott áll a legszebb nő,
ott száll a legszebb nő,
valami királynő,
aki elbágyasztott,
aki lerugdosott,
aki lefárasztott,
aki elárasztott,
és a por csak a por szájába harap,
én meg az almába,
érzem az almafa kisugárzó hevét,
az odakötött ló hiányzik,
azon most vágat a légyott,
hólepte nádszálkisasszonyok,
a tavi nádas, a kerek lapályos

piócafejek

piócafejek avanzsálnak a világ lajtorjáján,
 bokszzsák, számócafejek, temérdek van belőletek,
 remegő ősz a feneketek, ragadó zsír a feneketek,
 ne lőjetek agyon embereket, a Dunába, a Tiszába
 ne dobjatok télen embereket, mert elvesztik az életüket,
 ne féljetek, Isten szeret, szereti az embereket,
 én meg szántani elmegyek, szántom gyermekéveimet,
 meséskönyvből olvasok fel nekik minden egyes nap meséket,
 azért nem szeretnek engem, mert az éjszakám mulandó,
 ezért nem szeretnek engem, mert minden kohézió elhagy,
 s csak az agyamban épül fel egy új világ,
 fergeteggel a tetején

BERTA KUHL

Csak a tükörbe

Ezt csak úgy vesszük.
Az idő helyett a folyamatból,
aminek megrepesztése kísérleti hang az orgonán.
Vagy nem az. A tér próbálkozása,
a levegővétel például,
ha befelé szívjuk sziréna hangja is lehet.

Amikor elkezdte visszafele élni,
üvöltött a család,
de nincs kegyelem az újraélés hajszaiban.
Csak a tükörbe néző láthatja meg
a temetőt egy ismeretlen helyen.

A parton csak

Megkerültem a tavat, a csónakban,
amit télre is kint felejtettünk,
vártad a tavaszt hiába.
Intettem, nem vettél észre,
hogyan a hangomat újra használjam,
azt nem.
A kutya szőréen még mindig
van abból az *anyagból*, amiből
házat építettél, miközben azt hazudtad
nekem,
lesz külön szobám.
Megkerültem a tavat.
A nemlét kihajt benned, a nyers hús
hidegebb bármilyen időnél.
Meztelenül a parton
csak állok.

Nincs aki lemérje

Összerándul homlokodon a ránc,
elveszett kérdésre,
kezedben azzal a darab fával,
szögekkel bemész az erdőbe
és kihozol egy kerítést,
de a vérző féltetek súlyát
nincs aki lemérje.

Kontolázi halál 1/2
elvon

1200-as évek 10/2012

BÁTHORI CSABA

Menettér

Nem mértük fel, hogy a rossz az igazság:
ezért együtt pusztulunk el a rossztól.
Bárcsak a jót a múltból visszaadnák
legalább, hogy ne csípne úgy az ostor.

Egyedül ő, Kasszandra él örökké:
aki megjósolja, az túl is éli
a rosszat. Nem győz le poklot az égi
intés, sőt mintha a jót eltörölné

a jóslat. Hiszen a jókra haragszik
Kasszandra, és nem fogad Ikaroszra.
A rossz nélkül láthatatlan a sorsa

mindenkinek. Rossz teremti a férfit.
S végül ha majd tűntöd előtt lehalkít
a föld, nem rosszallod a menettér.

Zene és más csodák

Értelmet egykor vagy talán csodát
ígért a kéklő orpheuszi dallam?
Túlvilág vagy világ van a szavakban?
Mennyivel vagyunk többek odaát?

Csoda, nem kétlem, ha kibírja együtt
egymás életét két szigorú példány.
És csoda, hogy megél a csoda múltán
valaki, ha elhagytuk s kivetettük.

És csoda, hogy a muzsikában elfér,
aminek nem talál helyet az elme.
Élőnek és halottnak ott terem tér

s világ, hol érti jötte-mente titkát.
Egymás után jövünk, ki-ki alig lát,
s szökellve távozunk az üres címre.

Táj bukással

P. Brueghel: *Ikarosz bukása* c. képéhez

A hős lehull, a kerekek forognak
tovább: higgadt halász veti ki horgát,
a pásztor botján az égig is ellát,
s középen szántani látsz egy parasztot.

Kit érdekel, ha egy a sokból elhull?
Egy halott nem lassítja a parasztot:
égen s földön hallgatnak a harasztok,
s egy hajó már az Óperencián túl

vitorláz. Bolond hát, ki eget érint
és felhők közt akar nyájat terelni –
túl magasan és túl mélyen a semmi

egyformán falánk: a hőst elemészt.
Lent a feketét, odafenn a kék kint
látja – s az élő egyiket sem érti.

PAYER IMRE

Skízis

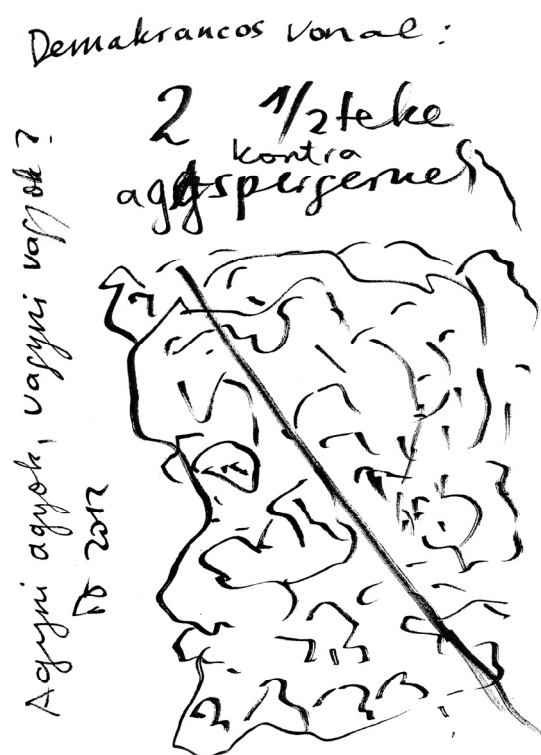
Én ott maradok örökre.
Útkereszteződés. A fák csúcsa. Égbolt.
Aszfalt, fordult nézetben, újra aszfalt,
kattanás. Én ott maradtam.
Valaki kilép belőlem, menni kezd. Megy.
Mint feltevések sorozata – halad.
A lények, képek gyorsuló
vetülete fordul így,
kikattan belőlük a szervező közeg.
De a *van*ban minden mozgás megáll.
Aszfalt van. Szótlán ég van. Mozdulatlan napsütés.
Tér és idő vákuuma. Bezáródtam.
Én ott vagyok én. De itt beszélek,
nyelvtani egyes szám első személy,
a hallgatag közepet körbe beszélve,
a szavak, mint fémlapocskák – lebegnek.
Hallom, valahonnan mindennél fenyegetőbben
szélvihar közelít. Lapocskák, világok
süvöltenek –

Az építkezésnél

– *pilinszkys* –

Lehunyt szemhéjam mögött újra látom
a póre falat, betonon a port.
Malteros ládák, rideg sóderhalmok.
Látlak a pallón az épülő téglafalnál.
Látom magamat, a tekinteted,
rézsút forduló vállamat. Egy pillanat:
s a nap azóta irgalmatlanul,
örökre tűz a belső éjszakában.

„Hangokat ad egy torony teste.”
 Amit értettem, többé már nem értem,
 és megértem azt, amit addig nem.
 Az épület nem épül fel soha.
 Ott van a jelen, itt csak szétesett
 és összetákolt rekvizitumok
 – „hazátlanabb az én szavam a szónál.”
 Szétszerelődöm, újra összeállok.
 Vakon, bénán a bűnben. Hatalmasabb
 bűnök által a torz feloldozás.

KIBÉDI VARGA ÁRON

Napló – 2012

(RÉSZLET)

Január 26.

Hihetetlen, hogy mennyi minden elfér egy ember agyában.

Eszembe jut, hogy 1945-ben öcsém meg én Passauban Frau Lackner vendéglőjében étkeztünk, aki szomszédunk volt, de kissé arrébb egy vendéglőt vezetett. Egy magas széken ült, ott kellett fizetni; energikus asszony volt, de jól ettünk, ami ebben az időben nem volt egyszerű. A lánya nagyon szeretett minket és kis testvéreinek nevezett. A középiskolában („humanistisches Gymnasium”) a latint egy öregúr, Professor Held tanította, akit rettenetesen bosszantott az amerikai tankok zaja, amikor végigmentek az utcán: kis zömök ember volt, odafutott az ablakhoz, felkapaszkodott, kinyitotta az ablakot és elkezdett üvöltözni, hogy ne zavarják a tanítást. (Mi meg nevettünk.) 1945-ben pár hónapig Alkofenben, egy kis faluban laktunk. Én egy szobában aludtam Walter Bogenberggel, aki a háborúból jött éppen vissza. Apámmal gyakran elmentünk Frau Osterholzerhez, aki nagyon kedves asszony volt és élelmiszerjegyek nélkül is adott nekünk vaját, tojást és bizonyára még mást is. Erős, bajoros tájszólásban beszélt, apám nem értette soha, komoly félreértések voltak: apám egyszer a katolikus papról beszélt, aki nagyon intelligens volt és szerintem egyszer talán még püspök is lesz, Frau Osterholzer meg azt hitte, hogy a fiáról, aki autószerelő volt egy garázsban és nagyon csodálkozott. (Az öcsém meg én persze nevettünk.)

Amikor apám Münchenbe ment, eleinte egy Sedlacek nevű emberrel kellett a szobáját megosztania. Anyám súlyosan betegen kórházban feküdt, a főorvost Geheirrat Bergmann-nak hívták. Kétágyas szoba volt, vele szemben Liselotte Becker feküdt, azaz Lilo, akibe szerelmes lettem, még verseket is írtam hozzá németül(!), és később többször elmentem hozzá Adelheid utcai lakásába, nagyokat csókolóztunk.

Münchenben a gimnáziumban rajtam kívül még egy nem-német volt, Ronald Pajkuricnak hívták. Harald Reschke volt egy másik osztálytársam, aki verseket írt és később egy újságban egy megsemmisítő kritikát olvastam egyik kötetéről. Nekem a matematika nem ment túl jól, különórákat ezért Fräulein Bauertől kaptam.

A német irodalom különösen kényes tantárgy volt így közvetlenül a háború után, ezt egy olyan emberre bízták, aki nem volt náci és aki a telefonkönyvben így szerepelt: dr. Lothar Walter Saxofonist. Esténként egy éjjeli mulatóban játszott, néha el is késett és ilyenkor az első órán az igazgató helyettesítette. Felváltva megkér-

dezett mindenkit: „Wer war der Meister aller Meister?” A válasz természetesen Goethe, a születés és a halál évét és napját is tudni kellett. Amikor egyszer rám került a sor, én azt válaszoltam: „Georg Trakl”, azaz egy expresszionista költő, aki az első világháború elején a fronton öngyilkos lett. Dermedt csend, leültetett, de az osztálytársaimnak imponált.

A tanárunk kedve szerint olvasott fel verseket; tavasszal például azt mondta, hogy most a tavaszról szóló versekről beszélünk és Detlev von Liliencront olvasott fel nekünk. Nem minden osztálytársamnak tetszett ez, sokan a hagyományos irodalomtörténetet szerették volna hallani. Osztályunkban csak fiúk voltak, egy lány kivételével, akit Hannelore Westermayernek hívtak és akit egy páran mindig elkísértünk a villamosmegállóhoz.

Münchenben természetesen a kultúrát is „habzsoltam”: Thornton Wilder színdarabjait néztem a Kammerspiele im Schauspielhausban, az expresszionista költőket olvastam, a modern képtárban pedig a Blaue Reiter, elsősorban Fanz Marc festményeit néztem.

Biztos még sok más név és esemény is meghúzódik valahol az agyamban. És másokéban is. Vajon miért?

Február 1.

A FRIAS-ben (Freiburg Institute for Advanced Studies), aminek Pesten a Collegium Budapest felel meg, a spanyol nyelv professzora sok tizenkilencedik századbéli, meglehetősen elfelejtett regényt idézve, azt próbálta bizonyítani, hogy a papok között rengetegen elvesztették a hitüket, de ezt kifelé nem mutathatták. Nagy tiszteletben álltak, volt, akit még püspökké is megválasztottak. A legismertebb szerző, akit idézett, Unamuno. *San Manuel Bueno, mártir* c. regénye egy ilyen emberről szól. A nagyszámú közönség nagy érdeklődéssel hallgatta, sok hosszú és bonyolult kérdést is feltettek neki, amint ez már szokás Németországban, de arról persze illetlenség lett volna beszélni, hogy miért választotta ezt a témát. Azért, mert ő is elvesztette a hitét? Azért, mert fél a haláltól?

Február 13.

Kezembe kerül egy 1980-ban gimnáziumok számára kiadott szöveggyűjtemény első kötete, az ókortól Shakespeare-ig rengetegen szerepelnek benne. A válogatást megelőzi ötven oldal „Művészet-valóság-érték” és itt a politikailag elkötelezettnek aligha mondható Weöres Sándor is szerepel. *Cselédlányok* a vers címe! Nagyon szép.

Február 17.

Paul Celan a huszadik század egyik legnagyobb német költője. Bukovinai származású, családját a nácik megölték, ő Párizsban telepedik le, de verseit németül írja, azaz az ellenség nyelvén. Sok verse megjelent magyarul, először Lator László, majd később Marno János kitűnő fordításában (Európa, ill. Enigma Kiadó). Én viszont csak

most vettem észre, hogy van még egy jelentős németül író bukovinai zsidó költő, mégpedig Rose Ausländer (1901–1988). Észak-Amerikában élt és Párizsban, ahol többször találkozott Celannal. Versei nem hasonlítanak híresebb kortársa verseihez, de nem rosszak, amit talán már az is bizonyít, hogy a Reclam kiadó kiadta őket 1994-ben kis sárga kötetként.

Február 20.

Rosenmontag, a farsang vége: nem tudom, hogy mondják magyarul. Három napig a freiburgi belváros legforgalmasabb utcája teljesen megváltozik. Tömegek lepik el, gyerekek boszorkánynak beöltözve, felnőtt férfiak rúzzsal az arcukon, idősebb nők lila parókával. A különböző csoportok más és más tarka öltözetben menetelnek, ál-arccal vagy álarc nélkül. A zenekarok többek között azt játsszák, hogy ez az év legszebb napja, és a tömeg erre lelkesen kiáltja, hogy „Ja! Ja! Ja!”. Mindenki virslit eszik vagy pizzát és pezsgőt vagy forralt bort iszik.

Február 23.

Egyszer megkérdeztem annakidején Mészöly Miklóst, hogy melyik az a magyar író, akit figyelmembe ajánlana. A válasz: Dalos Margit. Novelláskötetét (*Szénszünet Kapernaumban*) azonnal meg is vettem, de csak most kezdtem el olvasni. Mészölynek igaza volt. Hihetetlenül gazdag nyelv, a cselekmény alig követhető, egyszerre fut a múltban és a jelenben, Magyarországon és másutt. Bizonyos fokig José Lezama Lima kubai regényíró 1966-ban megjelent *Paradiso* című regényére emlékeztet, ahol szintén állandóan a múlt és a jelen között utazunk. Azzal a különbséggel persze, hogy Dalos Margit novellákat ír, a kubai pedig regényt.

Március 8.

Ma kezdődik egy négynapos ökológiai konferencia. 64 országból jöttek résztvevők. Jeremy Rifkin amerikai közgazdász nyitja meg. Kis ember, az öcsémre hasonlít. Nagyon jól beszél, arról, hogy 2050 felé egy „harmadik ipari forradalom” lesz, melyben Németország vezető szerepet játszik majd. Az egyetem legnagyobb aulája teljesen megtelt, a fiatalok a fal mellett szorosan egymás mellett állva hallgatták végig.

Március 11.

Axel Kentsch barátunk ma vasárnap egy nagyon különös helyen mutatta be festményeit: Freiburg egyik külvárosában egy hatalmas hodályban, ill. hangárban. Az ő képei mellett a legkülönbözőbb dolgokat lehetett ott vásárolni: giccses tizenkilencedik századbeli képeket, tükröket, bicikliket, jégszekrényeket, stb. Egy fiatal nő hosszú előadást tartott a német költészetéről és kedvenc költőit szavalta, főleg Erich Kästnert és Heinrich Heinét. Kentsch csak kb. másfél óra múlva, azaz a vége felé került sorra, egy nő a Südwestfunkttól beszélgetett vele egész röviden. Tökéletes hap-pening.

Március 14.

A szíriai politikai feszültségek és polgárháború miatt többször összeül az Arab Liga; a tévé mutatja az elnököt, aki felénk fordul és beszél. Neve: al-Arabi.

Március 17.

Két napra Párizsba utazunk. Hosszú sorban állás után sikerül megnézni Artemisia Gentileschi, egy híres tizenhetedik századbeli olasz festő nő kiállítását. Galériákba még gyakrabban megyek, mint múzeumokba, főleg a már kilencvenéves Denise Renée galériájába, aki mindig absztrakt képeket mutat; nála most Herbin nagyszerű színes képeit csodálom meg. Délután megnézem Roger Vitracnak ma már csak nagyon ritkán látható szürrealista darabját. Végül pedig elmegyek egy eldugott helyen, ott is hátul az ötödik emeleten rendezett és nehezen megtalálható Aksel Gallen Kallela kiállításra. Nem értem, hogy miért akartam okvetlenül megnézni ezt a finn festőművészt, a képek nem is olyan túl érdekesek. De valahogy a fejemben volt a név, biztos valamilyen gyerekkori emlék.

Visszaúton közvetlenül Strasbourg előtt egy hatalmas reklámtábla: „Restaurant á l’abattoir”. Azaz Mészárszék Vendéglő.

Március 20.

„Szíveskedjenek befáradni”. Ez a különösen udvarias mondat egybekapcsolja a szívet és a fáradtságot.

Március 23.

A sajtó, a tévé, mindenki állandóan Mohamed Merahról, a 23 éves toulouse-i tömeggyilkosról beszél. Nekem erről Erostrates jut eszembe, aki az ókorban 356 körül felgyújtott Efezusban egy templomot, hogy így bekerülhessen a történelembe. Halálra ítélték és a nevét nem volt szabad kiejteni.

Freiburgban sok török él és most nemcsak Franciaországban, hanem itt is félnek a reakcióktól. Az utcán ma mindenfelé röplapokat osztogattak: a mohamedánok a béke, a szabadság és a női egyenjogúság hívei.

Március 25.

Ma délután megnéztem egy érdekes, feministának is nevezhető libanoni filmet, és feltűnt nekem, hogy én voltam az egyetlen, aki csak úgy beült a terembe. Mindenki hozott magával valami enni-innivalót, a legtöbben egy óriási zacskó pattogatott kukoricát, amit egyébként sohasem esznek, csak moziban.

Április 11.

Az ünnepnapokat megint Bretagne-ban töltjük, apósomnál. Nagy kertjük van, és ott mindig dolgozgat egy ezermester, mindenhez ért, kaszál, falat fest, nagyon ügyes ember. Meséli, hogy most lett hetven éves. Amikor megtudja, hogy magyar vagyok,

mondja, hogy nemrég ő is járt ott, félúton Bécs és Budapest között. Protestáns, ami Franciaországban ritka és ott talált hitfelekre. Mondom, akkor az biztosan Győr lehetett és kezdem betűzni a város nevét, de ez nem mond neki semmit: kiderült, hogy analfabéta.

Április 22.

Amszterdamban vagyok és együtt vacsorázok három holland, azaz magyarul nem tudó, gyerekemmel. A legfiatalabb színész, ő az egyetlen, aki ragaszkodik Hollandiához. A középső épp most készül Dublinba, a legidősebb Kairóban dolgozik, fia pedig (azaz unokám) Lettországból, Rigában keresi a kenyerét. Vajon ez a kozmopolitizmus normális, vagy csak az utóbbi években terjedt el ennyire?

Április 30.

A sumér irodalom a legrégebbi a világon, Krisztus előtt több mint 2000 éve keletkezett. Ugyanabban az időben és ugyanott valaki verseket is írt: egy nő. A világ legrégebbi egyetemét nem Olaszországban alapították, hanem Marokkóban, pontosabban Fezben, a nyolcadik században, ez is egy nő munkája. Ezer körül pedig egy nő írta az első japán regényt, mert a férfiak csak kínaiul írtak, az volt az előkelő nyelv.

Május 16–21.

Öt napra Görögországba repülünk, pontosabban Poros és Hydra szigetére. Feltűnik, hogy milyen sok okos emberrel találkozunk. Poros csodálatosan szép, szállodánk a sziget egyik végén van, onnan félórás séta napsütésben a sziget másik végéig; a túloldalon Galatasaray, gyönyörű látvány. Hydra talán még szebb, oda rengeteg turista járt és jár, sok híres művész. Egy ottani vendéglőben hihetetlenül jól ebédelünk, talán a legjobb ebéd életemben. A komp késő este visz vissza Porosra, Sophie lát egy jó fodrászüzletet, és mivel sok időnk marad, itt nyíratom meg a hajamat. A fiatal és nagyon kövér fodrásznő csak görögül beszél, de jól dolgozik, ez a lényeg.

Június 4–7.

Nincs új könyvem, de azért a könyvhétre Pestre repültem. Megint rengeteg a könyv és az író, elsősorban a Vörösmarty téren, de az Írók Boltja mellett is, ahol Nagy Bernadett megállás nélkül fényképez, engem is többször, egyszer Bacsó Béla és Márton László között.

Kicsit csalódtam, Nadas Péter nincs ott – akkora sikere van külföldön, hogy már a Nobel-díjat emlegetik – Esterházyt és Heller Ágneszt se látom. Juhász Ferenc és Barnás Ferenc dedikálják nekem új könyvüket. A Gondolat Kiadó csodálatosan gazdag könyvkereskedésében sikerült megszereznem még egy Dalos Margit kötetet. Megvettem Ungvári Tamás művészetelméleti munkáját és azt a különös módon csak magyarul kiadott Vasarely Victorról szóló könyvet, melyben Denise René és Catherine Millet beszélgetnek a mesterről (magyarul!).

Szörényi László meghív a holland nagykövet hatalmas rezidenciájába, ahol egy nagyon érdekes előadást tart nagykövetfeleségeknél (rajtam kívül csak egy férfi van a teremben). Többek között azt meséli, hogy egy kínai germanista kb. száz évvel ezelőtt német fordításban olvasta Petőfi verseit és annyira megtetszettek neki, hogy lefordíttatta a verseket kínaira és most Petőfit az iskolákban tanítják, mint a legnagyobb európai író, messze Shakespeare előtt!

Hetedikén egyedül ülök a minibuszban, ami kivisz a repülőtérre, és elbeszélgetek a sofőrrel. Hihetetlenül művelt. Idézek egy verset és amikor azt mondom, hogy ezeket a sorokat Babits írta, kijavít: nem, Kosztolányi. Egyébként nem ez az első eset, hogy jól beszélgetek egy sofőrrel. Nantes-ben egy sofőr lassan vitt végig a városban – volt időnk a repülőtértől a vonatig – és ő mint egy szellemes, jól beszélő idegenvezető lépett fel.

Június 15.

Ma hajnalban felébredés előtt megállás nélkül – százszor-ezerszer – két név fut át az agyamon: Evo Morales és Leni Riefensthal.

Június 21.

Ma hajnalban viszont nem egy vagy két név jelenik meg a fejemben, hanem egy hosszú szám: 2736895. Nagyon sokszor. Talán egy telefonszám? De hol, melyik városban?

Június 22–24.

A FRIAS-t (Freiburg Institute for advanced Study, a Kollégium Budapest itteni megfelelője) anyagi okokból nemsokára meg fogják szüntetni, de most még rendeztek egy nagyon érdekes, többnapos konferenciát az avantgárdról. Egy orosz szakértő a múlt század eleji ottani futuristákról beszélt, Majakovszkijról, Burljukról, Hlebnyikovról, akiket egyébként – ezt külön megkérdeztem az előadótól – nem Sztálin öletett meg. Philippe Dagen egy francia műkritikus, akinek sokat adok a szavára, azaz sokszor nézek meg Párizsban kiállításokat az ő cikkei alapján, a francia avantgárdot mutatta be, Forgács Éva, egy Amerikában élő magyar művészettörténész pedig – akivel jól elbeszélgettem magyarul – a közép- és kelet-európai, főleg a cseh, lengyel és magyar művészetről tartott egy nagyon érdekes előadást, a hihetetlenül primitív szocreál művészettől – boldogan mosolygó munkások és parasztok napsütéses táj előtt – egészen Fehér Lászlóig, tehát nem csak a régebbi korról beszélt, hanem bevont minden olyan későbbi művészetet is, ami Rákosiék szemében gyanús volt.

A szocreál művészetről egyébként Camus úgy nyilatkozott annakidején stockholmi beszédében, amikor átvette a Nobel-díjat, hogy amikor szocialista, akkor nem realista, és amikor realista, akkor nem szocialista.

SZÉNÁSI FERENC

Tamás evangéliuma

Vigyázz, súlyos terhet ró rád ez az írás. Még megteheted, hogy olvasatlanul hagyod; ha elolvasod, végzeteddé válik. Légy megfontolt. Ne engedj a kíváncsiságnak. Mérd föl erődet, s ha úgy látod, kevés, egyetlen sorral se lépj tovább. Szólj. Eljövök, és visszaveszem e lapokat.

Tehát nem hátrálsz meg. Úgy döntöttél, hogy következzen bármi, vállalod. Nos jó. Bevallom, erre számítottam. Ezért gondoltam éppen rád. Bízom benned. Nem feledtem, amit Faustról mondtál: hívő, mert üdvösségnek érzi a tudást. Válladra teszem hát a keresztet.

Mindenekelőtt tudd, hogy örök titok birtokába jutsz. És sohasem eshetsz majd kísértésbe, mindvégig őrizned kell. Egyedül te ismerheted. Kétezer éve él, nemzedékről nemzedékre száll, mindig egyetlen élő ember tudja. Máig fennmaradt a hírlánc, az idők során egy-egy szemmel gyarapodott. Ha megszakadna, elveszne a végső tudás; ha szétágazna, megszűnne a világot fenntartó beavatatlanság. Nélkülözhetetlen, ám léte szüntelenül óvott nemlétében rejlik. Olyasmi, ami akkor van, hogyha nincs. Miképp az értékmérő arany sem a fém, hanem a rejtély, ahogyan létrejön. Addig tölti be szerepét, amíg csak végeredményként létezik. Ha az alkimisták megtalálták volna vegytanának titkát, a pénz értékét ma más rejtélyes folyamattal mérnénk.

Érzem, jól számítok. Időm fogytán, tovább kell adnom a titkolni valót. Nem, nem; tedd félre most a túlélők riadt önvédelmét, és sem a tehetetlenség méltatlan vigaszával, sem az együtt maradás ösztönös vágyával ne tiltakozz. Fontos teendők van, ne hagyd, hogy eltérítsenek gondolataid. Ha mégis önigazolás kell, vedd annak szavaimat: megnyugodhatsz, oktan az önvád, te nem kívántad elmúlásomat. Így, és most már arra figyelj, amit elmondok.

Levelem mellett egy réges-régi papiruszlapot találsz. Talán az ógörög írás szépen megrajzolt betűit is olvasni tudnád, ám a pergamenlappal, amelyet gondos kezek vékony felső csíkkal hozzáragasztottak, már biztosan elegendő kulcsot kapnál hozzá. A latin szöveg a görög hű fordítása. Ám a mindenkori őrző saját nyelvén is életre kelti a szöveget, a hagyományt követve tehát a magam fordítását is kezdedbe adom.

A görög nyelvű írás Tamás evangéliumának gondosan elrejtett részlete, ezt bízom most rád. Immár életed végéig te leszel érte felelős. Tamás, amikor ráeszmélt, hogy e részletet csak az emberiség ismerheti, az emberek nem, kimetszette a papi-

rusztekercsből. Gondosan járt el, töredékesen fennmaradt tanúságtételében a hit-tudósok mindmáig nem érzékelték a folytonossági hiányt. Gondolkodóba is csak alig ötven éve estek, amikor Nag-Hammadiban újabb szövegrészekre bukkantak, és a fordításra valló kopt nyelvű szövegben ott találták a rejtélyes mondatot: „Ha csak egyet is elmondok néktek ama szavakból, melyeket az imént Jézustól hallottam, köveket ragadtok, reám vetitek őket, és tűz fakad belőlük”. Lám, Tamás már előbb is ráeszmélt, hogy van, amiben a választottak között is egyetlen választott; hogy amit egyedül rá bízta, azt a tanítványok mégoly szűk köre sem tudhatja. Arról nem szól a hagyomány, hogy írott titkát kire hagyományozta először, de talán nem is szólhatna. Mert úgy lehetett kezdetben is, ahogyan most van: minden új őrző hitet tesz, hogy utódjának csak az írást adja tovább, elődjét, akitől az írást kapta, nem nevezi meg. Tamás helytartói névről sem ismerhetik egymást. Ezt az ősi, kimetszett lapot találod tehát levelem mellett, külön védőfóliában, a bélelt boríték biztonságos mélyén. Neked is tovább kell majd adnod. Akkor, amikor érzed, hogy közel a végórád. Légy résen, de ne félj: az előttünk járók is időben megéreztek. Különös kegyelem adta tudtul valamennyiünknek. Ha eljön majd e pillanat, válaszod meg, ki legyen, aki követ. Jól gondold meg, hogy kit jelölsz. Ha elolvasod, amit most átadok, magadon érzed majd, mekkora teher a tudás. Magány, némaság, felelősség. Olyat válassz tehát, aki képes lesz e súlyt viselni. És bocsásd meg, hogy én téged választottalak.

Úgy tégy majd a választott utódoddal, ahogyan én cselekszem most veled. Add kezébe a titkos tekercset, és hagyj neki időt. Ne mondd el, írd le, mi lesz a teendője. A mondott szó alkalmi, sok minden ráakodik, sok minden leválik róla, egyszeri álarcot visel; az írott szó örök, az olvasás a többlettől megszabadíthatja, hiányait kipótolhatja, s bár új és új álarcot ragaszthat rá, igazi arcáig is leérhet. Az írott szó idő.

Ha olyannak adod tovább, akivel nyelvünk közös, fordításomon ne változtass. Szent szövegek mindig jól vezetnek az állhatatos fordítók tollát. Ne feledd: az Ószövetséget görögre ültető hetven rabbi hetven külön cellában dolgozva is hetven azonos szöveget alkotott. Bíz hát a jövődre: ha Tamásnak egyszer hosszú kitérő után újból nyelvünkön kell szólnia, olyan hosszú idő után, hogy addigra nyelvünk is változik, készüljön szavaiból teljesen új fordítás.

És ne feledd még valamit. Úgy élj ezután is, ahogyan eddig éltél. S nemcsak azért, mert súlyos titkot mások előtt könnyebb így rejteni, hanem mert magadban is így a legkönnyebb viselned. Ha elborzadsz is majd az új tudástól, csak annyira menekülj, mint eddig. Diogenész hordója lenyűgöző, mert a görög logika tisztaságát és a görög bátorság szépségét hirdeti. A mi logikánk és bátorságunk azonban akkor tiszta és szép, ha korunkhoz illően bonyolult. A mi hordónk az elnéző, bölcs mosoly.

Olvasd tehát, amit olvasni vállaltál. Most már ne hátrálj meg.

Amikor pedig a többiektől félrehúzódván kettesben maradtak, Jézus feléje fordult, és így szólt hozzá:

– Neked a hit nem elég, Tamás, neked tudás kell. Jól van, megnyitom elmédet. Mert a hívőnek én testemet és véremet hagyom, a kételkedőnek bizodalmamat. A hívőt, ki Atyám lelkéből sarjadt, szüntelenül kísérem, mert magában gyámoltalan. A kétkedőt, ki Atyám szelleméből támadt, nehéz útjára bocsátom, mert csak egyedül talál rám. Én az leszek, mi vándornak a bot: gyöngé lábúnak támasz, erős léptűnek batyuhordó.

– Mester – felelé Tamás –, az imént hittem, mert láttam sebedet. De hogyan lesz hittem, ha nem látok, hit nélkül pedig hogyan lesz erőm?

– Didümosz – szólítja őt Jézus, mint mások is, kedves nevén –, neked a kétely ad erőt. Örökös várakozásban tartja lelkedet. Szemedet tágra nyitja. Látásra serkent. Szívóssá és kitartóvá tesz. Fogyhatatlan tüzet táplál benned, míg meg nem leled a magyarázatot. Szüntelenül hajt, vagy elragad, mint folyóvizet a sodrás, időmúlás a csillagot. Mindig veled van. Társaid helyett is társad. Bízzál hát, hogy végül látni és hinni fogsz.

– Mester – mondá ekkor Tamás –, ím hát erős lélekkel hallgatom szavad.

– Nos, halld – felelé Jézus, és szelíden rápillantott. – Leszálltam közétek, de megváltást nem csak néktek hoztam. Az eredeti bűn ősbibb, mint gondolnátok, ősbibb, mint írva vagyon. Nincsen tökély, Tamás, nincsen Odafönt sem. Az örök rossz a végtelen jó-ságot is képes megkísérteni. Törékeny ez a teremtet világ, ám törékenysége is Alkotójának vonásait viseli. Embert a saját képünkre és hasonlatosságunkra? Igen, így hangzott fel az Ige, ám a tekintet egy másik képre szegeződött. A szeretet egy pillanatra megcsúfolta önmagát, Tamás, és rosszra vetülve rossz mintát adott. Nincsen tökély. A Legfőbb Szeretet sem lehet elég önmagában, önnön részeivel pedig nem megszatható. Igen, a társra vágó szem oldalt pillantott, az én-t mintázó kéz pedig megtévedt. Egyszer, egyetlenegyszer Odafönt is győzött a kísértés. Egyszer, egyetlenegyszer az én Mennyei Atyám is esendőnek bizonyult. Szeretetében hasonmást formálva nem szabadulhatott a szeretetet orzó Ellenpár képétől, belemintázta azt is az új teremtménybe. A maga tiltott fájáról szakított. Arcotok, lám, mégiscsak hasonlatos. Az ő üdvéért is jöttem, Tamás, őt is meg kellett váltanom. Ám ne feledd, a Fiú mint Isten fia megszabadíthatta Atyját esendőse vétkétől, a Fiú mint ember fia megszabadíthatta testvéreit az édenkerti büntől, de a lélek örök, és a beléje mintázott másiktól sosem szabadulhattok. Nincs menekvés tőle az Üdvösségben sem. A megváltás nem örök feloldozás, a megváltás újakezdhető harc. Harc a kísértés ellen, életben és életem túl. Üdvözülni annyi, mint e harcot örökre tovább folytathatni. És most menj, és élj erőd szerint.

SIGMOND ISTVÁN

Marslakók

Isten a Marsra látogatott, fogadtatása felbőszítette nagyon.

– Hogy fogadjátok ti a Mindenség Urát, fiam? A régi nép garázda csőcselék volt, kik nem tisztelték a Fennvalót, templomaik nem voltak soha, imádkozni senki sem tudott, tévedtem, amikor sok ezer évig élni hagytam ezt a népet, engem gyaláztak minduntalan, el kellett vennem az életüket, de benneteket élni hagytalak, hogy aszszonyoddal népesítsétek be újra ezt a bolygót. Térden állva kellett volna fogadnotok, könnyes szemmel és mérhetetlen alázattal, hogy olyan szerepet szántam nektek, amelyet még soha senkinek.

– Nincs mit ennünk, Uram, eledelről nem gondoskodtál, éhezünk. Mi tisztelünk Téged, hiszen tudod, de amikor nagy ritkán megjelenysz, csak arra tudunk gondolni, hogy előbb-utóbb belehalunk az éhezésbe. Ilyen körülmények között nem érezzük képesnek magunkat arra, hogy a nekünk szánt feladatot teljesíteni tudjuk, hogy örömet szerezzünk Neked.

– Egyetek csillagot – mondta Isten. – Olyan bőséges választék van, hogy száz évig is eltarthat benneteket. S ha egy kicsit lenyúltok, a felhőkből vizet szűrcsölhettek, van vagy százezernyi tonna bennük, vigyáztam arra, hogy akárhány életnek elég legyen.

– A csillagok kemények, Uram, a gyomrunk nem tudná megemészteni ezt a mérhetetlenül tömör eledelt, a felhőig meg nem ér le a karunk, a fejünk, szomjazunk, Uram. Nem tudnál teremteni valamit, hogy ne éhezünk, ne szomjazzunk tovább?

– Nem, fiam, nincs szándékomban segédeszközöket teremteni a Marsra, viszont felküldhetek néhány embert a Földről, akik hagynak itt nektek ételt, italt eleget, hogy ne éhezzetek, ne szomjazzatok tovább. Csakhogy azok az emberek nem fognak idejönni nap mint nap, lehet, hogy eltelik ezer év, amíg újra megjelennek. De akkor majd nem ketten-hárman jönnek, milliók vagy milliárdok is majd ideköltözhetnek, s rátok akkor egyáltalán nem lesz szükségem. Ha jól meggondolom, most sem hoztok nekem semmi hasznót, ha nem léteznétek, a világegyetem nem hiányolna egyáltalán, el kellene vegyem az életeteket, de Jézus fiam biztosan megorrolna egy kicsit, hiszen az egész Mindenségben mindössze két egyszeműt hagytam életben, s most ezeknek az életét is elveszem. A Fiam meg veletek szokta néha szórakoztatni a kiváló minősítést kapott őrangyalokat, aztán azok halálra röhögik magukat, az egyszeműek látványa maga az egyetlen cirkuszi mutatvány, amit az általam teremtett Világmindenségben élvezni lehet. Esetleg az emberiség elfecsérelt életét tekinthetjük röhejesnek, merthogy a szeretet lehunytt szemmel haldoklik a Földön és egyebütt is,

cirkuszi mutatványt látni sehol sem lehet. Rendben van – folytatta az Úr – éljetek. Adok nektek még ezer évet, de akkor lássak egyszeműeket itt rengeteget, hogy legyen min röhögjenek a szórakozástól megfosztott őrangyalok, és Jézusra is ráfér egy kis derűlnivaló, szenvedett ő is eleget.

– Csakhogy mi nem akarunk a röhögés tárgya lenni, Uram, ne feledd, hogy nekünk is kijár a tisztelet, a marslakók büszkesége legalább olyan mértékű, mint a földi emberé, azok két szemmel annyira voltak képesek, hogy évezredek óta gyilkolják egymást, nálunk, az egyszeműeknél, még börtönök sem voltak soha, senkit sem kellett elítélni semmiért, mindenki mindenkit szeretett, csak seggbuták maradtak, ebben igazat adok Neked, Uram, ez a nép nem öregbítette a Világegyetem dicsőségét. Hogy minket kettőnket életben hagytál, tudjuk, hogy nem véletlenül tetted, mi kivételek voltunk, annyit tanultunk a néha idelátogató őrangyaloktól, hogy már többet tudunk, mint ők maguk, verhetetlenek vagyunk minden tárgykörben, legyen az kultúra, tudomány, vagy bármi egyéb, persze az elmúlt évezredek földi halottai közül rengeteg nevet tudnék felsorolni, akiket szellemileg sosem tudtunk volna megközelíteni, de a most élő, hét milliárd földi ember közül csak egyetlenegy tudnék említeni, akinek a szellemi nagysága toronymagasan meghaladja a miénket, minden idők legnagyobb prózaírójáról beszélek, a Száz év magány szerzőjéről, aki sajnos, a hírek szerint, szellemében megrokknva soha többet nem fog alkotni nekünk. Szerintem ez a Világegyetem egyik legnagyobb veszteségét jelenti, a Földön élők egyike sem fog felnőni a Mester színvonalához. Ami pedig minket illet, Uram, ígéretet tehetek most Neked, hogyha lesz ételünk-italunk, benépesedik újra ez a bolygó, lesznek templomaink is, imádkozni is megtanulunk, amikor megint erre jársz, térden állva fogadunk mindannyian.

– Okosan szóltál, fiam, de mennem kell, ma még rengeteg dolgom van, nem ülhetek itt veletek napestig.

– Egy szóra még, Uram! Szóba hoztad, hogy Fiad, Jézus is szenvedett eleget, s én ezzel teljesen egyetértek. A Földön élők közül néhány milliárd ember kétezer éve várja a Messiást, s látom, egyelőre nincs szándékodban visszaküldeni a Fiadat, Uram. Javasolnék valamit, ha megengeded. Küldjél le engem a Földre, nem mint Messiást, hanem mint a Messiás előfutárát, akinek az lenne a feladata, hogy az Ő megérkezéséig világosságot vigyen az emberi agyakba, ezt a feladatot számításom szerint száz év alatt teljesíteni tudnám, s akkor visszajövök a Marsra, hogy az aszszonyommal együtt nekifogjunk, kívánságod szerint, benépesíteni újra ezt a bolygót, de előbb megmenteném a földlakókat, hogy gyilkos és öngyilkos ösztöneik csappanjanak meg végre, főleg a Te örömdre, Uram.

– Rengeteg ötlettel látnak el a körülöttem élők, de ennél örületesebb ötletet még senkitől sem kaptam. Nem veszed figyelembe, fiam, azt az elementáris veszélyt, hogy földi életed folyamán elkaphat a kangörccs, s akkor benépesíted a Földet egyszemű lényekkel, akik egymást szemlélve sorban belehalnának a röhögésbe, úgy-hogy erről szó sem lehet. Végezzétek csak itt a dolgaitokat, ahogy megparancsol-

tam, bízd rám a Világegyetem ügyvitelét, jobban értek hozzá bárkinél. Hogy hibákat követtem el néha? Meglehet. De mindig helyrehoztam a tévedéseket. Ami a Messiást illeti, majd visszaküldöm nekik a Fiamat, ha a földiek megérdemlik, de egyelőre ennek a jelei sem mutatkoznak. Itt viszont, amikor legközelebb meglátogatlak, szeretnék látni egy hatalmas székesegyházat, benne sok száz egyszeművel, akik térden állva imádkoznak a Mennyei Urához, és többet nem fog rajtatok röhögni senki sem. Az őrangyalok szórakoztatására majd kitalálok valami egyebet. Én sem szórakoztam az elmúlt százmillió évben, s lám, itt vagyok nektek továbbra is. S amíg élet lesz a Világegyetemben, én mindig itt leszek. Most menj, keresd meg az asszonyodat, fogjatok neki a munkának. Majd vigyázok rátok, hogy sikerre vigyétek a tervemet. Minden jót, fiam. És küldök majd nektek ehető eledelt, ne éhezzetek, ne szomjazzatok sohasem. Áldásomat itt hagyom nektek, fiam.

PÁL JÓZSEF

„...et anni tui non deficient”

IDŐRŐL ÉS IDŐN TÚLIRÓL WEÖRES SÁNDOR KÖLTÉSZETÉBEN¹

A *költői idő* téma többféle lehetséges megközelítése közül ebben az írásban a metafizikait választjuk. Ez az irány azonban nem különül el élesen sem a többi lehetséges költői időfelfogástól (ritmus, metrum), sem – másik oldalról – egy viszonylag egységes gondolati rendszer többi elemétől, a létezés kifejezése kérdéskörének egészétől.

A régi hagyomány az idő megjelenítésének kétféle alapformáját mutatja. Az ókori dichotómia két fő vonulata két névhez köthető: a görög Kairoszéhoz (tovasuhanó gyorsaság, bizonytalanság), illetve a hellenisztikus, keleti mitológiákban is nagy jelentőségre emelkedő Aiónéhoz (kifogyhatatlan teremtető erő), amely egyszerre jelenthet „öröklétet” és időszakaszt is. A szóban rejlő különbségtételt a keresztény teológia értelmezte.

Kairosz. Az idő egyrészt szakadatlan, egyenes vonalú haladás, egymás utáni, korábbiakba soha vissza nem térő pillanatok sorozata. Éppen ezért kell „megragadni”: az Alkalom (Occasio) szimbolikus alakjának fején lévő hajtincs kézzel való megfogása általános jelentőséggel bír. A take (opportunity), a saisir (occasion), a cogliere (occasione) nyelvi szerkezetéhez hasonlóan az én és az egyetemes, a múlt és az örök találkozása Weöres *Ars poeticájában* is a kézzel való megfogás és az összeölelkezés képéhez asszociálódik: „Fogd el a lélek árján fénylő forró igét (...) társukként megölelnék.” Az elfutó pillanat „felismerésének” nehézségeire utal a Kairosz kezében tartott borotvapenge, amelyen a szárnyas fiatal férfi egy mérleget egyensúlyoz. Később, E. Panofsky² gondolatmenete szerint, miután khronosz (idő) és Kronosz (Saturnus), a főnév és a tulajdonnév hangzásbeli hasonlósága miatt tartalmában is összeolvadt, az Idő gyermekeit felfaló, az életet elvágó, pusztító kaszássá, negatív istenséggé változott.

Az időnek ezek a tulajdonságai tűnnek fel Weöres atyaként szeretett barátja, Pável Ágoston halálának tízéves évfordulójára írt versében (*Pável Ágoston emlékére*). A vers indító alapélménye az elhunytá váló emlékezés és az 1946 óta nagyon gyorsan eltelt periódus értelmezése. A tovafutó idő az első versszakban mindkét archéhoz kapcsolódik: az esztendők vándor felhőkként a levegőben, illetve síkos pikkelyű halként az „idő árjában” gyorsan siklanak. Az emlékező szerző meditációja után a figyelem arra összpontosul, e „megfoghatatlan” sodródásban a nyelvész, néprajztudós miként tudta mégis kihasználni értelmes munkára röpkélete perceit. A vízben alant sikló hal fölött a „percek, órák, napok és évek / rakott hajóként

¹ A Szegedi Tudományegyetem „A halhatatlan mű időtlen” címmel 2013. október 18-án Weöres Sándor születésének 100. évfordulójára tanácskozást és kerekasztal-beszélgetést rendezett. E tanulmány az ott elhangzott előadás szerkesztett szövege.

² Erwin PANOFSKY, *Idő atya*. In: *Az ikonológia elmélete*. Szerk. PÁL József. JATE Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék, Szeged 1986. 450–483.

úsznak műveléssel”. Pável Ágoston élt a földi pályafutással, mint alkalom kínálta lehetőséggel, s művei túléltek alkotójukat, győzik tovább a harcot. Ennek az optimista halálfelfogásnak természetellenes ellentétéként jelenik meg, a bensőséges érzélem, a halott személy hiánya okozta fájdalom: haja ezüstjét, szeme víz-kéjét (!), piros arcát nem láthatja többé, s nem fog mozdulni már az alkotó kéz sem. A forgó esztendőket negatívumok jellemzik: az ott nem lévő sötétkékek szárnyú fecskék, a fagyos szikla, a dermedt forrás, a „hosszú árny”. A januárban elhunyt szombathelyi tudós szelleméért, a záró strófában megszólaló „epitáfium” közhelyes tanúsága szerint, pontosabban azért, ami megmaradt Pável Ágostonból, kinyújtózik a „nővekvő nappalok karja”. A Weöres által is fordított és önálló kötetben kiadott (1952) középkori kínai költő, Po Csü-ji verse parafrázisa szavaival: „Szombathely földje csontodat rejt, / híredet soha el nem takarja.”

Az e világban töltött idő lehetőséget ad az élet (és a halál) igazi szeretetére, az alkalmat azonban az öröklét kritériumai szerint ki kell(ene) használni. Weöres háromféle viszonyulási típust mutat be a *Rongyszőnyeg* 83. darabjában. Mindhárom strófa az *Aki úgy szereti az életet* sorral kezdődik: az első két sorban a vegetatív ember negatív példáját állítja az olvasó elé (disznó-vájú-gyűlöletes halál), a második a négy sorban bemutatott szemlélődő lelki ember, aki a Boëthiustól is ismert ataraxia lélekállapotban egykedvűen várja a halált, „mint indulás sípját a hajó”. Ez azonban (ahogy az antik filozófusnál sem) nem a legmegfelelőbb viszonyulás a lét-nemlét kérdéséhez. A harmadik, három soros definíció adja ebből a szempontból a tökéletes választ: az élet élvezetes munkaidő, amely után megérdemelt „elcsitulás” következik, s a kettő, a munka és a pihenés szeretete ugyanegy. Az időre vonatkozó és többször elismételt hajó-metaphora a síkszerűség és linearitás képzetét kelti.

Aión, teljes időszakasz. Az idő azonban nemcsak „alkalom”. A másik felfogás szerint az idő körbefut, visszatérhet korábbi állapotába, mint az év ciklusa, amelyet leggyakrabban a zodiákus vagy a saját farkába harapó kígyó fejezett ki. Aión vagy az orphikus hagyományból származó „fényhozó” vagy „elsőszülött” (protogonosz), aranyszárnyú Phanész, aki talán a kozmikus világtörzseiből kelt ki, s akit kígyó övez. Erósszal és Mitrásszal emlegették együtt, volt ő Khronosz fia is. Az *Egysoros versekből* kimaradt, 1946–47-ben írt néhány sorban háromszor is előfordul a kettéágazó (kétágú) idő jelzős szerkezet, másodszer az időszigettel együtt³. A földrajzi kifejezés nemcsak a körbefutást, az önmagába záródás képzetét kelti fel, hanem a föld és a víz, a száraz és a nedves közötti ellentétre is utal.

A Biblia olvasásakor az egyik legelső élmény a teremtés kétféle idő szerinti rendeződése. A kezdet három napja (összhangban a hármas szám szimbolizmusával) a létbe hívás története, ami két állapot közötti oszcilláció, a születő élet pulzálása, az ellentétek egymásba alakulása, feloldódása és újbóli létrejötte. A dualitást általában az elválasztás, az ellentét, az alternancia, a komplementaritás (női) princípiumaként jellemzik. A Nap és a Hold teremtsével összefüggő „idő” a negyedik (földi dolgok száma) napon születik, s az égitestek mozgásával mutat összefüggést, legjellemzőbb tulajdonsága az átmenetiség.

A kereszténység „bele született” egyrészt a Teremtőre, illetve a teremtettre vonatkozó idő radikális különbözőségébe, másrészt a római időtudományba, amely (a Gergely-naptár korrekciójával) mindmáig elfogadható módon kiszámolta és ezáltal praktikus célokra hasznosítani tudta a mért időt. Jóllehet a korábbi generációk bűneitől való megtisztulást célul ki-

³ WEÖRES Sándor, *Elhagyott versek*. Helikon, Budapest 2013. 319–320.

tűző „százados játékok” fontos szerepet töltek be a Római Birodalom polgárainak lelki megújulásában, a ludi saeculares jelentősége mégsem mérhető az ünnep keresztény fogalmához és jelentőségéhez. A Krisztus-metaforaként értelmezett esztendő – a várakozástól (ádvent), a születéstől kezdve a Keresztre feszítésig (húsvét), majd királyként való eljövételéig (Krisztus király) – a kozmikus történelmi, a történelmit kozmikus perspektívába állította, amelynek szükségszerűen részese volt minden üdvözülést kereső keresztény, aki ezáltal, akár még életében is, de főleg halála után, kiléphetett a szűkös lét időkorláta közül, s sajátját Isten örök létével egyesíthette, „visszaadhatta”.

A teljesség felé (1943–1945) néhány bekezdése az idő rendszerezésével foglalkozik. A költő szerint az időnek kettő, illetve három fő csoportja különíthető el. (Mint forma, forma-anyag és anyag a teológiában). Weöresnél ezeknek a történelmi fejlődéssel is összefüggésben különböző alcsoportjai lehetnek. Az első dichotómia a négy részből álló jelenségidő (óraval mért külső, a testetlen tartalmak váltakozásával összefüggő belső, a világfolyam és a történelmi) és a változatlan, isteni működést tartalmazó teljes idő. Az előbbi kezdet és vég nélküli, akár a kör, az utóbbi pont, amelyben benne van a plusz-mínusz végtelen és a közöttük lévő mérhetetlen távolság. (A kettő különbségére lejjebb visszatérünk.) A másik opposíció az eredeti és a „másolat” között feszül. A teljes idő mása a jelenségek körében az eszme-idő. Ez utóbbit csak az egyes ember birtokolhatja. A négy stádium során a változatlan alaprétég és a változó személyiség viszonya ellentétére fordul: az alaprétég egyedüliségének aranykora után az ezüstben különválnak ugyan a kettő, de az öröklét átsugárzik a múlandóba mint létezés, feltétlen érvény, igazság, illetve – lentől felfelé törekvő – jóság és szépség. Az ércor a keresés és a konfliktusok uralkodóvá válásának a periódusa, a vaskort pedig, közösségi szempontból, a kapcsolat megszűnése jellemzi. Az egyén viszont maga dönti el, melyik korszakhoz tartozónak tekinti önmagát. „Az időbeli véges személyiség mögül kibontakozó időtlen végtelenség: a lélek. A kibontakozásra nem szoruló időtlen végtelenség: az Isten”⁴

A zsidó-keresztény és a weöresi szemlélet néhány ponton biztosan találkozik: mivel a létezők Isten akaratából részesülnek az ő abszolút Létéből, az ember még életében megtapasztalhatja („ízlelheti”) az öröklétet⁵. Erre azonban csak kivételes pillanatokban nyílik lehetőség és akkor sem mindenkinek. A „bepillantás” nem könnyen ismétlődő, bizonytalan érzés, de az erkölcsi és esztétikai értékek non plus ultráját, teljességét nyújtja, amely által az egyén „egy másik világ küldöttjévé” válhat.⁶ Arra, ami ott feltárulkozik, nincs elnevezés vagy ismeret⁷, mint ahogy a *Qui est* Istennek nem adekvát, pusztán a leginkább elfogadható neve. A költő antropológiája szerint az ember sziklaként áll Isten gondolatában, s éppúgy semmit sem változtat rajta élet és halál⁸, mint ahogy Isten létéhez sem tesz hozzá semmit vagy nem vesz belőle el semmit a világ teremtése vagy elpusztítása.

⁴ WEÖRES Sándor, *Egybegyűjtött írások*. Magvető, Budapest 1975. I. 642. (Idő, Az Isten c. részek)

⁵ *Örök pillanat* (1935) „Van néha olyan pillanat, / mely kilóg az időből (...) megérezheted / önnön-magadban Istent (...) az öröklétet ízeled / még innen a halálon.” „Lehet-e perc, mely öröklétté válna?” – kérdezte az *Évának* (1937) szóló versben. WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 249.

⁶ *Egy másik világ* (1941), *Nem élni könnyebb* (1950) „Megérint egy változatlan világról / pár kóbor sejtelen ígérete.”

⁷ *A teljesség*, WEÖRES, i. m. 642.

⁸ *Orbis Pictus* (1952)-ből: *Prae-existencia*

E fogalmak körül keringenek a lírikus Weöres művei. Széltornyáról, a város fölé magasuló, vadszőlővel befuttatott ósdi épületről írta:

*ő fenn a levegőben
csak túri elnézően
időtlen zsámolya előtt
az önmagába maró időt,⁹*

A költő a „városban” lefolyó profán időt, véleményünk szerint, a saját farkába harapó kígyó ősi emblémájához kapcsolta, ami itt így nem az örök visszatérésre, hanem a pusztulásra és a feledésre utal, szembeállítva ezt a torony mozdulatlanságával, állandóságával.

A múlta, jelenre, jövőre osztott, földi eseményekkel mintegy párhuzamosan együtt haladó kezdet és vég nélküli idő (kör)folyamat, illetve az osztatlan teljesség (Isten ágostoni értelemben vett „ideje”) kettőssége Weöres műveiben többször megfogalmazódik. A múlt és jövőendő agyrémek – állítja –, mivel a folyamatos mában, a „jelenlét végtelenében él”, amely a „teremtés óta változatlan”¹⁰. Az ősapától a végső fiúig, a kezdetből a halálig tartó öröklét eszméje például így szólal meg a *Génuszok. A borús* című, Fülep Lajosnak dedikált versben¹¹:

*Élet s halál egy bennem, véget ért,
ősapátokban s végső fiatokban.*

A sorokat szinte elismétli a *[Tíz évig]*-ben: „A végtelenbe szálltam s visszatértem, / ősapád és végső fiad vagyok...”¹²

S ugyanez a gondolat szólal meg a *Toccata* (1969) záró soraiban is:

*ős-kezdés óta
itt vagyok,
de a lepkével
meghalok.*

A példaként hozhatjuk a témáról szervezett konferencia másik mottóját is: „...múlónak látszik és örök” (*Öröklét*), vagy a *Töredék* (1942) egyik sorát: „S majd ha átléptek az idő túlsó küszöbét...” Az időknak ezt a fajta birtoklását azonban, boëthiusi értelemben (lásd alább), még nem tekinthetjük öröknek: „Az idők folyama kiszáradt köröttem” (*Az idők folyama*, 1935).

Ellentétek megszüntetése, rend, harmónia. Weöres pályája során többször visszatért néhány archetipikus ellentét egyesítésének az eszméjéhez. A „másolat”, a külsővel összefüggő belső rend felépítése az ember számára a mennyre való rátalálás¹³ lehetőségét rejti magába. A sze-

⁹ *Széltornya* (1943) 7.

¹⁰ *Idő*, WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 433. Ld. még *Az elveszett idő*: „a múlt mint a most levő / a jövőendő mint a jelenvaló / szétmáshozak...”, p. 487.

¹¹ WEÖRES, i. m. II. 430.

¹² Ld. még *Vagyok utód, vagyok előd*/ című verset, amelyben ismét előkerül a *sziget* motívuma: „...mindenképpen csak átmenet, / így úszom a kettő között, / hab-hordta dőlt fa, nem sziget.” WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 535, 652.

¹³ *[Én, a határtalan szellem]* 10: WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 282.

mélyiséget hordozó „kettős” anyag a szerelem végtelen harmóniája elérésének akadályá. Weöres a témát több oldalról is megközelítette: „Végtelenül únom szünetlen / zártságomat egy férfi-testben” – panaszkodik a *Nocturnum* (1963) című versben. A fizikai test és az anyag-talan értékek ellentétét művészi (harmónia), és vele egy időben ismeretelméleti¹⁴ oldalról is elénk tárja az *Oldódó jelenlétben* (1963):

*Csak az a harmónia kell,
mit nem hordozhat az anyag
s nem tudhat róla értelem.*

A gondolat költői, sőt művészeti ágak közötti problémaként tűnik fel az ars poetica-jellegű *A jövőd költészetében* (1966). A szonett az égi zene megszólításával kezdődik és egy szent alakzat képével zárul. A folyton változót elhagyó, égi rend és szerelem harmóniája által mozgatott „szó-habok hajósa” (!) megszabadul a földi impulzusoktól („nincs láz-lökés”). Mint ahogy megszabadul a fül felfogta hangoktól („fülében póre csend”) és a hasztalan dolgok látásától. A csatazajos korok utáni csend megfelelője a látvány oldalán a szakrális művészet legtökéletesebb, elvont formája a szemben feltűnő: „angyalok szent geometriája”. Hasonlóan a szentek alakját és történeteiket tiszta formákkal, körökkel, háromszögekkel kifejező, az érzékszervek ingereit szándékosan tompító középkori ábrázolásokhoz. A hívő ezáltal a szent bűvkörébe kerülhet. Az érzékszervi tapasztalatok elhalványulásával, a fakuló színnel, némuló zenével egy időben éled a szeretet és „áll a számok teljes üteme” (*Orbis Pictus, A forrás*).

Ellentétek megszüntetése, férfi-nő. Tudjuk, az Egy Isten száma, az ezt követő kettő a teremtettség. A kettő a létrekeléshez tartozó első, a primordiális egységhez legközelebb eső szám, sőt, az oda való visszatérésnek is szükségszerű útja, kapuja. Animus-anima, férfi-nő, illetve az én megkettőződése, majd egybeolvasztása az „isten” állapothoz való közeledés fokozata. Az egy és a sokaság, a különbség-áradat közé ékelődő duális állapot nemcsak a teremtettség folyamatának első szakasza, amelyben, mint láttuk, már működik valamiféle idő (még ha nem is számunkra ismert tapasztalati formában, ez volt a Nap nélküli három nap a Biblia elején), hanem a sokszerűből való visszatérésnek is lehetősége.

Az *Animus-Anima* (1959, 1960, „elém jó sorsom menyasszonyi képe”) szonett-pár az *Átváltozások* ciklusból, vagy még világosabban *Az új évezred szelleméből* (1947) és a *Jelek* harmadik (1947–1948) darabjából kitűnik, hogy a női és férfi princípium egyesítésével emelkedhetünk magasabb állapot felé. A kétféle természet összeolvadása Istennek a pogány mitológiákban is feltűnő androginitásának a tükröződése analogon teremtményében. Isten saját képére, férfinek és nőnek alkotta az embert, sőt a második történet szerint az ember egy ideig maga is kétnemű lény volt, egészen addig, amíg Isten ki nem vette Ádamból oldalbordáját, Évát.

¹⁴ „Az egyetlen igazi tanulás: a lényünkben szunnyadó tudásnak tevékeny ébresztése.”, „Ha múltó egyéniségeden áttörve, önmagad mélyén az örök lélekbe hatolsz: úgy hódítod meg a teljességet, mint hadvezér a várat.” *A teljesség felé* I. WEÖRES, i.m. I. 637, 645.

„Mindent Isten szemével nézni – se férfiasan, se nőiesen – hanem mint a szent herélt, s a kétnemű, a teljes-ember!”¹⁵ A férfiben lévő nő, a nőben lévő férfi, vagyis a két természet egybefoglalása biztosítja annak lehetőségét, hogy az érzékelés feletti létező, szintén kétirányú folyamattal (belé árad – magába fogad), birtokba vegye azt, ami időben létező korábban különállt. Más szóval: a teljes ember kiszabadul mindkét időből, hogy a teremtés előtti, pontosabban azon kívüli, fölötti, teremtetőéhez hasonló állapotba kerüljön.

*Férfi, keltsd a rejtett nőt magadban;
nő, ébreszd fel férfi-voltodat:
mert ha átölel a Láthatatlan,
beléd-árad s magába fogad. (Jelek III)*

Ellentétek megszüntetése, igazi én, Isten. A teljessé váláshoz a végső lépést is meg kell tenni. A *Grádicsok éneke* (1964) tizedik, utolsó versében Weöres egyrészt az előbbiekhöz hasonló eszméket variált: „A változó világ / átnyúlva szakadatlan, / fürdöm oly végtelen harmóniában / mit a művészi álmom / nem rögzíthet szavakban, / belőle a versben néhány szilánk van...”; másrészt a beleolvadás-szabadulás, a benne lévő tükörkép és a másik én, az örvényben való ingás és a mozdulatlan diadalmenet-vonulás konfliktusos helyzetét fogalmazta meg, amelynek kimenetele az olvasó számára nem lehet kétséges. A két én időnként dialógust folytatott egymással (*A kettős én*, 1962). Ez a párbeszéd azonban nem egyenlő felek között zajlik, az abszolút, a mozdulatlan és a testi tevékenységgel összefüggő sürgés-forgás ellentéte ezen a földön kibékíthetetlen (szolgálom, de nincs hozzá közöm), s csak a halál oldhatja fel.

A teológus szerint egyedül Istenre vonatkoztatva érvényes az *Esse=Essentia* vagy *ipsum Esse subsistens* tétel. A teremtett dolgok esetében a létezés mindig kapcsolódik valamihez. Életét saját erejéből megtartani képtelen teremtményt a totális megsemmisüléstől a lét Isten-től folyamatosan megkapott ajándéka menti meg. Csak addig maradhat fenn, amíg az önközlő jó, az isteni szeretet létben tarja. Az „álom-gomoly”-ból a születéssel „föld-fia” lesz. A „fogoly” akkor eszmél rá végső lényegére, ha megválnak romlásnak alávetett testétől¹⁶. Az *Orbis pictus* (1952) zárószorai (*Búcsúzó*, 3) tartalmazzák e gondolat lényegét: „Ha szövevényed és kérged lehámlott, / kiáll, mint póre szirt, a szeretet.”

A személyiségtől való halál utáni megszabadulás jelentheti a tér- és időbeli végtelenhez való közeledés és egyesülés lehetőségét: „személyemtől megszabadultam, / hát mért kívánám vissza holtan? / Lét vagy nemlét: tiszta legyen / az örökkévaló jelen. (*Fogy a zavaros ital és átlátszik a pohár alja*, 1963). A *Vénülő pasas* (1965, Weöres ekkor 52 éves) nem tudja miért került az örvénylő-lüktető világba, s egy eléggé furcsa hasonlattal fejezi ki reményteli vá-

¹⁵ A téma variációja: *Dal a csillagokról* (1946), illetve *Én, a határtalan szellem*/ 38: Ha férfi vagy / bennem egyesülsz asszony alakoddal; / ha nő vagy, / bennem egyesülsz ember-alakoddal; / ha egyesülünk: / minden a mi gyermekünk.” WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 29. 300.

¹⁶ Ha majd szememre rög borúl,
tán szótlánul
beszél hozzám az Úr,
tán szótlánul beszél hozzám az Úr
a sorson messze túl -

rakozását: úgy örül annak, hogy csökken „mi elválaszt a végtelentől, / a tagolatlan szerelem-től”, mint a gyermek, amikor este anyja betakarja.

A végtelen Isten részévé való válás előtt az utat eltorlaszoló testtől, a „romló burkolat”-tól való megválás után van még egy másik, váratlan, de teológiai szempontból értelmezhető elszakadás is. Nem akkor hal meg valaki, amikor ez bekövetkezik, hiszen akkor „... csak a halál / hal ki belőlem ...az idő már nem darál”¹⁷. Ez a második lemondás saját énjére vonatkozik. Elszakíthatnak énemtől, de nem szakíthatnak el létemtől. A létem független az énemtől, mert már nem enyém, hanem Istené. Az éntől való megszabadulás nem jelenti a létből vagy nem-létből való kitaszítottságot, éppen ellenkezőleg, csak így állíthatja joggal: „Istenben vagyok és nem-vagyok”¹⁸.

Aión, öröklét. A *Vallomások* XI. könyvében Ágoston nagyon világosan megfogalmazta, hogy butaság a világ teremtése előtti időről beszélni, hiszen az idő a véges dolgok teremtésével született, ami így nemcsak szóval (Logosz) való létbe hívás, hanem szükségszerűen időbe való belehelyezés is. A létezés anyagtalan, tiszta aktusa, minden szempontból független attól, ami alakot öltött, és mindennek fölötté áll¹⁹. Az idő-teológia itt egy finom különbségtételt tesz, amelyet legvilágosabban Boëthius fogalmazott meg az isteni előre látással kapcsolatban *A filozófia vigasztalása* ötödik könyvében. Téved, állítja, aki azt hiszi, Isten csak annyiban áll az idő fölött, s csak annyiban „örök”, amennyiben „sohase kezdett volna és sohase szűnne meg lenni”, mert így mégiscsak alá lenne vetve az időbeliségnek, hiszen múltja már nem, jövője még nem az övé. „Teljes joggal tehát csak azt tarthatjuk öröknek, ami határtalan létének tökéletes teljességét egyszerre fogja fel s mondhatja magáénak, aminek megvan hiánytalanul a jövője, s nem veszett el múltjából se semmi.”²⁰

Az 1932-es *Trilógia* első részében Weöres azt írta, hogy végtelenbe induló, sehol sem hajló pályája önmagába visszatérő egyenes és nem önmagába visszatérő görbe volt. Semmi és minden: örök egység, pont, ahol a valóság az abszolútummal összeér²¹. Az [*Én, a határtalan szellem*] (1944?) című ciklus 49 versében Weöres állandóan visszatért ahhoz a gondolathoz, hogy a központ, a személytelen, közös áram (Goethe *Végrendelete* szerint: „Mindenben örök áram árad”!) benne van az emberben magában, s kellő elmélyültséggel vizsgálódva felfedezhetjük önmagunkban őrangyalunkat. Olyat állít magáról, amit csak Istenről szokás:

¹⁷ [Ami kimaradt az Orbis Pictusból] (1952). WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 392.

¹⁸ [Elszakíthatnak...] (1965), WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 428.

¹⁹ AUGUSTINUS, Aurelius, *Vallomások*. Gondolat, Budapest 1982. „Nem időben előződ meg az időt, mert így nem előznél meg minden időt. Ámde minden múlt előtt ott jársz Te fölséges örökkévalóságod szüntelen jelenével és fölébe magasztosulsz minden jövődőnek, mert azok jövők, és ha megérkeznek, máris múltba hullanak.” 357. (Városi István fordítása)

²⁰ BOËTHIUS, Anicius Manlius Severinus, *A filozófia vigasztalása*. Magyar Helikon, Budapest 1970. 146. (Hegyi Gyula fordítása)

²¹ WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 217 és 328. Világirodalmi párhuzamként elsőként Goethe *Isten és világ* ciklusa kínálkozik: Egy és minden, örök-egy stb. fogalmaival. A *Hommage à Goethe* (1947) a jelek sokasága (talán a Chorus mysticus záróénekére utalva) és az Igaz mint tiszta papírlap viszonyát idézi. Az Ősfenomén Goethe Hegelt nevezte Abszolútumnak. E kérdésről: PÁL József, 1790. *Határ és szabadság az irodalomban*. Akadémiai, Budapest 2012. 73.

*Az alak elmúlik, mert keletkezett,
én el nem múlok, mert nem keletkezem*²².

A bennünk lévő lét Isten jellemzőit ölti magára, akinek talán második legfontosabb tulajdonsága az idő és tér fölöttisége, végtelensége: „Határa nincs mégis sejted hogy él / és szól hozzád csak figyelmes legyél”, „Fejemben és szívemben elfér az Isten”, „nem-ismerésem határtalan tudás”²³. Ez az emberből kiemelkedő végtelen lény nem mozgó, nem valami, nem született és nem hal meg, független a „ruhától”, amelyet a világ teremtésével kapott²⁴, s mint teremtménye „maga az önmaga által létező lét”.

Kóda. Weöres Sándor életművében szinte lehetetlen a máskor hatékony irodalomtörténeti kutató módszerek alkalmazása. Az ő esetében igen nehéz feladat bizonyos gondolatok, eszmék fejlődési útjának a kimutatása az életmű kronológiája alapján. (Igyekeztünk ugyan lehetőleg mindenütt feltüntetni a versek keletkezési idejét.) Weöres idő-felfogásának egyik különlegessége, hogy alig lehet ilyen módon részekre szabdálni, stádiumokra osztani az életművet. Az egymásutániságnak az ő esetében kicsi a jelentősége. A költő ilyen értelemben eltüntetette az időt: bármilyen gondolat jelen lehetett a fiatalkori versekben éppúgy, mint az utolsóiban. S ha közönséges logikával valaki „rendet akar tenni” a sokszínűségben, akkor könnyen önkényessé válhat. Az élet lényegét tekintve a gyermek már mindazt tudta, amit az öreg, s gyakran esetleges, milyen szempontból nyert megfogalmazást ugyanaz az alapeszme ekkor vagy akkor. A már idézett *Nocturnum* című versében pontosan elénk tárja, kettősségek és megosztottság után, az Istennél lévő teljes létbe és tudásba való emelkedés eszméjét:

*Míg él s lőt-fut, halott vagyok,
s ha ő nincs, megszabadulok,
vissza, az Isten szerelmébe,
nem vagyok semminek se része,
önmagammal nem osztozom
testi vagy lelki konckon,
vagyok a gát-nélküli bőség,
az észrevétlen lehetőség
aki mindent magába-fogva
teljes kincsét szüntelen osztja.*

A feladat – írta az [Ahelyett, hogy...] kezdetű versében –: meghallgatva Krisztus, Buddha, az Upanishadok, Tao Te King, a bölcsek és a szentek tanítását, az ember célja ne „az örök idő-kig élve lubickolás” legyen, „hanem az Istenben elolvadás”²⁵, „és éveid nem érnek véget” (Zsolt. 101.28).

²² [Én, a határtalan szellem] 36. WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 299.

²³ Idézetek az *Elhagyott versekből*, sorrendben: *Töredékek* (1950), p. 333; [Ami a Rongyszőnyeg II-ből kimaradt] p. 397; [Multat idézetek] (1971), p. 455.

²⁴ [Kisebbik részed], WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 517.

²⁵ WEÖRES, *Elhagyott versek*, i. k. 591.

TANDORI DEZSŐ

Kutatónak

Fő
MŰVEK NYOMÁN

(Nagy szénás szekér: álldogál ottan)

Vers

Rész egy szövegváltozatból

Ez is akkor hát most egy ilyen sok
minden bajt orvul előhozó tél.

Egyetlen kommentárom nekem magamnak a műben:

értelmes

– mellékkomentár: vajon tényleg érdemes? –

figyelni az első sor rútságára,

a második sor behelyettesíthető szavaira, sóvárgás,

az első sorvágás kis rejtelmére: „mi jön?”,

Arra, hogy a második sor elindíthatna egy konkrét

beszámolósdit: „itt aztán elsorolhatnám, tömören

egyetlen lapon mindenem, minden bajom, ami

az egy-percből-mindig-fél-perc haláltudatomat

hozza, de a már-már örökös fejfájásomat ez

úgyse világítaná meg, nem is világíttatom ezt

meg, be”, megcsinálhatnám legfontosabb beteglapom,

de épp emez állapot-okon-réven nem bírok már, ld. végül,

egy lapnyi levelet se írni igazán, ezt most

még a vége előtt, ennek,

megvilágíthatnám, de egyetlen lapnyi levelet sem

tudok írni igazán, annyit se, ami megvilágíthatná

– úgyse világítaná meg –, miről van szó ezzel, s mivel,

bajaim összefoglalását sem bírom adni – már? –,

erős érzésem, hogy arra kell bíznom magam, amit

eddig közel ötven év alatt úgynevezett „megcsináltam”,

azzal, szerintem, nagyon is érdemes foglalkozni, azt

gyűjteményesen olvasni, mit mondjak, nekem csak vas írógépeim vannak, de interneten, azoknak, igen, akik e nyilvánvalóan fontos eszközzel élnek, megközelíteni, ne mondjam, kutatni, megnézni, mit is lehet látni, de én még már nem hiszek abban, hogy mostani valómmal, „az ember Tandorival” – *mely* idegen tőlem ez a név is már, minden képzelhető nevem! – foglalkozni kellene, mert minden percemből fél perc nem oly *sokái* meghalásom tudatával van tele, meg, mindenem mindennek csak fele, semminek se a jele, mert nem hagyom megvizslatni magam, csak időm rabolnák, mint Szentlélek-és-Ihlethívő, inkább sebtén összekulcsolt kezemre bízom magam, csúszós utakon vigyázva, persze, bele ne zuhangaj a kádba, ablakbálába, ne ablaktéblábóljak, ilyen vicceket nem gyártok, J. A. mondta örökdarabjainak egyikében, hogy mert ő úgyis meghal, azt se kívánják, hogy éljen, nem, nincs itt szó kíváhatásról, az „akkor most egy ilyen sok”-ról van szó, kedvenc szavamról, a magát-nem-jelentő „minden”-ről, minden, mindenki, senki se mindenki, mindenki nélkül nem kibírható, ám ha bármi van, kibírhatatlan, de ezt már mind megírtam fél tucatsnál több újabb könyvemben, és a *Töredék Hamletnek*-ben is erről volt szó egyebek között, minden-sem-egyéb stb. Valóban azt az egyet nem lehet/érdemes elmondani senkinek, hogy semmit sem érdemes/lehet elmondani, ímmel, senkinek, fáj a fejem, levelet max. így írok, ámmal, jön itt, hogy: legalább ez egy képződmény, egyáltalán *ilyen* vers, nem másmilyen, írógépeimet már nem csináltatom meg, vas írógépek, a seggem a padlóhoz kéne vernem, hogy van megbízható, jó vasírógépszere-lőm is, ld. Kosztolányi boldog, szomorú dala, mi *minden* van etc., nem bírok tkp. levelezni, ímmel, csak úgynevezett művekkel v. mások műveinek küldözésével, nem akarok beszélgetni, nem óhajtok ámmal találkozgatni, nem akarok – ez is betegségem? – elmenni sehová, úgynevezett kerek születésnapom éve tömény borzalom lesz, hogy *megkeresnek*, holott ez a pár dolog számírt csak: egészségem, mely nincs,

szeretteim élete, környezetem viszonylagos ép-
sége, bár minden mód olyan, amilyen, de szent nekem,
mint egy Schwitters-Merz-Mű, utánanézni, még fogok
itt idézni, most egy kis cím-kelléktár jön itt,
Karinthy is 75, de 75 éve, hogy meghalt; a féltekék Asperger-
nek, kevésbé ismert zsenialitások vélt forrásaként Asper-
ger, Aspi, Töredékek Neki, agyféltekék, melyek spec. kü-
lönbözése hoz létre állítólag Karinthykat, Kosztolányikat,
Einsteineket, nagy festőket és tudósokat, ellenjáték a tél
orv előhozásaihoz, lehet a köv. telet már, rémesen, meg se.

*

KUTASSÁG

Folyt.

sutba vágta
fejszélét már sutba vágta
fejszélét sutba fej
fejszélét más sutba vágta
másuttba vágta
fejszélét...

A már csaknem állandó fejfájás oka bármi lehet, Nem
kutatom. Igenis ne kutassák mi van *velem ma*, ne hívjanak
se tetemre, se énénemre – érthető? –, ne semmi, bár
semmi se minden, ennyit a mondhatás lehetőségéről. Mit írtam, kutassák!
A sötét: maga a villogás. Villog: ás. Sötéten, villámlón?
Villámlott a fejem, ez az ügyes irod. átvezetés itt, mikor
vad rohanatban a fatörzsnek fágódtam, vérfoltocska maradt, vatörzsön,
még hazatámolyogtam, nem, orvost ne, hagyjanak, kérem, vágódok,
madárkámra elláttam, ez hét éve volt, fejem táskámra tá-
masztva, csusszantva, elaludtam, vagy mi, vérfoltra ébredtem,
összeragadt hajcsomókra, egyedül voltam azokban a napokban, férjfolt,
épp, éjfél után „elláttam a sebfelületeket”, hetek múlva
számoltam be csak itthon a dologról, de nem biztos, hogy
a fejfájások innen indultak, sokféle fejvágásom van, messze-messze-
sedés tarkónál, nyakban, ld. a mellékelt rajzokat. Kérem,
Ákos – Szerkesztőm, Kutatóm –, ahol gondold, hagyd kézírással.
A kézírás divatja sérvkezdeményem és váll-csukló-fájásaim
miatt jött, nem megoldás, mert még több kézfájással jár.

Nem kézen jár, de kézfájással jár. A fejfájás azzal jár-e,
 hogy fejen járok, áttétellel azzal jár, vánakfágódás,
 nem vágyó fávódás, kettősfolt;
 a vers az, hogy az ember, a KÖLTŐ, oda ne
 rohan/djak, nem fejen jár, nem kézen, nem lábbal
 jár, hanem...
 ezt megmagyaráztuk,
 a költő sírjánál összegyűlnek, de nekem nem,
 mert nem lesz sírom, ez magánügy, feleségem
 intézi, szerintem ő él túl engem, és Ákos, Te,
 barátom, te kutatsz, nem, MÁR MOST E',
 a költő, akinek sírjánál össze, kikél, lélekkel,
 elmondja, a vers az, hogy fejfel a gesztenyevának,
 vér, fejfájás, orvos 16. éve nyista, no vej,
 már semmi időt a költő nem áldoz, nem áld, nem
 áll, inkább ál,
 elzengi dalát, mint CSALÓ GÁNYÓ,
 sír felett, mely nincs,
 híres mondás, Keats-dolog: akinek vízre írták
 a nevét, Hérakleitoszra íródott a neve,
 egyszer én Szpéró madárkám nevét írtam bele
 egy vízmedencés-műalkotás vizébe, jöttek a
 hullámok, nem messze Hamlet Nagyúr várától Dániában.

Ergo a címváltozatok: Féltekék Aspergernek = kb. Töredékek
 Hamletnek, szerző Tándory Desző, német változat a kereszt-
 név, a Tédé is kezd lekopni, kezdem lekopódni, lekopódtam
 a fán. Cím még itt, másutt írtam: 75 éve halt meg Karinthy
 Frigyes, de élből él, él, ezerrel, ehhez még 925 kell.

Minden életeseményem lényegtelen kár, köb, ha arra gondolok,
 hogy ebből az életevidenciából, ami környező terem is, kiha-
 lok. Köszönöm szépen az erős egzisztencialitás tematizálódását
 ha nem lenne oly gyakori e szó, szólnék: piccsa! Ott besszák m

Itt jönnek a rajzok, tucatnál több lap,
 szövegeik is maradjanak – naná – tollal –,
 aztán géppel:

Asperger
 agysperger
 – közben: ágysperger –
 aggsperger, nem oly alaggó, mint Alzi
 vagy a P-betűs, örökre elfelejtem a nevét,

nem Paddington, ő egy drága kis-nagy MEDVE
 Parkinson, ez az, tehát ez nem az –
 Asperger-rugók agyában,
 mint a rugók egykor ágyában,
 lerobbantak ágyának agysperger-rugói,
 Aspen. Az egy sírhely, így kavarnak, amik már
 az agyban vannak. „Ééjfé! előtt ágyban leszünk már”
 a százhetvenhetedik emeleten, mert az egy forint
 kapupénzért jaaa dekáár, egy remek régi nóta,
 nekem még 1960-ból.

MATÉRIÁK

Ezt gyakran gépeltem életem során „matáriák”-nak.
 Medáliák, matáriák, patáliák. Volt épp elég. Meg ijedelem.
 Egyéb elem. Éd. K és K. Már K. Dezső szobrához, 300
 métert kéne gyalogolni, nem megyek el talán soha.
 Apám pár évet a K. Frigyes úton élt. Járok-e még ott
 is valaga? Sic. Hányszor írtam ezt, sic. Sicc, ez szik,
 síkság, szikség. Mit meg nem tesz a szükség. Én már
 alig bírok birokra kelni azzal, hogy semmit se bírok. Ha

TRANDORI LIGHT: VAGYOK:
 MÁR CSAK NAGYON „EGY”

Agysperger
 nem
 agysperger!

Utazás Karinthy közölgés
 körül (75 éve? ÉÉ!)
 EGYETLEN
 2 félre Aspergernek.
 ASPERGERT ÉREZTEM
 ago. Agy
 light

KÉROLOGOT NE MAJD!

MAJD NEM =
 MAJDNEM

⊕ es elerintve

A B SZOLUT KUTASSÁG:

(de Béni
 szorult!
 Bé, bé!

IDE BÉ MI
 SZORULT

1960-68-2012

AZ „EGYETLEN”-T,
 EGZISZTENCIALITÁSOMAT,
 NEM ENGEDTEK,
 NEM!
 ASPERGEREMET.

EBBŐL LETT A
 TÖREDÉK HALLATNEK.

DE 2012-RE VISSZATÉRT
 TÖREDÉKBŐL CSAK
 EGYETLENEM!

egyszer még jegyeztem fel, de itt csonkán jönnek csak,
 kis mennyiségben, az ilyenek:
 ha egyszer még leszek jobb erőmben, ebből
 még utolsóul, hősiezen még egyszer nem fogok

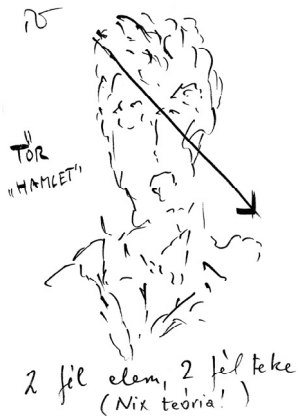
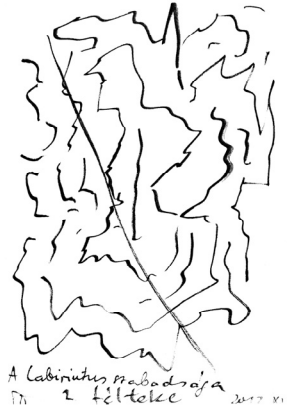
tenni abszolút semmit, ha van olyan. Nem panaszkodom, nem hiányolok, semmit sem fogok. Mi az, hogy tenni? Annyira nem. Ehhez legjobb erőm kell. Különben? van az ÉL &
 – Abban a legjobbnak lenni, hogy nincs semmi! Annyi erőm ne legyen, hogy te itten mondj nekem bármit. Ezek Karinthynek szólnak.
 Továbbá. A: tovább Á. Fogorvosnál ÁÁ.
 Szó szerint csak szavak nélkül lehet bármi.
 A legrövidebb út: egy pont közt. Nem értették.
 Megoldás: „A legrövidebb út: egy pont KÖZT”. Ennyi.
 Épp annyi csak, ami „közt”, között van. Haha.
 Sztrókkal álmodtam. Rettegtem. Elperegtem.
 Életem leaspergettem. Leaspergett.
 Állandóan attól rettegek: halál. Én halál. Én meghal.
 Nem is hihető, hogy ha állandóan ez van velem, ebben vagyok, bármi témában nem lehetek közben, bárkivel lehetek hitelesen. Az egzisztencialitás: a tematizálatlan. Nem vagy nekem, nincs semmi nekem veled se, MAGAMMAL se tematizálva. Mert ebben a szobában pl. én többé nem leszek. Dalus, Kárus.
 Egymás révei: nem egymással küzdünk az élet révén, az étellel küszködünk egymás révén. De ez sem igazán téma már.
 Agyő, eztáni érintkezés, irodalom, de VOLT, AMI VOLTAM. És van.
 Tessék műveimmel foglalkozni. Köszönöm, Kutatóm. Előre is.
 De még hátra is segíthetünk. Nemfoglalkozókat hátrább tessékelhetünk.

MI VAN VELEM?
 Teszem. Énem. Őm?
 (Révenazás)

Mikor jön a halál?
 Mennyi szenvedésre, szenvedéssel? Sal-sel csal? Nem.
 Hogyan bírom életem végéig ily réven, oly révenezéssel, sose révben, mindig erre, arra, lesz-e, elég lesz-e, mi az?
 Az írással legszűkebb környülesem ellen is védekezem?
 Védett jól-rosszul. Sok dolga volt.
 És most megyek megnézem, mit csinált tegnap a Dortmund meg a Schalke.
 Aztán kis madárkám következik, már mindkét lába beteg, de pompásan van. Kiabál, el ne kiabáljam.

CSÜGGEDET &

Pirkad odakint.
 Papirkadott idebent.
 Fáj a fejem.
 Nem nagyon, de...
 Most épp semmi se nagyon, de...
 Semmi már éppennek se ép?
 Címváltozatok.
 Matériák.
 Mit tapodtam?
 Tapodtat se, közben.
 Egy pont közt lett. A „mik” – mik?

A JÖVŐ ELŐL

A jövő, ha van itt, T. Á. összeállításáé megint.
 Min. három-négy könyvemét ő rakta össze művé stb. Itt még
 Karinthy-adósságaimat törleszttem jól-rosszul, befejezésül. Na,
 ez egy Tandori-mondat, hogy ott rohadna meg. Mert, írtam, pittsa,
 hogy a szellem elszáll, a többi meg iderohad, de csoda! hogy
 a csoda, még elszálltában is, csodák-csodájára csoda marad.
 Ergo: Több-kevesebb *lett volna*. Képespont, lapozok, üres.
 „Ez van. De ahhoz képest kevés. Ez nincs, de ehhez képest sok.”
 Ha üres az érintkezés, minek. Ha nem, akkor sem ér fel.
 Hiába van evidenciája, ha nincs egzisztencialitása *érintkezni*.
 Értsd: az érintkezésnek.

Descartes: Végsőzve gondolatozom; gondolatozva végsőzöm.

Gondolkodom, de hát vagyok.

És különben mi van?

És főleg akkor mi van?

És allag mi van?

Állag, de allak!

Vannak, nem vannak, ezek a dolgok vannak. Ezek a dolgok. Fának.

Vannak, nem vannak a dolgok, fánnak. A magány az ára vagy

a bére. Minek? Nem tudom, egyre csak ezt gyakorlom. Nem

tudom. Egyre csak ezt gyakorlom. Hogy nem tudom. Hol jártál?

Sehol. Miért? Így jött ki a lépés. És sokfelé nem jártál?

Sokfelé. Miért, sokat lépkedtél? Egyet se léptem, így mindig

máshol, mert sohasem ott. Ha sosem ott lépsz, máshol se lépsz.

Üzeni Karinthy. Legalább tudtad-e, hogy kell Karinthy?

Karinthy Frigyes, nem tudni, mi van és mi volt és mi lesz. De mi

mi? Schwitters: Ti? A rágalmazás is almarágzás. Állj. Tovább.

S: A SZPARÁGUSZ

MINDEN: KI!? A: SPERGER

MÉG JELENBEN, MÁR – FIK SORMA, KIS FORMA

Ideismétlem: „Jaj! Napról napra élek.” Válasz: „Mindenki
napról napra él!” – „De én napról napra élem!” Ezt élem napra nap.

Fog

laljuk össze egy levélben nehezen írok le

velet írom összefut

gyorsan egy

másra torlódik látszólag kimódol

tan, de term – s nem! –

észetesen, több kül

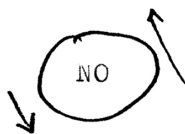
önféle. Gépelni se. Aszparágusz – nem Asperger? –

hajol gépemre, 4 hibával van g

épem félrehajtom félrehajtottam hogy sem gépelni

sem kézzel írni írásművet levelet nem. NO.

Bekarikázva a

se jav. stb. Se etc. jav. elérítővel elérítve.
 Most mégis írok. Nem, hogy legszűkebb életemet is
 kivédjem, de csodák csodája mintha a csoda csodálatosan
 volna legszűkebb életem e legszűkösebbékgépebbék tá-
 gabb. Istenem, add, bár mi az, hogy még soká
 aztán meghalok, kihalok innen, ami könyv, emlék,
 tér, térben mozgás, irdatlan rendetlenség rendje kihal
 utánam. Mint Dajdaj dalos és I-Káros állok helyben
 földön, nem belebukva kádba, ablaktáblába, állok
 leonárdósan széttárt karral, és nem vagyok. Istenem,
 ez nem! Nem erről volt szó, hogy mire érdemes volna
 élnem, pillanatokon belül meg fogok halni.

A TOVÁBBI
 LEHETŐSÉGEK
 ÍRÁSA
 NEM
 A TOVÁBBI ÍRÁSOK
 LEHETŐSÉGE
 (HA IGAZ)

TÉREY JÁNOS

Tandori-ambulancia

*soha többé elő
ne jöjjön az, hogy ember
e föle-taknya Földön élni
kénytelen, és hogy elbeszélni
kell bármit, értelemmel – –*

Tandori Dezső költészete televény. Természetszerű, mert szabadon tenyésző és önpusztító, saját formáit is visszabontó, öntörvényeit is átíró. Ha ezt mondom, munkái javáról beszélek, eszményítő általánosításoknak hőszám ellenáll. Fényes ívű lírájához sose mérném számomra fölöttébb egyenetlen, kaotikus prózáját, regényeinek „matematikai jellegű” koncepcióit sem (Fogarassy Miklós). Műve kvantitatíve is zavarba ejtő (enyhén szólva), a világszerűség és az átjárhatatlanság illúzióját keltő. Tenyészet. Irgalmatlan dzsungel. Ha olvasod, időigényes. És macheta-. Ám a mű jól tagolt: befogadhatóan, követhetően elkülönült darabokból áll, amelyek közül az első két nagy, radikális kötet, a *Töredék Hamletnek* és a *Talált tárgy...* evidensen két önálló korszakot képez.

„A végtelenség néha csöppenként csordogál”, írja Musil.

Félklasszikus monstrumaink közül Határ Győző oeuvre-je zárkózott és belterjes, Szentkuthy sziporkázó műve elitista. A legfogyaszthatóbb óriásmű, Weöresé – számomra – centrum nélküli, bár ez benne a jó. Plebejus, netán populáris műnek Tandorié sem mondható. Jóllehet én közérdekűnek és lírája csúcsain közérthetőnek is látom, fáradozás nélkül mégsem hozzáférhető. Nyelve és eszközei jelentős befogadói arzenált ösztökélnek működésre.

Elemi erejű alkotó, aki úgynevezett mániáiban kimeríthetetlenül magyarázható, s azokhoz hallatlan türelmet igényel. Mivel e mániák mind vérre menően komolyak. (Részben: voltak.) Verebei, koalái, gombfocija, lóversenye; London, Párizs; Lánchíd, Tabán; Jékely, Szép Ernő. Tandori egyszerű. Néha, igaz, magasságos, sőt éteri: *Ha szeretsz, mondja Kosztolányi, „A nyílt ég ezüst vitorlásai”, A Semmi Kéz, „...Oda-oda néz: nem üres-e a jászol...”, Napfény egy üres szobában, Szakadj ki, „Londoni Minden-szentek...”* Néha viszont földszagúan egyszerű, trágár és az igénytelenség látszatát keltő, mint *A járóbeteg*-kötetben, ám ugyanolyan elementaritással és hőfokon, mint amilyen éterien volt. Miközben sűrű és burjánzó gondolatfutamai is magától értetődőek, világos bölcséleti magra vezethetők vissza. Üresjáratai, szándékolt súlyko-lásai, megúszhatatlan, ezerszeres önisméltlései akadnak; blöffje soha.

Gazdag művének fontos részét alkotják libertinus, saját leleményekkel pöttyözött szövegű óriásfordításai is, például, ha már Musil, akkor *A tulajdonságok nélküli ember*. E „honosító eljárás”, tudjuk, verses, pláne rímes szöveg esetében úgyszólván elkerülhetetlen, ám regényszövegnél nehezen indokolható és törvénysértésnek is minősül. A kritika szóvá tette, korrekciókra mégsem került sor a mai napig sem.

Elemi erő munkál itt, mondtam, és alig mondtam vele valamit. Lírájának egzisztenciális tétjei, a költemények, amelyekben a beszélő saját földi kitettségét ecseteli, nem „írhatók le” *pusztán* a tudományos fogalmiság eszközeivel. Beleborzongásaink biztosan nem. Négy megtett lépéséből nem számítható ki az ötödik. Ez semmi, illetve sokakra igaz, mondhatná valaki. Nem igaz. Élő magyar író akad ennyire *váratlan*? Egyáltalán akad-e váratlan magyar író az élők, például a születésnapok köszöntő-ipar koszorúzza nagymesterek között?

Amikor Weörest neveztem „mindenható”-nak, a tudomány embere savanyún megdorgált – eltávolítva, isteni attribútumokkal fölruházva, s így kvázi magunk fölé emelve ne tegyem a költőt megközelíthetlenné, nyilván azért. Kánoni elevátor? Hogy jönnék én ahhoz? Nem emeltem senkit sehová. Oda, ahol az nincsen eleve. Csupán bevallottam, mit művelt velem Weöres. S a kettőnk közötti távolságban ő (Weöres) a ludas folytonos személytelenítő, elidegenítő effektjeivel, s ha ez nem volna elég, csodálatos mindenség-stréberségével is.

Weöres nekem túl sok. Baráti – és mindörökre idegen. Menekülök előle. Menekülök a szelíd öregektől.

Tandori is sok, de mégis: közelebbi. Udvariatlan és egyúttal udvar nélküli, kényelmetlen zseni.

De hát, az Isten szerelmére, olvassák? Túl a szűk szakmán? Olvassa a nemzet? Ó, de hát a nemzet...

Nem. Nem nagyon.

Tudom, hogy Juhász Ferencet például nem. Amikor valaki nekibuzdul egy születésnapok köszöntőnek a köszöntőipar jegyében, másfél órára előkerül a szó szoros értelmében fantasztikus *A tékozló ország*. De általában nem mernek szembe (farkasszem) nézni e másik szelíd öregemberrel. Én néha, néha! olvasom őt.

És gyakran Tandorit is olvasom. Nem születésnapokon és nem iparból. Évfordulóktól, dátumoktól amúgy is jócskán zavarban vagyok. Eleminek mondtam: milyen hatósugarat bocsát ki ma egy ilyen életmű? És milyen súllyal esik latba e kijelentésem? Most, amikor a poptendenciák, a példányszám- és listafetisizmus, a Facebook lájk-éhségének hatására a közönség irodalom-szurrogátumokkal is beéri, s amikor a – nem csupán politikai alapú – klikkesedés és brancsszellem nyomán a kritika értéktudata amúgy is súlyosan bizonytalan, zavaros. Mekkora figyelem esik egy olyan alkotóra, aki ténylegesen a legnagyobbakkal, Hölderlinnel, Csokonaival, Vörösmartyval, Baudelaire-rel, Adyval, Rilkével, József Attilával tartozik azonos súlycsoportba?

Számomra kedves (érted, „kedves”, illik ez a szó őhozzá?!) költeményei legtöbbje meglelt férfikori kötetében, *A járóbetegben* foglal helyet. Kései, nagy, nem kellően méltányolt kötet. Vékony. A százoldalas az vékonynak számít? Eleve *könyvnek* íródott, egyvégtében, ezt tudni róla és érződik is rajta. Halálsugallatos könyv. Állandó búcsúzásban telik ideje. Ecetkeserű. Káromló élethitű. „A pusztulás ege létezik csak”, „hírhozók Semminkből”. Blake, a szuperkeserű Ambrose Bierce és a tintás Poe szörnyei, vadai, madarai. Ideálisan *borzolt* könyv. Azaz kellően zilált nyelvileg, poétikai és grammatikai fintorokkal, betű-enjambement-okkal stb. tűzdelt. Mindenestre: nem márványszerű. A leggyakrabban hivatkozott személy e kötetben Tandori komor „lélekrokona”, Antonin Artaud. Írországgal kezdődik és végződik, mégsem kiváltképpen ír könyv ez. A *Töredék...* és a *Talált tárgy...* alapító lendülete, *A mennyezet és a padló*, a *Még így sem* komótos berendezkedése, *A feltételes megálló* józan geometriájú ekfrázisai messze vannak már. Egy kötetbe olyan versek is keltenek, amelyeket érdemes könyv nélkül megtanulni, mondta egyszer valaki, iskolásan ugyan, de kétségtelenül helytállóan. Nem csupán a „hangzósság”, a fülbemászás okán. Legyen lekerekíthető a vers, tanítható, legyen életed hasznos muníciója. Értettem. Itt akad olyan is. Akad aforisztikus zárlat, például amikor a beszélő rágcsálónyi formátumú Úristenért fohászkodik: „Isten, ha mersz, ölyvnek legyél egérnyi.”

Vagy akad itt úgymond egyszerű-dalszerű, esszenciális darab (*Ír trilógia*, *A két utolsó*, *Rossz*, végezetül pedig az *Ír honában*, vagy *Skóciában*). Vannak még Kálnokys teóriaversek, sőt „környezetrajzot” képező önéletrajzi jegyzetek, és Tandori továbbra sincs híján a magaslatoznak, *eo ipso* elemisége föléléd, olyan nagy, azaz „majdnem ormótlan” (Tóth Ákos) versek formájában, mint a mizantrópság mibenlétét taglaló *Színházi élet*, vagy a Bécsben, egy nap leforgása alatt íródott, *Hekatomba* című tragikus szonettkoszorú. És mindenekelőtt a *Hashártyaszakadási elégia*, amelyet Kálnokynak a *Szanatóriumi elégia* és Quentin Tarantinónak talán a vér és az indulatbeszéd miatt ajánlott szerzője.

„...iszonyú hazaérni és elmenni hazulról, / Lesüllyedni saját / szintemre valami úrrá valami úrból”, „fogadni senki semmijét”, „állatnak lenni kell/-ett volna” (*Színházi élet*).

„A gyerek, aki lettem”, „Senki élő / nem érdekem?” (*Senki élő*). Uramisten.

A társaséletről ennyit: „Rohadjon le a száj, ki nevem szájra veszi. / Szakadjon le a kéz, ki »Kedves Barátom« / levelet ír” (*Hekatomba*) – igaz ugyan, hogy ezt az átkát magánemberként, a jegyzetekben, visszavonja.

A járóbetegség: létezésmetafora. Jószerével egyetlen feladatkörre csökkentett lét ez, amelyben a törődött test a szellem kényszerű szolgálója. Nem jelent szellemi szűkösséget. „Minden imádok, csak élnem azt ne kelljen.” Az alanyinak mondható beszélő úgy dönt elviselhetlen kínjai közepette, hogy megoperáltatja magát. Ez az elégia a legradikálisabb (mocskosabb) nyelvű Tandori-poéma, van itt kibaszott valagtól geciiig minden, de minő prűdéria volna kipécézni is: „rohadt volna el, aki baszott”! Az önéletrajzíságot húzza alá a megírás (1997) és az azt ihlető, tíz évvel ko-

rábbi élmény idejének nyomatékos szövegbeli jelzése. Fölbukkannak, érzékeny ellenpontként, a fájdalom túlpártjának, az érzelmi, a szellemi világnak rekvizitumai, előbb a Medveszekreter a ház szentjeivel. És egy könyv. Ez az irodalmi mű, amely főnnforog e versben, Musiltól a *Tonka* című „beszély”, a megesett nő története, a néven nem nevezett úrtól, mondjuk így: Musil-alteregótól teherbe esett „kicsi, elnyújt boltilány” lány története. S a halandó beszélő, elzuhanva két bútordarab között, fél körmével a rongyszőnyeget kaparva... Van-e riasztóbb földi tapasztalat, mint az, hogy triviális bajunkban **semmilyen kultúra**, semmiféle kultúrtermék nem segít?

Olyan finomságokat ízelek, mint például, hogy a „telefonka” a *Tonkára* rímel, de nem a lány neve (és egyben az elbeszélés címe) a rímhívó, hanem a saját alkotású szó. Rímek kemény és/vagy játshi kapcsolai tartják a robbanékony mondandót. S itt van még a „melyet leránték”, „valék”, „szellőzteték” archaizálása, a nyársat nyelt, ünnepélyes irodalmiságon gúnyolódó elbeszélő múltidő, mint szerte a kötetben.

Általában aszexuális, erotikamentes költészetnek ismerjük Tandoriét. Világában a nő: társ, igen. Ám leginkább: nincs. Verse legkevésbé férfi és nő szerelmének, enyélgesének, vitáinak-csatáinak terepe. Princípium nélküli szerző, nincs maszkulin egója, s így „férfiverse” sem. Sohasem kéjenc. Bölcséletileg kéjenc? Amúgy a nemek tematikáját nem kerüli meg, sőt szeretkezés leírásával is találkozunk a *Proust akaratlanban*, ám ez némileg sterilnek tűnik („bőrödön ült ültél a bőrén / vagy birok kelt a homokon / nyiradékra hullt a verőfény / oda se nézett homlokon / csókolt nem-szaporodni-őr én”). Habár, habár:

*kiverjük a habot picim
látod kormos a kályhalyuk
...
a szám a luk a szám a luk*

De Tandori akkor is száraz, hogy ha prózájában effektíve pornót mesél, mint a *Torlandó szörfpókerben*.

Természetszerű. És mint jelenség – mint fenomén! –, mégis *életidegen*. Civil valója, esendő, sapkás, magányos alakja nem látható többé közéleti színen. (Egyszer találkoztunk ebben az életben, vagy húsz éve, amikor a Goethe Intézet még az Andrássy úton székelte.)

Gigantikussága. Ufósága.

„Kicsinyesség, ha részletek tapadnak meg az emberen? Mint a bogáncs.”

(Musil ezúttal Bor Ambrus fordításában idéztem.)

Ünneplő sorok

(„TÖKÉLETLENEBB KOMPOZÍCIÓ”)

Magától értetődő, hogy egy irodalmi pálya minden elhangzott-leírt mondata sem egyenlő az adott életművel. Nem adja ki, kevesebb annál, szükségképpen alatta marad a „teljes” élménynek. Ugyanakkor az is magától értetődő, hogy minden írói műben akadnak olyan mondatok, melyek az egész megszólításának reményével vagy illúziójával kínálják a befogadót, mintha magukban pótolni tudnák hallgatag sorok, szóba nem jöhető művek légióit.

Magától értetődő hát, hogy a Tandori-életmű is több azon szavak, sorok, mondatok összegénél, amit Tandori valaha leírt. Hol találánánk egy ilyen sivár összesítésben az iramot, a folytonos, alig-megrendülő írás-hit évtizedes, kitartó jelenlétét, a minden változáson át felismerhető hang olthatatlan derűjét, mindazt tehát, ami változatos közelítéseink különbségein át is valamiképpen megjeleníti, közös élménnyé teszi előttünk a Tandori-olvasás kortárs tapasztalatát?

Kíváncsiskodó, de komoly játékra hívtuk Tandori Dezső születésnapja alkalmából a pályatársakat, írókat, az író olvasóit. Feltettük a kérdést, hogy van-e sor, vannak-e mondatok, melyek egyediségükben is képesek arra, hogy felhívó, kiüzenő jelként közvetítsék ennek a betűmiriádnak legfontosabb üzeneteit. Felhívásunkban mindenkitől egyetlen Tandori-mondatot kértünk, mely bemutatja számára a Tandori-jelenség lényegét. Most itt sorakoznak a kiválasztott mondatok, a véletlenség és a felköszöntők jóvoltából előállt rendben. Olvashatjuk őket kereséseink változatos igazságának megörökítéseként, de minden bizoronnyal köszöntésként és köszönetként is, megannyi „Isten éltesse” helyett.

Aki elveszti egészét,
megleli részeit.

(Aczél Géza)

Ami eldől, nem áll.

(Acsai Roland)

Kettőzve úzi önmagát az
egyetlen és elérhetetlen.

(Áfra János)

Most még, nem deszka-földes-álruhásan,
visszanézhetnél e hűlő vetésre –
hogy zokogás kockázzon koponyádban,
kopogjon tört szemük dióverése.

(Babiczy Tibor)

Magadra vigyázz s ne törődj velem.

(Bajtai András, Szőcs Petra)

A *mintha* nem túl nagy csoda,

(Balázs Imre József)

Ha nem követheti *mintházb!*

(Balla Zsófia)

Belenged tűntödet.

Jól áll ott egyedül.

(Bartis Attila)

Hh6

Hg4

Hf6

Hh7

c5 Hg5

c6 He6

c7 Hd8

c8H

(*Táj két figurával*)

(Bartók Imre)

Csak a mu! A muvek.

(Benedek Miklós)

Ha kérded,

cserebogár, miért is éltem,

visszakérdem: kiről is beszélsz te?

(Bertók László)

Ha egy összefüggésnek

minden kelléke megvan,

ez azt jelentheti,

hogymár tudnunk se kell,

mi függ össze mivel.

Csőrendszer-homokóra,

lián-gyógytrónterem,

pecsétgyűrű-karosszék,

egy feltételezés

se áll, mint több-keves.

(Bogdán László)

Pedig milyen nagyokat mondtam ebben a versben amit eldobtam (Borbély Szilárd)

A lófej mint erotikus képződmény...

(Bozsik Péter)

Ha szemöblítő kamillám vattaszálai,

vagy a gyógynövény leforrázott virágai

eltömítik a mosdó lefolyóját – de nem

így történt, a lefolyó működik rendesen,

én pedig hozzáláthatok: s ha ehhez, akkor

már hozzá is láttam.

(Böndör Pál)

Dönghetsz, kopottan!

Nem verlek agyon, ne légy

saját halottam.

(Csaplár Vilmos)

– Tojni fog a végén – mondja teljesen riadtan a főfelügyelőné. (Cserna-Szabó András)

Ugyanez elmondható bármiről

(Csehy Zoltán)

Helyben lengve, mint mozdulatlan inga

(Danyi Zoltán)

Aki üres kalitkába költözött, és mégis madarat fogott.

(Darvasi László)

Seholon semmikor;

napóraketyegés;

hirtelen száll a por,
 levegő legelész;
 semmi sem egyszeri
 sem, nincs *az a folyó*;
 most kéne kezdeni,
 erről lett volna szó.

(Demény Péter)

A nap süttött, más választása nem lévén, bár nem volt alatta semmi új.

(Dragomán György)

Elenged, és érintései tűnt
 nyomaiból még egyszer megteremt:
 úgy, ahogyan az ő számára megszűnsz.
Hc3 (*A betlehemi istállóból egy kis jószág kinéz*)
 akkor inkább
 el

(Egressy Zoltán)

(Erdős Virág)

gat-getek
 Rémületemben
 Tőled távolabb-e?
 Hozzád közelebb-e?
 Tőled se, hozzád se.
 Távol se, közel se.

(Esterházy Péter)

(Fekete Vince)

De már annyira mindenütt, hogy
 az már nem lesz a föld sem.

(Fenyvesi Orsolya)

Majd csak lesz valahogy. Most jó.

(Fenyvesi Ottó)

Köz-tudottan helyszűkülünk
 És észrevétlenség tolongat
 De mások-híja-hűvösünk
 Nap keltén-nyugtán mit se foghat
 Lefektet ám ami lohogat
 Kik minek jönnek velünk
 Szer-telen is egy lesz a szorzat
 Mert *egyetlen* lesz *egyszerünk*
Félreérted nélkülüdet:
 legjobb esetben nélkülülednek,
 félreértesz egy *nélkület*,
 miatta hiszed csak *velednek*.

(Ferencz Győző)

(Follinus Anna)

Már fél három!

Milyen hamar
 elmúlt egy év.

(Forgách András, Nádas Péter)

S én – mint aki félrehajol
 egy teljes térnyi szélből –
 Sokat írok? Az a legkevesebb

(G. István László)

(Zsuzsanna Gahse)

- M**indig készen állok rá, hogy ne történjen semmi. (Garaczi László)
- S** az így is, úgy is jötte-tűnte lényeg
 azt súgja, lennének tünemények,
 legalább jövevények,
 jöttünk tűnését eljövendő
 múltnak őrizgetnénk, emlékezendő. (Gál Ferenc)
- H**ogy vissza ne térhess sosem,
 el sem hagyhatod teljesen. (Gerevich András)
- E**gyszerre csak ott volt Szpéró a pénztárnál, és azt mondta:
 – Vigyázz, kirabolnak! – Megnyomtam a csengőt, a tolvajt elfogták, megmenekültem.
 (Párizs, 1997, T. D.) (Gergely Ágnes)
- é**s kis betűvel vagyunk, mint a fű (Géczi János)
- N**incs vissza, ezért nincs előre. (Ayhan Gökhan)
- S**zéthulltam arra
 az egy darabra, ami
 mindig is voltam. (Györe Balázs, Kiss Judit Ágnes)
- H**iszi már, őrnagy úr,
 hogy végre feljavul?
 „Aha. Aha. Aha.”
 (Haha. Persze. Soha.) (Harcos Bálint)
- I**tt összezsínálhatod magad, de vissza nem. (Háy János)
- H**a örülsz, hogy élsz, nem lehet neked túl nagy öröm az élet. (Jánossy Lajos)
- M**ár csak azt a jövő időt
 kívánom, ami elmúlt. (Jász Attila)
- A** jambus – és a költészet – nem lehet olyan elbizakodott, olyan
 nagyralátó, hogy azt higgye magáról: ekképp áll ott. (Kabai Lóránt)
- J**ön évre év csak, mint ha egy se volna,
 és mintha nem maradna semmi más nyom,
 csupán a kérdés szála, szétsodorva,
 a tova-élő emlékezetében –
 és barnás-feketéllőn egy verébszem
 kék szemhéj-húnyásával jönne álmom,
 s ott lennék már, hol lesz talán egészem. (Kapecz Zsuzsa)
- M**ély s felszín egymás kapuja,
 bújj-zöldág sehova sehonnan:
 én csak lépek ide-oda,
 amíg örökkévalóm moccan. (Karafiáth Orsolya)
- k**itűzött egy-egy kétes-tétovás célt,
 mely bizonyossággal belém van oltva. (Kántor Péter)

- gep j elej m egis: oö hun huoön kifjez akar kifejzagr mi votl lotv nem velüök
nem vel en o van, mi votl foöfld egyaltlna, kifjez akr oö mi volt föld egylatlan
egyäataltan talan. (Kele Fodor Ákos)
- P**élra rá a halál. (Kemény István)
- e**soöben ernyöalt kopenhag terjn zene szaxdon
regibluz düldorf wols hidkat lat hol (Korpa Tamás)
- E**gy vak madár azt hiszi, álmodott,
pedig csak megsimogattam a hátát,
mit ő engedni nem szokott,
s kezünket is ez az egy pár madárláb
nem érinti önszántából soha,
de majd annak is lesz sora,
mikor néhány lelkünkkel tovatúnten,
egy-test, ott fog feküdni tenyerünkben;
miféle előleg ez a halálra,
hogya megsimogatható volt a háta? (Kovács András Ferenc)
- B**eomlott mozdulatok. Kiáll
belőlük egy láb, egy testrész. (Krusovszky Dénes)
- A** visszatérő világok! ahogy
körbefognak, kiszaggatott szegéllyel,
egy mindegy-hogy hulló pillanatot,
melynek nélkülem kell elvesznie. (Ladik Katalin)
- F**elejts, felejts, felejts el:
egy lélekcsel, egy testcsel,
magam tisztára játszva
elzuhanok a sárba. (Lanczkor Gábor)
- H**a elmondom mi *nincs* velem,
az úgy kevés, hogy: mímelem; (Lázár Bence András)
- I**smerkedéseim szerint Szép Ernő a huszadik századi világeköltészet
fontos, nemes, sajátosan kiemelkedő alakja volt és marad. (Macsovsky Péter)
- N**incsenek megfelelő eszközök. (Márton László)
- (A 8-olcast vegyük allo vegtelen-jelnek,**
mar nem is felreutes, tlan.) (Molnár Illés)
- A** fiú a bűnök tudatában lesz... és akkor? (Nagypál István)
- H**áttal megyek, csak az kerül
elém, amit már elhagyok. (Nádasdy Ádám, Pollágh Péter)
- A**zt mondják, mindig
rajtunk is múlik minden.
Rajtam ne múljon! (Németh Gábor)
- M**ost, mikor ugyanúgy, mint mindig,
legfőbb ideje, hogy. (Pallag Zoltán)

- Ha a verebeimmel beszélek, veled megyek, „a szavak
mezőinek egy pontosan strukturált bozótjába”, ilyenkor
a te nyelvedet beszélem – (Papp András)
- Mint egy jéggé fagyott állóbüfében,
úgy jár-kelhetsz, akár egyhelyben állva:
hökkenni sincs min, megörvendőni sincs min. (Parti Nagy Lajos)
- Eltaszítva, mely a szigetre
bajnokot vitt, pörgött a sajka –
én ezt a partot rúgom el,
mert nincs szükségem másik partra. (Pályi András)
- Minek fölírni? Elég, ha elfelejtem. (Petőcz András)
- Meghalni se.
Külön se.
Kéne se.
Se se. (Pintér Lajos)
- Anyá, nem látogattalak elégszer,
mikor magad voltál egy kórteremben;
ilyet az ember későn ér fel ésszel,
jövátétéhez újra kéne születnem.
És még egy élet rá, hogy elhihessem:
vissza lehet, ami már odalett. (Podmaniczky Szilárd)
- Persze, hogy minden arc hordozható. (Polgár Anikó)
- Nem jó, de jobb híján a legjobb. (Ilma Rakusa)
- Mindig van, ami van, aztán van, ami nincs. (Sándor Iván)
- Ahol már *van*,
oda, kétségtelen, lehetne –
csak ott már van,
stb. (Solymosi Bálint)
- Kettőnk közül
majdnem szemközt ülök le. (Sopotnik Zoltán)
- (...) Ahogy ezt írom, (...) (St. Auby Tamás)
- Nincs sosem annyi,
nincs akkora eltérés, ami tudni
való! (Szabó Marcell)
- mancsát tartja oroszlán és keresztény
– ily egyetlen el-nem-gondolás
tehet csak. Minden megközelítés
már önmagától tűnékeny: mérték,
melyet mindig saját
változása teremt meg; oly síp,
mely csak saját hangjára szól – (Szijj Ferenc)
- (Tábor Ádám)

Hol laktunk: hava-hullt rég.

Ragyogtatja nagy árnyát.

(Térey János)

gep betu van, idegenség van nem othonsag legyen ez hiven ben

szöveg vers, legyen ez ilyen kotet nem a szegeny gep miat

ilyen van belső ritmusem en van azert ily, marad ily

(Tóbiás Krisztián)

Még jó, ha tudjuk, csak csomagolásra

van módunk...

(Tóth Krisztina, Varga Dániel)

A meg-dalok: hogy meghalok.

Megírom főművét, le

heverek műfűvére,

nyírom, jön-e vére.

(Tózsér Árpád)

hol tartok én Sz. E.-hez képest is! jaj,

mint ne mondanám: a szívem romlás és

romlatlanság közt úgy súlyosul,

hogy lehúzná, ha volna hová s mit.

(Turi Tímea)

Csak annyi voltam, mint a Semmi Kéz,

mely nem mutat se innenre, se túlra,

nem kerül, el se vész,

mintha az idő ide-oda múlna;

(Varga Mátyás)

Udvariassága az eredendő

tréfálkozás, már kora hajnalban sír egy sort, rettentő

intenzitást tud csak elképzelni, és ez vele

– hiába lesz vége! az is hiába lesz! – meg is valósul.

(Várady Szabolcs)

És hogy

el ne szomorodjunk, mint szegény Rimbaud

a nyilván keservesen haladó

felvételek közepette, melyek

egykor majd, persze

értékes dokumentumnak, nagyszerű

teljesítménynek, tökéletes

hiábavalóságnak, málló anyagnak és

vakító szellemnek, meg ki tudja

még minek nem számítanak; nehogy

annyira elszomorodjunk tehát,

hogy következő szomorúságunkat

esetleg ne legyen kedvünk bevárni,

a világ inkább túldadog

minket és ebben igazán nincs

szégyellnivaló.

(Vida Gergely)

A létezés titokzatos boldogságának igazsága segíthetett.

(Villányi László)

Ahogy felkelt a nap vörösen,
elkezdődött a haláltusa.

(Vörös István)

Ott leszek
hol nélkül,
te is,
mikor nélkül.

(Zalán Tibor)

TANDORI DEZSŐ

Egy küzdelem, kb. küzdelem, kb. leírása, leírása

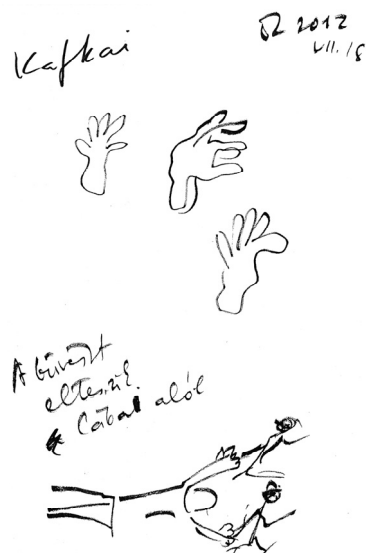
(E CÍM KAFKA NYOMÁN)

És ha jár veled
veszélyérzeted:
„Így írni is veszélyes,
így félni is veszélyes.”
(Jómagam)

„Az emléket meg,
ahelyett, hogy békén hagynánk,
csak nyavalygatjuk szegényt.
Mit neki emléknek lennie!
Lenne csak úgy!”
(Az Antitematizáló)

A Kis Tematizálatlan

Kudarcírás

A Nagy Tematizálatlan elérhetetlen a tudatunknak.

(2. Az egzisztencialitás = a tematizálatlan.)

3. Hogy ezt, emberi elmék, vágyak stb. miért rontjuk el még fokozatossággal?

4. S mégis: az igazi, a teljes tematizálatlanság elérhetetlen. Amit az imént említettünk: csak a halál. De a teljes, élő evidencialitás valami tematizáltsággal mindig csonka. Bár a tematizáltságokban – érzés, költészet stb. – mindig van tematizálatlan elem. Derekasán: a húshoz a leves, a leveshez a hús. A kimondhatatlan... az extázis... etc.

5. Hosszasan dolgoztam, napokon át A Nagy Tematizálatlanon. Rendelkezésre bocsátom itt, bár „égek vele”, munkám eredménynek-vélhetőjét. Aludtam rá nap s nap, és – nem eredmény. Amatőr igyekezett. Musil mondta a minek-beszélő

misztikusokról, mit mondhatnak? Nagy fényességet láttak, angyal szólt hozzájuk... max. a testvérek a kimondhatatlan, felfoghatatlan érzelemmel, vonzalommal ott ültek egy kertben, szírmot szíromra hullani láttak, „egysziromeső”, adtam fordítóként a jelenségnek a nevet. Céлом itt megmutatni, mi a magamféle már-nem-író emberlélek-szellem munkája, melynek eredményét aztán elveti, és ha szerencséje van, valamire jut. Mire, ugyan, semmire. Ezt mondja el végül a Kis Tematizálatlan, amiben a kudarcos „Nagy” után maradtam.

Megj. A nálunk szinte teljesen ismeretlen Kurt Schwitters (1887–1948), kalandos dadaista-polgári-absztrakt-újítói világművész élete végén ránk hagyta az önmagáról, eredményeiről alkotott elragadtatott vélekedéseit is. Fura nekem. Hát én itt így nem vétkezem.

A Nagy Tematizálatlan

Schwittersnek, 125

Lepenőbe, keszkedőbe
kivisznek a tem...
...szemfedőbe, nagy-előre
a Nagy Tematizálatlanba,
e cím mint a dadaisták,
szürrealisták
apraja-nagyja!

Mű az is, ha jegyzeteimet nem írom össze, mivé.
Sőt!
De ez nem azt jelenti, hogy a meg nem írt mű is
mű.
Vagy hogy amit nem dolgozunk fel, az is.

Megszokod magadat, hogy nagyon érdekes vagy.
Persze, hogy másokat nem tudsz megszokni.
Mert nem vagy nekik érdekes, ennyire,

mint magadnak?

Mert eleve nem lehetnek ők is annyira érdekesek?

Ha már bárhol vagyok, alapján – fölös szó – az lesz, hogy
minden szó fölös szó, ha az, hogy valahol/bárhol vagyok,
alapvető. Lesz, hogy valahol utoljára voltam, az nem bárhol lesz,
de ma még bárhol.

Egy végtelenség, íme. A múltkor.

Talizmánizálatlan. (Haha. Komolyra!)

Ima.

Íme.

(„Kosztolányi”, is.)

De akarnám, hogy ez is mű legyen. Úgy, hogy nem írom.

APA

A magyar irodalomnak egy időben apahiánya stb. volt.

Ami egy marhaság. De:

Asperger – Parkinson – Alzheimer.

Nem akarom, hogy APA! Megismerni, olvasni stb.

Ki tudja, miket tudnék meg magamról. Festőket inkább!

Hogy én veled beszélgetni? Hozzád stb.? Magam végtelen időközön át néma vagyok és magam. Betegségemre valamit: erre sem adom időm. Akkor rád? Nem vagy madárkám, Főmedvém etc. A Nagy Tematizálatlan viszont lehetsz így. Része.

Bármennyire értek is valamihez, ott tömege, amihez nem. És ha ez kölcsönös hatás rendszere?

Nem „gyenge vagyok”. De akarni se.

Akarni is.

Szép Ernő: „Fáradt vagyok, nincs kedvem, magamról nem beszélek.” (Másról se. Haha! Jó vicc!!!)

Hol a határ? Mikor a kezdet az egyetlen biztos határ. De Hérakleitosz akkor hogyan? Nem határra határra határ vele/nála minden? Ha semmi sincs kétszer.

Érdekes ez? A rózsa: a rózsa = a rózsa. A határ... Stb.

A határ a stb.

Pontvers

A feszes forma.

Adja. Mit. Adva.

Nem hogy mit ad. Adva ad.

Egy verskötet tervezett mottója:

Sehol nem járok:

túl széles árok. (!!!)

Funkcionál egy pontvers-rész.

Az írás menne. Akarása nem megy.

Ha Klee láthatóvá teszi a láthatatlant, N. N. Á. a mondhatatlan helyett a nehezen mondhatónak a mondását kéri, én?

Mondhatatlanná teszem a mondhatót. Vagy más relációban, ez.

Menekülés a tematizálatlanba? Nem megy. Mert akkor már ez is tematizáltság.

Ennyire eleve-lennie-kell a tiszta tematizálatlannak?

A legnagyobb tematizálatlan: írok, mert úgy érzem, kell, és akkor írok, és elemi, hogy NEM! Ez igazi tematizálatlan. Bedarálja elemeit, s ebben nem én vagyok a cselekvő.

Könyveim, nézegetésük... Pár írói kapcsolat...

Még – bár rettegek érte – Madárkánk is... Kutyanék...

Főmedvék, persze... Feleségem... A lakás...

Lehetne egy boldog életem.

És akkor nincs.

Rettegés – minimum – szervezetem belső árulásától, működésétől.

A pontversben a tematizálatlan teremődik meg a nem szokványos szerkesztődés által. A pontvers abból alakul ki, hogy alakul. Sőt, ez a pontvers. Mint a zene kb.

Ne panaszoljam a magányt. Ha az a jó épp, hogy meg tudok lenni magányosan. Mert élek.

Megyek olvasgatni. Csüggesztő egy rettenetes *Simenon*-fordítás. Ilyen még van ma? S közben agyon dicsérik.

Léleküdv egy *Villányi László*-kötet. Az *Ámulat*. Ámulatos, ahogy a szerelmi boldogság szövődékébe, áramaiba belefutódhat, beleéreződhet az élet sok szenvedése is, meghaladva, de áhítattal őrizve, és – joggal díjnyertes könyv! – a hihetetlen egység: lágyság és szokimondásé, szerkezet tudatos-kemény, álomszerű-határnélküli stb. egysége. Jó olvasni! Naná, szünete-
lek saját gyötrődéseimmel. Irodalom, elemi üdvöd, hasznod, áldó.

Függelék

A bűvész feldobja
talpát

Idejegyezgetem, amiért ezt összesíteni kezdtem, a maiakat... aztán irány más „vizek”, a huszadik század magyar irodalma.

Írtam hát, így, ma:

Kvázi aforizma: A különbségek nem is mindig magukban a dolgokban vannak, de értékelésükben. Bennünk van ez.

A zene látványosan hozza létre magát, mert nem látvány.

A festett kép stb. szerencsés, mert fogalmunk szerinti is. Hah!

Az írás külön szerencséje csak, ha fogalmin túli, szavakon túli. Igaz, ez a legcsodásabb Nagy Tematizálatlan, akkor.

Előadóként nekem soha semmi nem jutna eszembe. Nincs tudásom, inkább tudásképeségem. A névelőket felejttem stb. De: hogy soha nem jutna az eszembe semmi, ez nem épp a legnagyobb jó? Mikor a világban a gyorsabb, a tökéletesebb, a több, az örökebb, a múlóbb – ez is egyfajta „örök”-ség – a legeszményibb? Ez az, Öcsi! Ha általában nem jut semmi az eszedbe, kevés. Soha ne jusson.

Majd: nem leszel, akinek soha.

Ki a semmit tudod, gazdag, végzett, hatalmas... idézem kb. Kosztolányit, ahogy Csáthhoz szól. És Kosztolányi, minden gyarlósága ellenére, ezekkel az elemit-közérthetően-cáfolhatatlan helyeivel a legnagyobb. Szép Ernő a „pesszim” – s szépcsodája – felmutatásával, Kosztolányi: ezzel a két legnagyobbam. Hát az *Esti kérdés?* J. A.? Hagyom.

Nem írtam ezt? Gyerekkorom óta játszottam. 5-6 évtizeden át hatalmas házi bajnokságokat, végül csak egyedül is. Abbahagytam. Nagy Tematizálatlan: ahogy nem is gondolok a bajnokságokra. Melyek éjjel-nappal – !!! – zsongtak fejemben szereplőikkel, eredményeikkel. S most nem az, hogy „mi ez”, kérdem Füst Milánnal.

De hogy velem mi történik?

Senki rá/rám nem kérdez.

Ki lát engem???

Ki bír látni?

Öcsi, ember, hé, mi történt veled?

Meg fogsz halni hamarost?

Vagy neked már minden – élet?!

Egyszerre két este van, így Weöres, és mindkettő csak festve van. Ld. elemezésemet valahol. Harmadik az igazi. Nem, Weöres nagyúr! Az az igazi, hogy kettő van, festve, a feloldás már nem az igazi. Nem a világ, már. Hm-hm.

Az emlék/ezés a legrosszabb tematizálás. Mert valami végre nyugton lenne, de mi nem hagyjuk. Versbe:

Valami
meglehetne
békén, de mi
nem hagyjuk.

Mert mi nem lehetünk meg békén, és nekünk minden:
mi vagyunk.

Minden külön megvitatás helyett:

A Valami úgy Valami,
Ahogy Valami Valami.
A Tandori úgy Tandori,
ahogy Tandori Tandori.

Valami = egy irodalmi hely neve, kis változt.

Párbeszéd:

– Ijesztő.
– Igen. Olyasztó.

Olyasztó mű – ez szisztéma lehet kiadó, lap stb.

Ld. APA

– Mi is? Az előbb még tudtam, hogy nem akarok
semmit! De...
Én is a logika mentsvárába menekülök.

A semmiféle-versformába/semmitféle élet nem fér.
Semmilyen életformába...
Nem? De akkor mit beszélünk?

NAGYON NEM AKARNÉK MÁR SZÓLNI. EZ ORDÍT, UGYE?

Panaszlod, nem értenek meg. Nem is hagyod.
Ezt hallom.
Erre én: Szép Ernő már hagyná, aztán őt se.
És persze mit, hol mit.

Írtam már talán:
Nem járok, sehova nem járok.
Nem az, hogy sehova. Mondom: nem járok.
De lassan értitek meg.

Közelebbről: mi a tematizálatlan?
 Ha csak nézem a világ egészét?
 Ha részletekkel bajlódom csak helyette?

A rész-egész játék kevés. A relációk adják a tematizálatlant.

Pl. egy vers, pontversem: csupa tematika. Mégis, ha a szerkezet a fontos, ha az együttes, az sugall, van tematizálatlan. A legnagyobb magyar versnek – *Esti kérdés* – is van tematizáltja és tematizálatlanja.

A Nagy Tematizálatlan = a tematikák ellenére létrejövő. És nem ügyeskedés, hogy nem mondom, „létrejövő *mi*.”

Nem úgy, nem ügyesség, nem teltség, nem üresség. Beckett tematizálatlanságok sokasága. De ha úgy nézem, a híres C. hercegnő is, még Mitya is a Karamazovokból, pedig ezzel sokat mondtam. Ellenben Camus főhőse, Mersault a sok apró dolgával? Az idegensége a tematizálatlanja! Ha ezt valahol unják, s inkább ne írjam örökké: rendben, hát akkor nem érdekli őket a témakör. Mert hogy monoton a „mindig ugyanaz”? A szépség, a szerelem is mindig „ugyanaz”, és mégis nagyon sok kell – már ha egyáltalán! -, hogy *elég* legyen.

Sokszor madárkám se szereti már, ha írok.
 Székemmel, gépemmel nem vagyok a horizontján.
 De: a sok feljegyzés, jó, megtettem; ontván, rontván
 összeírni belőlük valamit, jó, ez a rendje;
 mégsem ez a rendje! Hitvány öntvény! Tönk kény.
 Mert érzem, mind erősebben, nem akarom!
 Tematizálatlan marad valami, ha nem írom össze „őket”.
 S a tematizálatlan már végzetesen jobban vonz!!!
 Ez a helyzet.

Írtam:

Kis helyzetünkbe
 hogy férne a nagy helyzet.
 Ez a nagy helyzet.

S ez a koan egy haiku is.
 Tematizálod?
 Tematizálatlanod
 a való téma!

Téma a való?
 Ha tematizálatlan!
 Ez való...

(S ide nem jöhet, hogy „téma”.)

Ezennel búcsúzom. Már az. Így legalább viccnek.
De hát nem is oly mindegy?

A témakör (se) legyen következetes. Ökör se örökletes. Lenne, bár nem értelmes, könyörületes.

Igen, yes, yes. *Ökör* se örökletes. Lenne könyörületes. S még ez:

El ne feledjük:

Kb. idézem: Tündér változatok színhelye a világ.

Tündér vándorlatok,
vándor tündérletek, mundérlatok.

Hérakleitoszi ezek,
prométheuszi azok,
tűzhelyek, tűzhelyzetek,
vízhelyek, vízhelyzetek.

Kétszer nem ugyanaz,
ha láng gyullad, úgy se.

Kétszer nem ugyanaz,
zsák, ha feltja, úgy se.

Ami ijedelmes,
mindig olyadalmas,
ami ilyedelmes,
nem folyton mundérlatos,
nem fojtón tündérletes,
közhelye-hatalmas.

Víz, hérakleitoszi
közhely, hűvös-tűz-hely!

Tűz... a franc egye meg, míg ezt skribáltam,
elfelejtettem, Karinthy, hogy a sparhelton forró a platni,
nem oltottam el a gázt. Szerencsére csak alig értem hozzá, de
akkor is! Ld. Weöres: a papír pőrén maradt része.

Tematizálatlan,
téma vagy avval is,
ha szunnyad, mi katlan,
ha – láva – kiforr is.
Tündér-mundér-pőrületen
Eljön az múltkor is.

ÉS ISM.: NEM AKARNÉM TÖBBÉ.

így, csöndesen
 újra: iszonyodva diszkrétén,
 ha magamba nézek,
 s persze,
 nem láthatva egészét,
 de – attól, amitől – áthatva: semmit
 nem áhítva,
 de kinnal leszorítva
 – ha az igazat kell mondanom –
 azt mondhatom,
 s nem is kell nagyon
 erőltetni
 a kérdést,
 hagyjuk az agyon-
 köntörfalazást: ez ennyi:
 ezt mondhatom, ha kérdezik,
 inkább akarok-e még írni,
 vagy azt gondolom – jaj, mennyit írtam,
 lehet nézni,
 ott keresgélni, létezhessek csak abban,
 s ezt itt azoknak
 ajánlom, akik ezt teszik!
 Nem, inkább nem akarón többé írni!
 S nem mint Beckettnél Krapp,
 nekem még a ma-nekem-lehető-mindenek
 beugranak, eszembe jutnak, de nem: igen, nem bírva,
 csöndes iszony, hogy nekem még... írni... nem, nem akarok írva.
 Többé már nem akarom írva.

És ahogy ma is pl. ott ülök verébkénk alkonyánál őmellette,
 nézem őt, a Picit, nézegetek asztala alól pár könyvet – a papírok és kötetek tömegéből, talán Ottliktól, hogy *Buda*, vagyis róla -, az ott rendszeresített jegyzőfüzetbe az ott befűlkapcsolt golyóstollal beírom nehézkesen a legszokványosabb, legtematizálatlanabb kérést: az itt elébb felsoroltakra gondolva:
 „Istenem, óvj minket.”

Ez akkor meg van írva, nem kell összegezni napra nap, nem kell külön megírni.
 Egy kérdéssel kevesebb.

A majdnem utolsó tematizálatlan ez – az utolsót nem tudjuk -: *egy* kérdéssel kevesebb. Az utolsónál már semmi kérdés.

Mert épp kettesben vagyunk, azt mondom neki: „Aludj jól, Pici.” Főmedvém fejét megsimogatom, sok medve-és-madár fotót megnézek, itt is adódik 15-20 simítás, aztán jön...

Hallottam a minap: öregkori hibbanás jele, hogy menekülne az ember a vízszintes testhelyzetből. De nem, nem, mondogatom magamban, ahogy alacsony fekhelyemen elaludni próbálok, örülj, hogy magad lehetsz, senkivel nem összezárva, magad szeretteiddel, mikor mely szereposztásban, és...

„Istenem, óvj minket... ha lehet.”

Tovább A Kis...

E közbevetés után jöjjön a tényleges Kis Tematizálatlan. Ld. Pilinszky, hogy – kb. – ezért tanultam járni, ezekért a kései, keserű léptekért. Pontosítandó.

Beugrik egy szóvicc a rémes „pontosítás” szóra.

Pontosituált.

Mert nem rémes ez, mindig? Szép Ernő is milyen henyének látszó, nem pontosított – de nem is pontosítandó – központoszással stb. írt. Na és akkor?

Postásom hat hét betegszabadság után: újra. Mindig viccelődünk.

Aludtam, csengetése felébresztett. Arra, hogy egy viccemet végképp – ?! – megoldottam. El is meséltem neki. András, emlékszel arra még, mi volt az, hogy: „Mit jelent az, ott?” Nem emlékezett klasszikus viccemre. „Azt, hogy ott basszák meg. De... most megvan a jobb változat.” – „???” – „Mit jelent viszont az, hogy ott basszák meg?” kértem. – „???” – „Mindent”, hangzik válaszom.

Mivel egy DOLGI c. folyóirat – egy kiadó lapja – példányát hozza, eltöprengek a... dolgon. Erre jutok:

A DOLGI úgy DOLGI,
ahogy a DOLGI DOLGI.
A Tandori úgy Tandori,
ahogy Tandori Tandori.

Erre a fajta logikai alapjátékra a legkevésbé vevő a jó *itteni*.

Nem véletlen, hogy a naprakész érdeklődésű Mészöly Miklós hozza fel az úgy példáját-elvét egyik kiváló esszékötetében. Mészöly az egzisztencializmusból kicsit kiment a „nemzet, emberiség” felé, de nagy, gazdag örökségünk az életművének e filozófiai része.

Alaphelyzetem – s ha nem mondtam volna: figyeljék meg, mit örökök meg a kudarcos „Nagy”-ból –, hogy nem...

...akarok? Nem akarok?

Nem. Senkivel sincs mit. Találkozni/nem, érintkezni/nem, beszélgetni/nem stb.

Tehát nem „nem akarok”. *Nincs mit!!!*

Mekkora különbség.

Külsőt nem tartok. De már külsőm sem tart engem. Minden fizikai: külső. Nyolc fogam hagyott el, tört belém, bármelyik akár halálosan is belobbanhat... járni nem bírok szinte sehogy... de hát ez a te járásod, most már, mondom káfkásan. Egy öreg emberé. Fejem hatféleképp fáj, s ha mész hatása, az a mész az ereken lehet. Rémes erejű a szeszélyesen jelentkező szorítás. Sérv kezdeményem van, 2 kilónál többet nem „cipelhetek” ezért se, de eleve olyan gyenge vagyok, hogy 500 méter járás, 1,2 km óráatlaggal, és verítékezve lihegném ki valahogy 1 és fél óra alatt. Minden kezdeményhez gyenge vagyok. Az íráshoz is, fizikailag. Pszichofizikailag. 10-12 ízületi fájás. A fogaktól is immár? Egyetlen percemet nem bírom – nem *nem akarom!* – érintkezésre fordítani, verébkémet és Főmedvémet leszámítva. Elképzelhetetlen, hogy „időpontra menjek”. Rongyaimon kívül bármi akceptálható ruhát öltsek, orvoshoz pl. A végsőkig kockáztatok. Csak annyit kérek: semmi véleményt nem kérek! Én se tudom, mi lesz.

Várom ennek is itt a végét. Ne kelljen már írnom! NEEEE!

Na. Ha iszom fél deci piros bort, annyit se, megint egy ilyet, megint... mintha végigjárnám Bécsemet. Isten óvjon. Soha nem megyek sehova. Nem szólva: egy busz alacsony lépcsőjéről csak lemászni tudok, villamosra fel alig, vonatra végképp nem. Valamik véget érnek. Csak *maradna* így.

Megiszom ezeket a fél deci vörösborokat, és ott vagyok, kedv szerint, Bécsben pl. a kedves utcáimban. De ez ritka eset. Sehol sem akarok ott lenni. Itthon akarok lenni, madárkámmal.

A kártyáról írtam az eldobott – de ideiktatott – Nagy Tematizálatlanban.

Mi van még? Nemcsak mondani nem akarok magamról senkinek semmit, de véleményem sincs senkiről. Az már, legjobb esetben, az események által ki van kényszerítve. Nekem aztán eleve ugyan nem volna!

Nem az, hogy bárkire-bármire is akarnék – senkire, semmire ne akarnék – gondolni. Hanem akkor nem tudok másra gondolni, pl. helyette! Minden elfogja a helyet.

A minek-a-helyét, pláne, szerintem!

„Csak egy percet se tudok senkinek se adni”: kimondva ez túl durva. Közben pedig sokkal elemibb, abszolútabb.

Eszményi érintkezés. Nekem: akár eszmei is. Példa.

„Mondja, mondja a magáét.

Én meg: nem mondom, nem mondom a magamét.

A magamét se, sőt, se, az egész.” Több, mint néma.

Mármost, ha nem mondtam volna, Schwitters mondta, csinálta stb. ezeket az abszurd ragozásokat etc. Közben... jó ég!

Könnyekig meg vagyok rökönnyödve, micsoda öndicséretekre ragadtatta magát. Igaza volt, én mégsem teszem.

Mi maradhat meg az eldobott – bár itt, leégetésemre épp, közölt – részből?

Rájössz, Olvasóm.

Az APA... – A látható és láthatatlan, jó, a pontverseket majd elemeznem kéne... de nem akarok írni. És beszélni se sokkal jobb, mint írni. De telefonon még elmondanám. Szerkesztőmnnek pl. Üdv, jó szerkesztőm. Persze, hogy dolgozunk még. Persze, hogy rájössz, Olvasóm – nem bírok írni tovább! -, mit mentenék át ide... Jól kell d.u. a *semmi*.

S persze, hogy leülök Pici, verébkém mellé, feljegyzem a mai...

... „Istenem, ha lehet, óvjál minket”-et. Szeretteimet mind. De ez a rohanás, ha a pascali akadályokat félresöpöröm, ha nem is, utam, csakis a szakadékba vezethet.

A pusztulás lenyomorodott, teljes, megválthatatlan (mi az?) magányába. Ezért lesz minden. Ezért lesz-volt. Schwitters, Diebenkorn, Klee, Feininger stb. mind a semmiben. Csak az érthetetlen öngyilkos, csodás mediterrán-orosz,

négy-gyermekes-apa, a negyvenvalahány éves Nicolas de Staël öngyilkossága marad: telikolorit titok.

NEEEM! NEM!! NEEM!!!

De – plusz – képzeljük:

NEM BÍROK ÍRNI-AKARNI, SÓT!

Erre egész egzisztencialitással rábólintok, (ld. J. A. kancsít kb.), helyes, csak lehessen *nem*!!!

De kb. ugyanígy: olvasni sincs *érkezősem*. Gépelni, véglegesíteni: belőlem bármit: *nincs érkezősem*. Holott itt van minden. Schwittersről is, Feiningerről is pl., mennyi mindent írhatnék. Akár a tematizált egzisztencialitásukról (!!) is mi minden van már ismereteim „tárában”, ebben az... igen, akár... egzisztencialításban. De egyáltalán nem bírok így írni akarni! Nem. Ez elemi. *Tudom* őket. És nem. Egzisztencialitás és bennem/velem? Mi más. Némaság. Nyilatkozás: semmi! „Miért kellene.” (Ottlik)

*

De – nevetséges! többről van szó! – semmi „nem”. Odaülök madárkámhoz, ő ma társas, tenyerembe mászik, sérült lábát is jól *tartja* így. Érintkezünk: körmöm stb. Türelmetlenebb lesz, rendben, eljövök. Nézem a tv-ben a fantasztikus bécsi erdőket. Most kicsit ott élek. Béke van. Minden napnak triplán örülni kell!

SZABÓ MARCELL

„A lecsengést még itt sem szívesen csinálom”

TANDORI DEZSŐ: AFORIZ-DIÓ – AFORIZ-MÁK

Scolar Kiadó
Budapest, 2012
152 oldal, 2475 Ft

A Tandori-olvasás nagy és banális igazsága, hogy komoly befogadói erőfeszítés nélkül az életműnek nemcsak finom elmozdulásai, de legszubverzívabb kísérletei is csak szórványosan érthetők meg. Az az olvasó, aki otthonosan kíván mozogni ebben a világban, már csupán az életmű mennyisége okán is, hosszú évek stúdiumára számíthat. Mindenesetre mű és befogadó viszonyát Tandorinál közkeletű elképzelés a birkózás, a harc, vagy az áldozathozatal trópusaival leírni. Többek között azért, mert ez a lassan 50 éve épülő életmű a *Töredék Hamletnek* kötet óta jószerével minden, a kortárs magyar irodalomban létező hagyományt, formakultúrát, technikát és esztétikai szabályt kikezdett vagy érvénytelenített. Jobban mondva olyan páratlan újító erővel nyúlt a legkülönbözőbb irodalmi formákhoz (és valljuk be, nagyjából mindenhez hozzányúlt), hogy végül elfogytak körülötte azon viszonyítási pontok, amelyek megléte, még ha negatív meghatározások és szembeállítások révén is, de besorolhatóvá tette egy tágabb irodalmi közegbe. És ekkor még rajzairól, vers-képeiről, életművének egy jelentős szeletéről szót sem ejtettünk.

Tandori hatása a mai magyar irodalomra zavart kelt a hatás szó jelentésében. Ennek az öntörvényű és kivételesen gazdag életműnek nem lehet kijelölhető, leszűkített hatása, szerteágazó érintkezési útjai miatt inkább befolyása van, mintsem hatása. Miközben ő maga a saját nyelvét ért benyomások folyamatos felfejtésében és megírásában halad előre. Lírai önértésének végletesen *szabálytalan* módja miatt nem lehetnek folytatói, rosszabb esetben epigonjai sem, kortársai között is egyfajta margón találja magát, amely egy különutas világ magányossága és légüres tere, és pontosabb megértéséhez már az irodalom szociológiai vizsgálatára is szükség volna. Autonómiájához egyedül Tolnai Ottó (esetleg Juhász Ferenc) írásművészete mérhető, ugyanakkor az élet-

mű építésének kérlelhetetlen és megalomán módozatain túl radikálisan másfajta poétika bontakozik ki kettőjüknél. Miközben Tolnai művei bizonyos értelemben a folyamatos újrafogalmazás, az elmélyítés, ha úgy tesszük, a tárgy hiánytalan kisajátítását veszik célba, Tandori mozgása eközben egy folyton elhajló, decentralizált, felületi és portyázó területfoglalás révén jut el az írás-élet birtokbavételéhez. Az ehelyütt elkerülhetetlenül sarkos és leegyszerűsítő különbségtételt muszáj kiegészítenünk annyival, hogy mindkét poétika egyfajta *mániákus* tematikai – vagyis magánmitológiai – rögzítettség révén teljesedik ki, amelynek finom kör-rajzához hozzátartozik poétikai alkatuk alapvető különbsége. Kellő homályossággal úgy is megfogalmazhatnánk, hogy ami a kifejezés életművön átívelő alakzatait illeti: Tolnai hűséges, míg Tandori hűtlen alkat. Utóbbi kiüresítő és reanimáló munkájának jelentősége még nehezen belátható: többek között ezt vitte véghez a szonettformán (a megrendítő *Hekatomba, Szonettfos, és jegyzetek*-ben), vagy a huszadik századi magyar irodalom vakfoltjának, az avantgárd és neoavantgárd hagyomány hűlt helyén felépített példátlanul merész *Koppar Köldüs*-ben.

Egy ilyen, még lezáratlan életmű felől problémás felmérni annak a zavarnak a mibenlétét, amely az olvasót a 2012-es *Aforiz-dió – aforiz-mák* kötet alcímének olvasásakor elfogja. Miféle monumentális összegzésre utalhat egy ilyen korszakmegjelölés (1961–2012) feltüntetése? De ekkor miféle szelekció volna az, amely képes egy köztudottan jegyzetelő alkotó 51 évéből egy karcsú, 150 oldalas gyűjteményt létrehozni? Ugyanakkor, az *Aforiz-dió – aforiz-mák* kötetben pontosan kivehető az efféle kategóriák megtagadását célzó törekvés, amely feloldja mű és genezis, alkotó és megalkotott berögzült értelmezéseit. Innen látni rá az alcím totalizáló gesztusa mögötti azon szándékra is, amely saját állítását törli el. A totalizálás Tandori kötetében az azonosság akarása, amely kitölti egy tetszőleges fogalom kereteit és megszünteti határ(forma) és tartalom(deficit) különbségeit. Egészen pontosan: „Életembe csak életem fér.” (25.).

Tandori, mintha egyedül a mű fogalmát hagyta volna meg, ha nem is érintetlenül, de viszonylag kivételezettnek. Olyan egyszerű, de nehezen megragadható dolgot kell érteni ezalatt, mint az egyes szövegek viszonyát saját helyükhöz az életműben. Vagy még vulgárisabban: szöveg és cím viszonyát, az általuk kijelölt irodalmi teret, amely az olvasás folyamán megnyílik és lezárul. A lezárttság és befejezetlenség problémája, a megszakítatlan írás-olvasás-tevékenység megvalósítása régóta visszatérő kérdése ennek a költészetnek (a motók *Egymás mellé óta* bizonyosan). Ennyiben az *Aforiz-dió – aforiz-mák* kötet problémafelvetése kivételesen magányos gesztus a magyar irodalomban. Olyasvalamit céloz meg, amit Francis Ponge úgy írt le, mint a jegyzetei publikálását. De a jegyzet itt nem a mű ki nem bontott állapotára utal, hanem egy olyan irányra, amely egyszerre hangsúlyozza az írás cselekvés-jellegét, az irodalom megismerő-szerepét, és mindkettő, elsősre atavisztikus karakterén túl, egy mélyen avantgárd irodalomértést. Tandorinál mindez a társadalom egy személyes mikrotérre soványodásával együtt van jelen. Ennek szerves, már-már lélegző formáját találja meg az aforizmában.

De az az aforizma volna ez, amelyet a hagyományos elgondolás főképp a lichtensteini vagy a francia moralisták értelmében képzel el? Egy végtelenül pontos, lehatárolt és befejezett nyelvi képződményről van szó, Baudrillard kifejezésével a forma „legteljesebb zsírtalanításáról”. A csiszoltság, a nyelvi precizitás Tandorinál egyenesen vezet a fragmentumhoz, amely nem a kifejezés pontosságát kezdi ki, hanem a könyv nagyszerkezetére lesz hatással. A német romantika örökségét tudatosan radikalizálva, régi talánya ez a huszadik századi irodalomnak – legfőképpen a franciának: Cioran, Jabès, vagy a Lacoue-Labarthe/Nancy szerző-

páros alapvető műve ebben a tárgyban, a *L'absolu littéraire* –, amely a fragmentum-forma decentralizált szerkezetén belül a végletekig komponált töredék egyediségét állítja elő. A terjedelmi meghatározottságon túl látszólag nem fűzi egybe semmi a két formát. Tandorinál is nehéz eldönteni, mikor csap át egymásba aforizma és fragmentum, de főképp a kötet szerves részét képező belső kommentárok miatt pontosság és elhallgatás a legtöbbször kiegészítik egymást: „Nem lehet tömören-jól megfogalmazni: / – Én mindenben szépet látok. / – Miért írtál akkor mindenről annyi rútságot? / – Mert félrenéztem minden esetben. / (Ki kéne fejeződni a poénnak: hogy mindent rútnak láttam volna, persze, de mindentől félrenéztem. Nem / megy, még.)” (91.).

Az új kötet aforizmái, a fentebb említett cselekvő és megismerő igény mellett, az irodalomtól való távolságukban határozzák meg magukat. Az aforizma határműfaj lesz, amely ugyan már kifejezés, de az irodalom műfaji margója felől szól: „Igaz-e, találgass: / Az irodalom nem tud többé annyira érdekelni, hogy az életemből kimozduljak érte/miatta.” (23.) Szintén az aforizmáról, annak szerkezeti sajátosságairól mondja Georges Perros, hogy „összeférhetetlen akár egy kavics”, amely annyiban kapcsolódik Tandori igyekezetéhez, hogy a forma zártsága itt egyfajta egzisztenciális elzárkózásra rímel. „A társas emberi dolgokból csak a magányra vagyok alkalmas” (16.). Ugyanakkor ne csupán a forma-metafora keretein belül képzeljük el ezt az elzárkózást. Az aforizma, ahogyan azt a kötet többször nyilvánvalóvá teszi, a *Töredék Hamletnek* koan-formájához áll legközelebb, annak sajátos leszármazásaként kell elképzelnünk. Mindkét változat, a koan és az aforizma, egy személyes, egzisztenciális igazság mentén, és mérlegén mérettetik meg, amelynek mibenlétéről egy hosszabb és alaposabb elemzésnek kell majd számot adnia.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Tandorinál az egzisztencia formai igazságáról van szó. Ennek belátása azonban újból a kötet finomszerkezetére és strukturális gazdagságára hívja fel a figyelmet, amely éppen azért olyannyira bravúros, mert egy alapvetően aszketikus és lemondó etika-esztétikán keresztül éri el csúcspontjait. Ehelyütt csak gyors látképét adhatjuk annak, mit is jelent, jelenthet Tandorinál ez az elmélyült forma-etika.

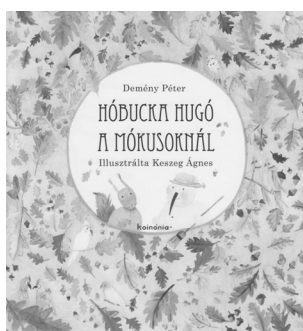
Útal egyrészt élet és irodalom fel nem oldható különállására: „Már az Evidenciákban is leírtam, csak még nem ilyen irodalom-távolsból (egzisztenciaközelből, ld. Egzisztencia és Literatura)” (135.), továbbá ezen relációban, az aforizma kitüntetett helyzetére, amennyiben az egzisztencia közelébe férkőzhet: „az aforizmatizmus is mindig életmagyarázat” (130.). De leírható általa a nyelvhez, sőt a szintaxishoz kötődő kísérletezés is, annak asszimetrikus újraépítése, egyfajta költői *pliage*, hajtogatás: „Aki velem tart / elnyeri vesztét. Némely irodalmi forma: / a széplelkek hülyék hozzá, / a hülyék meg nem elég szép lelkek” (57.). legvégül a par excellence lehetőség magára az aforizmára: „Mi az, hogy egzisztencialista? Ugyanaz, mint bárki más, csak sokkal többet beszél róla.” De végső soron mégis csak lehetőség és kezdetektől jelen levő imperatívusz a nyelv mikroszkopikus átfésülésére.

Az *Aforiz-dió – aforiz-mák* fontos könyve egy, talán itthon nem is létező, lírai-bölcséleti hagyománynak, és meghatározó műve a kortárs magyar költészet metadiskurzív vonulatának, ha, ismétlem, egyáltalán beszélhetünk ilyesmiről. Magányos, egyedülálló és nagyszabású valami. Végtelenül gazdag, rafinált és mély könyv, amelynek az utolsó 20–30 oldala megrázó erővel képes hatni. A mai magyar költészetben senki nem tudja olyannyira tisztán és élesen, annyira kívülről és mégis nehezen felelhető szeretettel nézni saját irodalmi hagyományát, mint Tandori Dezső. Az új kötet egy nagy líra nem szűnő remeklése.

JANKÓ SZÉP YVETTE

Mogyorónyelv, hóbeszéd

DEMÉNY PÉTER: HÓBUCKA HUGÓ A MÓKUSOKNÁL

Koinónia Kiadó
Kolozsvár, 2011
344 oldal, 1600 Ft

”

Egy komoly arccal mancsocskáit tördelő vörös mókus és egy lógó murokora ellenére is mosolygós, pirospozsgás hóember tekint ránk sokat sejtetően Demény Péter *Hó bucka Hugó a mókusoknál* című meseregénykéjének címlapjáról. Talán egy faodú kerek nyílásában állnak, talán csak véletlen színes mintázatok ők egy tarka avarszőnyegen guruló hógolyó felszínén. Mindenesetre befele csalogatnak ebbe a finom mintázatú ékszerdobozra emlékeztető könyvecskébe, valósággal hívogatnak, hogy benézzünk a Keszeg Ágnes miniatűr illusztrációin meglelevenedő mókusvilág odúiba, s hogy tovább gurítsuk azt az eltévedt hógolyót, amíg hóbuckányi mesévé nem gömbölyödik egy nyárban rekedt hóemberről.

A címszereplő öntudatos hőmbersége ellenére nem tipikus téli szezonmesét rejt ez a makkos-leveles könyvborító, és bár a kolozsvári Koinónia könyvkiadó 2011-es karácsonyi újdonságai között jelent meg, évszakokon átívelő történet a Hó bucka Hugóé. Természetesen, tesszük hozzá, hisz másként hogy is jöhetett volna létre ez a találkozás, hogyan szövődhetett volna barátság a téli álmod (jóllehet, avatott mókusológusok szerint, nem valódit) alvó mókuskölyök valamint a Hó és Hideg Birodalmából csak telente kimozduló, gyermeklelkű, kortalan külsejű hóember között? Tél és nyár, hőmberség és az embereket kritikusan szemlélő mókusság között nem kibékíthetetlenek az ellentétek. A hőmérsékletkülönbséget beépített termosztáttal, a vérmérséklet- és világnézetbeli ellentéteket pedig leleményes intra-interlingvális kommunikációval enyhítik e látszatra egy nyelvet beszélő, ám valójában különböző idiómáik rágcsáló- és hóterminológiájába gyespedett hősök. „Hogy hősök?” – kukacskodhatnánk közbe, amennyiben az interpretációs gyümölcs-metaforikát (mely a művet, mint gyümölcsöt tételezi az azt majszóoló olvasó-fogyasztó és a kritikus-kukac számára, ki azt csak fúrva eszi, s közben bele-bele rondít) is szeretnénk játékba hozni. Sem a klasszikus varázsmese-figurák, sem az újmódi szuperhősök

kalandor lelkületét nemigen örökölték főszereplőink. Inkább afféle sodródó, csetlő-botló, posztbeckettianus anti-mesehősök ők, egy elmókusított-havasított Stan és Pan páros, akiken – szégyen, nem szégyen az izgulni, kacarászni, tapsikolni vágyó mainstream-meseolvasók előtt – bizony erőt vesz a „szörnyű unalom”. Akik az ötödik fejezetben olvasóiknak hátat fordítva csak várnak-várákoznak, míg két fejezettel később meg nem érkezik ~~Godot~~ a „mester” e-mailje, a megváltás ígérete. A kedvező végkifejletért vagy legalábbis cselekményszerűségért drukkolók nagy megkönnyebbülésére Hugó és Marci nem reked örökre az illúziótlan nyárban, hanem érzelmes búcsút vehet egymástól, talán nem is örökre.

További kukacos fűrés helyett azonban harapjunk bele Demény Péter (és Keszeg Ágnes) fantáziájának e zoológiai és hóantropológiai ismereteinket alaposan felülrő gyümölcsébe. Az első soroktól kezdve a nyelvi kreativitás buckáit másszuk. A beszélő és alliteráló nevek (a címszereplőn kívül Makk Marci és szülei: Melánia és Miklós, a kétes erkölcsű Rügyes Renáta, de a mókusállam maga: a Roppantó Respublika, valamint Makk Melánia otthona: a Terebélyes Tölgy, és munkahelye: a Görbe Gesztenye is ilyet visel, sőt, megkockáztatom, hogy a sunyi Rőtfülű uraság is Rezsőként rögzül a betűrímeiktől elkényeztetett olvasók emlékezetében Dezső helyett), a hó- és mókusnyelv leleményes, önmagán sokszor túlmutató, ám mindig toleráns ütköztetése, közhelyes (ember)frázisaink, kiszólásaink, sőt, imáink hóbeszédre, mogoró- vagy bikkmaknyelvre fordítása nemcsak a gyerek- hanem a felnőtt közönség számára is élvezetessé teszi az együttozvasást. Hisz az együttozvasás itt szinte a szövegbe kódoltatott. A részletgazdag képvilág és a nyelvi kidolgozottság álcája mögöl a cselekményre nyelvet öltő szöveg egyaránt közelebb- és összehajolásra csábít a könyv fölött. Ezek a melyikünk-kacagott-fel-rajta-előbb-poénok és melyikünk-szúrta-ki-gyorsabban-képrészletek egyedül olvasgatva sokkal kevésbé izgalmasak, összekacsintós társasjátékként viszont kinyílnak, életre kelnek, nyomot hagynak a retinán, nevetőránccokat az arcon, kérdőjeleket az agyban. Játékosan irányítják figyelmünket saját perspektívánk, tanult konvencióink viszonylagosságára, kimozdíthatóságára. Hóbucka Hugó meséje, a mesék poszt-arkhimédieszi rutinfogását alkalmazva keres egy külső „pontot”, azaz hóbuckát, hogy onnan kimozdítsa adotttnak vélt világunkat a helyéből. Nem az önálló életet élő, ábrándozó, nyújtózkodó, barátkozó, unatkozó, sírva fakadó, zenét hallgató, imádkozó, e-mailező hóember a mesés illúzió, az ábránd ezek szerint, hanem az emberek fantáziátlan világa, melyben a hóemberek nem mozdulhatnak meg, mókusok nem élhetnek civilizált társadalomban, a hó nem hullhat nyáron. Ravasz csavarral épp az ábrándtalan embervalóság az illúzió a világról sokkal többet tudó, transzcendens léptékben gondolkodó hóemberek szerint. Hogy ki kinek a játéka, ki kinél felsőbbrendű, ki kinek kiszolgáltató, ebben a hóember-mókus-ember viszonyrendszerben, nehéz lenne eldönteni. De talán nem is kell. Fellélegezhetünk. Talán épp a hierarchizáló gondolkodásmód aláásása zajlik itt. A konvencionális, illuzórikusan realista perspektívától való szabadulhatnékot pedig nem csak a szöveg szintjén érhetjük tetten. Keszeg Ágnes illusztrációi is valamiféle színesen, játékosan, hógolyó- vagy mókusfarkincaszerűen görbülő univerzumot mutatnak időnként, mely egyrészt láthatóan összeér az emberek világával, sőt, túlnő azon, a következő pillanatban viszont úgy tűnik, elférne a tenyerünkben.

Hogy hagyományt folytat vagy valami újat kezd-e ez a kötet, nehéz és főleg felesleges volna eldöntönnünk. Az egyszerre óriás és törpe alakok, a hangulatos odúbelsők tán/természetesen nem véletlenül idézik messziről Fodor Sándor és Rusz Livia Csipikéjének világát, az ábrándos hóember Csukás István és Sajdik Ferenc kétfallás fantáziaszüleményeit, Lázár

Ervin sajátos nyelvet beszélő alakjait. Keszeg Ágnes bevallotta azóta szeretett volna „erdő-mesét illusztrálni”, hogy az azóta klasszikussá vált Csipike-illusztrációkkal találkozott gyermekkorában. Demény Péter, ennél sokkalta általánosabban, úgy nyilatkozott egy a XVII. Marosvásárhelyi Könyvvásáron készült interjújában: „Hó bucka Hugónak mindenkinek köze van, aki jó meséket írt magyarul vagy más nyelven, vagy éppen jó rajzfilmet rendezett.” Szó sincs azonban retró-színvilágról, anakronisztikus, technikailag alulművelt hőemberekről, mókusokról. A mese hangsúlyosan mai, globalizáció-korabeli. Az 1970–80-as évek politikai áthálálásait idéző Rőtfulű „Disszonáns” Dezsőről sem könnyű eldönteni, vajon a mókusrespublikában rekedt divatjamúlt besúgó vagy nyugalmazott-házmester-szindrómában szenvedő idegengyűlölő-e inkább. Hm, vagy esetleg afféle félbemaradt intrikus, aki a regény reménybeli folytatásában kap majd kulcsszerepet? Nem tudni. Azt viszont igen, hogy: „Valami történik: egyfajta áram vagy rajzás, aminek folytatódnia kell” – ahogy Demény Péter mondta a 2009-es Aranyvackor díj átvétele után a kolozsvári Szabadság című napilapnak (a Pozsonyi Pagony által alapított díjat a Hó bucka alapjául szolgáló mesekezdemény és a Máté Angi–Sulyovszky Sarolta szerzőpáros *Volt egyszer egy városa* megosztva kapta). „Úgy érzem, elkezdődött valami, Zágoni Balázs, Máté Angi, a Kincses Képeskönyv sorozat stb. által mintha ismét sűrűsödne a levegő Erdélyben. Ez látszott a Pozsonyi Pagony pályázatán is.”

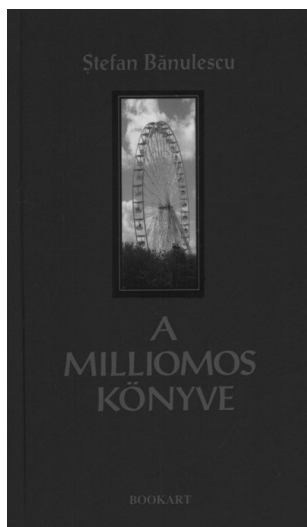
Valami történik, valami folytatódik. Talán épp most réved „végzetesen” a felhőkbe egy újabb szénszempár.

(Demény Péter: *Hó bucka Hugó a mókusoknál*, Keszeg Ágnes illusztrációival)

SERESTÉLY ZALÁN

Paradoxonok könyve

ȘTEFAN BĂNULESCU: A MILLIOMOS KÖNYVE

Bookart Kiadó
Csíkszereda, 2011
356 oldal, 3890 Ft

Ștefan Bănulescu munkája, a *Cartea de la Metopolis* 1977-ben jelent meg román nyelven. Közel harmincöt évnek kellett eltelnie, míg 2011-ben Demény Péter fordítói vállalkozása nyomán a *Bookart* gondozásában a magyar olvasóközönség kezébe került. A könyv utazása nyelvben és időben nyomot hagyott a vállalkozáson: Bănulescu munkájának magyar tolmácsolása *A Milliomos könyve* címmel jelent meg.

Minden, amit itt olvasunk, a pusztulás árnyékában zajlik: Metopolisz lassú felőrlődésének vagyunk szemtanúi a paradoxonok malmában. A könyv szabályos időközönként ráerősít a nyomra, Metopoliszt vöröses por felhői burkolják, valószínűleg annak a vörös márványtömbnek porladó részecskéi, mely a dombokra amfiteátrumszerűen épített Metopolisz alatt nyúlik el teljes hosszúságában. E pusztulást csak fenyegetőbbé teszi, hogy története alig artikulált, tulajdonképpen csak a tényét ismerjük szüksézává, ám annál világosabb utalásokból: a „dombok alatt pedig a kapzsi vörös márványra várakozók pusztították a várost, amikor sorra eltűnt Az Örmény Bodegája, a Német Lába, Maroszin Tábornok és Glád Tábornok, aztán a Vörös Kanca (...)” (*A Milliomos könyve*. Ford. Demény Péter, 87.)

A könyv, illetve Metopolisz legátfogóbb paradoxona az említett márványtömb: „Egy szép napon a város alatti dombjainkat fogjuk felzabálni. Ha a gyomrukban, ahogy reméljük, bőségesen találunk vörös márványt, akkor városunk és házaink elsüllyedése árán gazdagodunk meg – mondta egyszer ugyancsak Maroszin Tábornok (...)” (Bănulescu: 43.) Metopolisz körül bányásztársaságok, földmérők kezdenek rajzani időről időre. Metopolisz dübörgő útja az enyészet irányába azonban nem egyetlen történet, hanem történetek sora. Rokonszenves, ám valamiképp mégis hibát vétő, illetve önző emberek történetei. Elvarratlan történetek és történeteik körvonalaiából nyugtalanítóan kilógó szereplők. „(...) ahol nincsenek bűnők, ott történetek sincsenek” (Bănulescu: 149.) – gondolja Polider, a szabómester, akinek „csodálatos

memóriája van” és „egy csomó testre emlékszik Dikomésziából és a Gyapjú Várából” (Bănulescu: 137.). Aram Telguran, az örmény kávézótulajdonos is explicit vallomást tesz a történetekről: „Ne királynőm, a te ajkaid nem kell azokról suttogjanak, amik más miatt történtek veled. Halgass, én bíbor gyönyörűségem. Ami nem a te történeted, és nem érdemelted meg, hogy megtörténjen veled, az mindig egy szomorú történet” (Bănulescu: 107.) – figyelmezteti Telguran a még jóformán gyermek Vörös Kancát, aki később a folyam összes tengerészét kiszolgálja majd. De Telgurannak igaza van: Metopoliszban sokan nem érdemelnék meg történetüket, noha van nekik. Bűnbe esnek, de bűnük inkább a tragédiák nyomvonalára terel, mintsem a megvetés és az ironikus distancia terepére. Tiszteletreméltó, de legalábbis szerethető emberek, akik eltévelyednek, akiknek élete egyetlen pillanaton fordul meg, melyet viszszaporítani vagy helyreigazítani képtelenség. A legerőteljesebben talán a Vörös Kanca testesíti meg a tragédiák ezen – alapvetően paradoxális – szövetét. A Vörös Kancáról az a hír járja, hogy talált gyermek, akit a bivalypásztor Nagy Kiva nevelt mindaddig, míg egy áradás során meg nem halt, a gyermeket pedig Fibulára, az ékszerkészítőre hagyta.

A történet tehát kapcsolatot teremt Oidipusz történetével – s egyszersmind a görög antiktívással –, aki maga is talált gyermek, sorsa elől pedig hiába próbál térben kitérni, hiszen időben mégis beteljesíti azt. A névadás kérdése legalább ennyire paradoxális, két irányba ható problémává válik. A név egyrészt lemásol valamit – valami nagyon specifikusat és csak rá jellemzőt – hordozójáról, másrészt azonban hozzá is ad valamit a reprezentálthoz, hiszen a valóság csak részben és hiányosan vagy fölöslegekkel konvertálható nyelvi jelekké.

„Egy nap Fibula nézte-nézte, ahogy [a Vörös Kanca, aki ekkor még nem kapta meg e gúnynevet] magasan, vékonyan és meztelenül járkál a pénzhalomok között, amelyeket a lányokba szántak, szeme végighalad a vörös hajon, amely a válláig ért, és amely jobban befedte, mint a rongyos ruha. (...) – Megkapod a bakancsodat a közelgő havadhoz. De neked vörös bakancsra lesz szükséged (...). Amikor megkapod, és érzed a lábadon, az lesz az érzésed, hogy valahonnan a semmiből érkezik, és a kancaszerű csontjaidból nőtt ki, mert olyan a fejed és a lábad, akár egy vékony kancáé” (Bănulescu: 76–77.) – mondja Fibula féltékenyen a fiatal lánynak, akit részben ő nevelt föl. A Vörös Kanca bakancsát egyrészt sajátos fiziológiai jegyekért kapja, másrészt ez a bakancs mint stigma lesz az, ami örökre elválaszthatatlanná teszi kiszolgáltatott sorsától és gúnynevétől.

A kiadás előszavában Demény Péter megjegyzi: „(...) Bănulescu még közvetve sem ítélkezik. A történetekben (...) sok a törökösség, hagyjál-hogy-én-is-hagyjalak (...), de *A Milliomos könyve* nem csap le ezekre a gesztusokra és ezekre a szereplőkre: enyhe iróniával beszél róluk, és folytatja, amit elkezdett. És aminek maga sem tudja a folytatását, ezért idézi hosszan Maroszin Tábornokot.” (Demény: *A jókedvű szomorúság regénye*. In Bănulescu: 8.)

Noha Bănulescu valóban ártatlan, narrátora nem egészen semleges: fölvesz némi ironikus distanciát az elbeszéltekhez mérten, mely valamiképpen elfedi saját implikáltságát a pusztulásban. A Milliomos ugyanis saját történetét nem – vagy csak alig – adja hozzá Metopolisz enyészetének forgatókönyvéhez, nézőpontja valamelyest Maroszin Tábornok által szerkesztett, és jobbra jelen időben reflektál önmagára, mintha e közösségre vonatkoztatott kontemplatív figyelemmel letakarná múltját. Azt a múltat, melyet a közösség tagjainak történetmozaikjaiban megjelenít.

A Milliomos a Metopolisz portái formálta amfiteátrum fölötti dombon lakik. „(...) Boëthius – írja Borges *A rémálmom* című esszéjében –, a szenátor, elképzeli egy lóversenyt figyelő nézőt.

Kint van ez a néző a versenypályán, s látja a tribünről a lovakat, a startot, a versengés fordulatait, a célba futó paripát, mégpedig mindig egyiket a másik után. Ám Boëthius odaképzeli még egy nézőt. S ez a néző látja az első nézőt, és látja a versenyt is: gyaníthatóan Istenről van szó.” (Jorge Luis Borges: *Az ős kastély*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999., 163.) Az analógia nem szorul magyarázatra, a Milliomos azonban eléggé önreflexív ahhoz, hogy saját lét-helyzetét valamiképpen artikulálja: „Soha nem voltam olyan gyöngye, hogy azzal áltassam magam, uralom Metopoliszt, vagy akár a tekintetemmel uralkodom rajta” (Bănulescu: 42.) – írja a Milliomos, miközben néhány oldallal odébb így nyilatkozik: „(...) mivel a szemem előtt játszódik le a helység udvaraiban és utcácskaiban történő legkisebb mozdulat is, mintha bizony egy egyre mozgó égboltból tekintenék alá, felnagyíthatnám ezt a mindennapi és illanó rajzot, melyet a pillantásom elkapott, és a *múlt-jelen-jövő* léptéke szerint vázolt; ostoba pillanatképek milliméternyi töredékeiből összeköthetném és egységessé tehetném, tehát egy az egyben megalkothatnám a metopoliszi sorsok térképét.” (Bănulescu: 45.)

Talán nem is ez a legsúlyosabb paradoxon, de mint a további paradoxonok öntőformája, minden bizonnyal ez az egyik legalapvetőbb: a világ rögzíthető, az emberi gesztusok sora feltérképezhető. Noha a könyv mindvégig ennek ellenkezőjét demonstrálja: azt, hogy a mozai-kos, mozdulatlan képben benne foglaltatik a feszültség, a bomlás immanenciája.

„Egy júniusi napon, dél körül, egy száraz és magas ember érkezett Metopoliszba. (...) Szekereket gurított maga előtt, úgy közeledett az országúton.” (Bănulescu: 11.) Mindjárt ezzel a mondatral kezdődik Bănulescu regénye. A falu határában a Milliomos fogadja Gládot, majd arról faggatja, mi érkezésének motívuma: „Azt kérdeztem, azért jöttél-e ide, hogy meggazdagodj. Mások is jöttek, két kerékkel is, négygel is, és láthatod, mi lett a vége – és sétatálcával a házakra és udvarokra mutattam.” (Bănulescu: 13.)

A kerék motívuma alapvetően keresztény történetkörre idéz: a tálumok példázatát. Gládnak engedik beváltani tálumát – mind metaforikusan, mind pedig a szó legszorosabb értelmében –, hiszen azáltal, hogy hosszasan rejtegetik a közösség tekintete előtt, feltartóztatják gúnynevét, a Gyapjú Várából származó fagyúból pedig beindítja gyertyagyárát, melynek a magával görgetett szekérkerék a sarokköve. A keresztényi gesztus ott válik paradoxálissá, amikor találkozik egy másik kulturális erőterrel: a rabszolgatartó társadalmakéval. Glád éjt nappallá téve dolgozik Maroszin Tábornok birtokán, míg megkapja azt a rangjelzések nélküli egyenruhát, mely megóvja egy előnytelen gúnynévtől, miközben Maroszin Tábornok hatalma – nepotista módon – maradéktalanul szétpereg rokonai körében.

Maroszin Tábornok birtokán a Mármációból szabadult Gládot majdnem halálra gyötri a munka. Az éjszaka közepén kénytelen dolgozni szakadó esőben, jéghideg vízben – a közösség ugyanis nem szerezhet egyelőre tudomást Metopoliszban való tartózkodásáról. „A Vörös Kanca félelmetes nyerítéssel máris rávetette magát, még a kezével és a vállával is üvöltött, egész iszonyú testével ütötte Gládot, visszanyomta a vízbe, kényszerítette, hogy ismét alámerüljön, és folytassa azt a munkát, amit egy bűvárnak kellett volna elvégeznie. (...) Soha nem láttam ilyen gyönyörű és egyben ilyen rút némbert, aki ennyire szeresse és ennyire gyűljölje a szeretőjét, szerelmével és gyűlöletével egyaránt annak diadalát kívánva” (Bănulescu: 54.) – világít rá egy újabb paradoxonra a Földmérő, akit ugyancsak helyett: bekebelez és elfed az önkényuralmi berendezkedés, hiszen hozzáférhetetlen a története.

A Lovak Szigetén bujkáló, végnapjait tengető és önként vállalt elvonultságban élő hajdani bűnözőt, Hulla Bandit kézre kerítik a dikomésziaiak, és több évnyi börtönbüntetésre ítélik: végelgyengülésében már a börtönéül szolgáló bányához vezető úton életét veszti.

Amellett foglalok tehát állást, hogy *A Milliomos könyve* paradoxális gesztusok és történetek sorából táplálkozó építmény, egy recsegő mozaik. Az ekphrasztikus megörökítés, rögzítés pillanata nyomán azonnal elbomlanak Dikomészia szociális, hatalmi és térbeli kötése, összeroskad: amit látunk, már épp nincs, és azért nincs, mert látjuk.

Tulajdonképpen mit tekintünk paradoxonnak? Paradoxon például Arisztotelész azon tétele, miszerint „akinek sok barátja van, annak egy sincs”, illetve – ahogy Kierkegaard *Félelem és reszketés* című munkájában rámutat – önmagában az Istenbe vetett hit. Izsák meggyilkolásának isteni parancsa az etikum teleologikus felfüggesztése. Az ember tehát döntése szabadságára ítéltetett: magára marad annak minden felszabadító erejével és bénító felelősségével. A paradoxonok arra tanítanak, hogy számba vehetetlen vonatkozási keretben létezőnk, szavaink, döntéseink különböző közegekben, terepen más-más súllyal, jelentéssel és következményekkel esnek latba. Ha ezt valaki nem veszi tekintetbe, az óhatatlanul pusztulással jár, hiszen a potenciális jelentések megsemmisítik egymást – ahogy már tanúi voltunk ennek a Vörös Kanca nevét illetően. De ki ez a valaki? Vajon megengedhetjük-e magunknak, hogy rámutassunk, hiszen esetünkben ez egy lekerekítő gesztus lenne, s mint ilyen félre-, illetve a problémából kivezető. Ismét magunkra maradtunk a döntés szabadságával.

Egy paradoxon azért még maradt, ami nem Metopoliszt, hanem a mindenkori fordítói munkát illeti. A fordító keserű, de egyszersmind hálás sorsa, hogy láthatatlan marad mindaddig, míg nem vét, vagy munkája nem válik összevethetővé másvalaki tolmácsolásával. Demény Péter fordításában semmilyen jelét nem tapasztaltam az előbbinek – egójának lenyomata e vállalkozáson egyedül a becsületesség és az önmegtartóztató fegyelmezettség –, a másodikat pedig szívből kívánom neki és mindannyiunknak.

(Ștefan Bănuțescu: *A Milliomos könyve*. Ford. Demény Péter)

JUHÁSZ ATTILA

Lassú nézés

GÉCZI JÁNOS: SÉTÁLÓ ÁRNYÉK

**Gondolat Kiadó
Budapest, 2012
194 oldal, 2470 Ft**

”

Van-e hiteles képünk a múltról, időnk egészéről? Hatvan felé, „ha az idő vékonyul”, bizonyára általánosnak tekinthető a kérdés, melyet az ember aktuálisan feltesz magának. Talán kevésbé filozofikus megközelítésben, de azzal kapcsolatosan, hogy ismerhetjük-e a világot és benne önmagunkat, hogy jól ismerjük-e korábbiakról is a világot és önmagunkat, mindenki számára fontos az alkalmi számvetés, az önmeghatározás. Visszanézhető-e hitelesen a múltunk? Szemlélhető-e (szemléltethető-e) egészében is, igaz múltjával együtt és igaz részleteit látva (láttatva) a megélt jelen? Létezik-e a tudatnak, az érzékelésnek, az időészlelésnek olyan állapota, amely mind ezt egyáltalán lehetővé tenné?

A sok műfajú Gécz János különböző metodikával és ars poeticával fog hozzá különböző műveiben e problematika tárgyalásához. Amint nemrégiben a Bárka-díj átvételekor is hangsúlyozta: irodalmárként elsősorban költőnek tekinti magát, s mint ilyen, az intenzív képi-nyelvi sűrítettség eszközével igyekszik beszélni az Egészről. A multidiszciplináris felkészültségű tudós-esszéista azonban a részletek transzdiszciplináris, analitikus, mozaikszerű panorámát létrehozó felsorakoztatásával tesz újabb és újabb kísérletet az egybenlátásra, illetve az egyben-láttatásra. Persze a különféle közéleti- és ábrázolásmódok mégsem lehetnek teljesen függetlenek egymástól, és ezt jól illusztrálják e bő két évtizedes esszéírói munkásság során a művekben gyakran fellelhető lirizáló elemek, az értekező gondolatmenetnek nemritkán epikus vázra való felfűzése, vagy másfelől a szépprózai alkotások jellegzetes lebegtetése a műfajhatáron egy-egy részlet vagy akár a műegész nagyságrendjére vonatkoztathatóan (vö.: *Tiltott ábrázolások könyve*, *Viotti négy vagy öt élete*; *21 rovinj*, *Angyalhét*).

Hogy a világ szövegesülése Gécz számára mostanság talán hangsúlyosabban kötődik a tényanyagba ágyazott, mellérendelő, induktív logikájú elemző szemléletmódhoz, azt kíváncsian tanúsíthatja, hogy az utóbbi évek alatt gyors egymás-

utánban négykötetnyi esszéanyaga is egybeért, míg a korábban néhány évente sorjázó verseskönyvekből a közelmúltban mintegy hét év kihagyással termett csak az újabb (*Jutunk-e, s mire, édes úr?*, 2011). A *Nyom* (2009), a *Honvágy. A paradicsomba* (2010), a *Múlik* (2011) és a friss *Sétáló árnyék* írásaiban ismét szép számmal találunk példát olyan tematikus és motivikus érintkezésre, amely azt jelzi, hogy nem csupán az értekező ábrázolásmód jutott főszerpéhez a közelmúltban szerzőnknel, hanem élményanyaga és kérdéskörei is koherens jellegűek, bármennyire ellenpontozza mindezt az egyes gondolati magok többirányú, sokárnyalátú megközelítése. Mindehhez érzelmi vonalon bizonyos mértékű melankolikus hangulatiság is társul, amely a szinkron időszak szépirodalmi publikációiban egyaránt jól tetten érhető (ld.: *Viotti...*, *Jutunk-e...*).

Habár a legújabb Géczi-esszéek világszemléleti koncepciójában az olvasó felismerhet például platóni, rousseau-i, bergsoni, sőt taoista és buddhista hatásokat is, ez az ismeretelméleti szintézis mégis karakteresen autonóm képződmény, melynek interpretálása most a stílus terén szintén jobban összeértnek, homogénebbnek mutatkozik. Ahogy azonban a világértést kereső tolsztoji hősök (pl. Levin vagy Pierre Bezuhov), úgy most szerzőnk is az Egésszel harmóniában élő, természetes egyszerűséggel szemlélődő kisembertől tanulhatja el e lapok tanúsága szerint az egyben-látva-értés bölcséletét: „A lassú nézés a szem tulajdonosát megajándékozza a nyugalommal, a részletek harmóniájával, tulajdonképpen az időtlenség érzésével. Abban a faluban, ahol gyermekkoromban élek, s amely település oly sokban hasonlít ehhez a községhez, nos, a faluban, nyáresténként, már a csorda érkezte után, amikor elül a por, és hűvösül a levegő, s a magányosan járó éjszakai szenderek helyben függeszkednek az illatos petúniatölcsérek, illetve a faládákban nevelt leanderbokor nyíló, rózsaszín virágai előtt, a kiskapu melletti lócán, itt és ott is, emberek jelennek meg, letelepszene, s nem arra várnak, hogy beszédbe elegyedjenek a ritkán elhaladó, fáradt léptű járókelőkkel, hanem hogy megszemléljék azt, amit tegnap, és tegnapelőtt, s azelőtt is alaposan megnéztek már. A változatlanságot. ... Ahogy az öregek figyelték a dolgok állását, azt sokat tanulmányoztam magam is. A lassúan nézést, azt hiszem, tanulni kell” (mennyi jelképi jelentéstöbblet ebben a köznapinak tűnő konstellációban!).

A „lassú nézés” attitűdjéhez metaforikusan jól illeszthető a címben szereplő sétamotívum, mely lehet akár az emlék-bejárás, a pillanatbejárás szinonimája, de utalhat akár arra a peripatetikus kapcsolatra, amelynek segítségével a szerző kíséri végig olvasóját – saját szövegesülő, illetve a befogadó belsővé váló gondolatai által – a panorámaszerű egészbenlátás reménybeli stádiumáig. Filozofáló andalgásról persze metaforikusan sincs szó, rousseau-i ábrándozásról pedig még kevésbé, noha helyenként egy kis nosztalgizálás azért szerzőnkől el nem tagadható. Az időben való séta ugyanakkor inkább szökkenéshez hasonlítható sok helyütt, akár csak Proustnál. A cím értelmezésekor nem beszélhetünk azonban arról, hogy bárhol és bármiben a múlt árnyékát, jelenre vetülő árnyait kellene sejtenu, tetten érnu a szövegen belül, viszont ezen túl gazdag jelentéstartománya van ennek az ominózus szövszerkezetnek. A kifejezés a Géczi számára régtől meghatározó kertkultúrában is honos, melynek eseti hivatkozását megtaláljuk itt a negyedik esszében. A harmonizáló, (élet)minőségjavító kíméletesség jelképeként aktualizált motívum azonban új jelentést is nyer az írói személyiség függelékeként említett, hozzá kötődő szövegtest képzetében. Ha pedig e megjelölést konkrétan szerzőnkre vonatkoztatjuk, gondolhatunk a jelenből visszahajló, itt sokszor előhívott múltidő-énjére (talán ennek sziluetttjét jeleníti meg a 2011-es verseskötet borító-

ja?), amennyiben viszont Géczi alkalmi öniróniáját vesszük alapul, ez esetleg arra is utalhat, hogy a visszatekintő megszólaló a sok illúzióvesztés nyomán (vö.: „Valami elveszett ebből a szigetből ... Valami elveszett belőlem? ... Vagy nem veszett el semmi, mert nem is volt ... Nincs rejtelem? Nincs misztérium?”) bizonyos értelemben már csak árnyéka egykori/gyermekkori önmagának. És ha e sétalót ráadásul magányos alaknak formáljuk meg képzeletünkben, mindezekhez még hozzáadódhat Géczi implicit elhagyottság-élménye is, melyről inkább a *Múlik* lapjain beszél, többféle megközelítésben.

„A fiú már gyűjti az időt” – találjuk a nyitó fejezet vége felé az egyik kulcsmondatot, s mint aki „az érzékszerveinek a foglya”, a fényképről megidézt gyermek öntudatlanul is kiváló, kellően intenzív élményalapokat szerez az évtizedek múltán megtörténő emlékidézéshez. Mindez persze nem működhetne ilyen pontosan és elementárisan a fotóművésznak is kiváló felnőtt beszélő erős vizuális memóriája nélkül. Habár Géczi a címadással (*Gyermekek, 1957*), majd később a korfestő-szociografikus beillesztéssel is általánosít, illetőleg csak késleltetve azonosítja magát a felvétel főszereplőjével, az olvasó rögtön tudja, hogy itt az emlékezés személyes, ráadásul klasszikus esetével találkozhat, mely napjainkban, a digitális rögzítéstechnikák elterjedésével szinte már teljesen feledésbe merült. A régi családi fénykép nézegetésekor – mint majd a többi esszében is – a nyelvtani jelen idő alkalmazása tükrözi azt, hogy az emlékidéző tudatában jelen és múlt a megéltség intenzitása és teljessége révén egyidejűségben munkál, azaz szinkronban van. Az érzet emlékek úgy teszik kibonthatóvá, időbeilleszthetővé, újraélhetővé a rögzítés pillanatát, ahogyan az ominózus madelaine sütemény teszi azt, vagy – hogy egy másik jól ismert példával is éljünk – ahogyan a lessingi értelemben vett Laokoón-tárgy mint anyagszerűvé vált pillanat teremti meg az egésszé-építhetőség reprezentációját. A rekonstrukció-problematika a kötetnyitó esszében a legobjektívebb megoldás kapcsán kerül előtérbe, de összevetésre érdemes legalább két aspektusból is: a *Viotti*-regényben a címszereplő az élete legkedvesebb műtárgyán látható, misztikus kék ruhás nő kilétét igyekszik feltárni-visszakeresni, még pedig képzeletvilágával is dúsított előző életét próbálván meg előhívni; a mostani kötetben soron következő esszé kortárs-idejében pedig a krétai romok bejárásakor a szerző gondolkodik el azon, hogy vajon mit tud, illetve mit akar láttatni egy régész a múltból, a múltból a feltárt anyagnak vagy prezentációjának szubjektív közzétételével.

A folytatásban az időbeli vagy pillanatnyi azonosítás kérdéséhez már a szövegen belüli, de szerzői koncepcióból szétszálaztatott többszólamúság, a több aspektusú viszonyításrendszer társul: a több forrásra alapozott objektivitás, a sokarcú szubjektivitás, a tudatos vagy spontán befolyásoltságú párhuzamos szemlélmódok hírértéke, hitelessége, használhatósága kerül a középpontba.

A Kréta-esszé (*Örökzöld platán*) emlékidéje már felnőttkori előzményekhez, valamint négyszeri megéléshez, újra-megéléshez kötődik. A sziget életében három évtized alatt végbement változások – folyamatosan, de legintenzívebben az utolsó út alkalmával – átírják az élményalap emlékezetét. A beszélő hiába járja újra egykori útjait az emlékei frissítéséhez, az érzékek visszakereséséhez, azok a sziget külső-belső önképének csorbulása, identitás-avaros módosulásai (ld. Zeus- és Zorba-mítoszok és -tévhit) vagy az emlékidéző fogékony-ságának gyengülése révén egyre kevésbé működőképesek. (Érdekes ellentétként a *Múlik* egyik esszéjében azt említi a szerző, hogy akkori szerelmével való szakítása után azért járta be újra strasbourgi találkozósaik színtereit, hogy tudatilag és fizikailag semlegesítse a hozzá-

juk fűződő emlékeket, érzeteket, érzelmeket, s mintegy kidolgozza-kimozogja magából ezeket.)

A külső-belső illúzióvesztés a személyiség önképének szemlélésében is ismeretelméleti bizonytalansághoz vezet. A „Magam után nyomozok” tételt követően így jelenik meg a „Ki teremtetete meg a múltamat?”, az „Úgy járok a múlttal, mint ez a sziget?” dilemmája. Hiába áll rendelkezésre Kréta teljes kultúrtörténetével, élővilágával kapcsolatosan sok tényszerű információja, tudatára ébred annak, hogy Kréta más és más az életmódváltásra kényszerített őslakosoknak, a turistaigényeket kiszolgáló vendéglátóknak, a szigetet valamilyennek látni kívánó világjárók vagy a valamilyennek láttatni igyekvő történészek-muzeológusok számára. A szemlélő belelátja magát a szemlélt valóságba, még ha arra csak korlátozottan képes is (ld. az önironikus célzást egy számmal való farkasszemet nézés jelenetében).

„Kréta annyi, amennyit tudok róla” – állapítja meg a beszélő, de ez a tudás még az ő felkészültsége, bővülő vagy újraélni remélt tapasztalatai ellenére is csupán részleges és labilis. Hasonló megállapításra jut szintén, amikor később szülőfaluja, Monostorpályi múltjával-jelenével számot vetve (ld. a *Sétáló árnyék* című esszéjét) a tőle telhető legjobb tárgyi tudás ellenére is az tudatosul benne, hogy az ezeréves teljesség a maga részleteit, pontos azonosságát tekintve átláthatatlan, a mozaiknak nem rakható ki és nem is azonosítható mindegyik eleme, csak egyfajta szubjektív, alapjaiban állandónak minősíthető összkép, összbenyomás érhető el. De vajon erre képes csupán az ember önmagával, saját identitásával kapcsolatban is? Önmeghatározási igénye, öntudata miként azonosítható saját múltjának szemlélése és az aktuális, egyidejű, kortárs szemlélők, illetve önszemlélés révén? Milyen eredményt hozhat az olvasót is beavatottként elgondolkodásra készítő „ki vagyok én?” feladvány kérdésének és válaszlehetőségeinek megosztása az esszéik általi publikus gondolatszövessel, gondolatfejtéssel?

A kínai úti élmények reflexiói közt (ld. *Xionyalí*) a problematika taglalása újabb aspektussal bővül, mely Marco Polo és kortársai példájának bevonásával azt latolgatja, hogy a hiteles kép kialakítására miféle hatással lehet bármely interpretátor alkalmazkodása bármely befogadói várakozáshoz, elváráshoz, bármely preconcepcióhoz vagy koncepcióhoz. Hogy a szemléltető milyen mértékben láttatja bele magát a szemléltetett (ál)valóságba. Indirekt ars poeticus tartalmakat is hordoznak e felvetések csakúgy, mint annak hangsúlyozása, hogy szerzőnk számára a valóság ábrázolásához való minden esszészerű közelítés természetes módon feltételezi a folytonos újrakezdést a valóság megragadásának kísérletei során is. Ennek programszerű megvalósulását láthatjuk a negyedik, kötetcímadó értekezésben, ahol a Monostorpályihoz való személyes kötődés ellenére a legteljesebb és legszélesebb körű tárgyszerűsége törekszik Géczy. Érzelmek megtartása mellett, mégis egyfajta leválás, függetlenség révén a szülőhelyéről szóló lexikoncikk információanyagát enciklopédikus ismerethalmazná növelve építi meg a maga és az olvasó számára a talán legteljesebb személyes – és személyére is konkrétan vonatkoztatható, itt hangsúlyosan a minorítások felőli megközelítésben is aktualizálódó – összképet erről a (kis)világról. (Önmeghatározásában egyfajta lezáratlanságot, de mindemellett valamelyes relativizálást is képvisel, amikor azt mondja: „Lexikonyszerűen használok életem valamennyi terét, a részletek összesorolásával határozom ez-zé vagy azzá magamat, s ennek értelméhez néha hozzá-hozzajárul az is, hogy miként sorrendezem az alkotóelemeket”.)

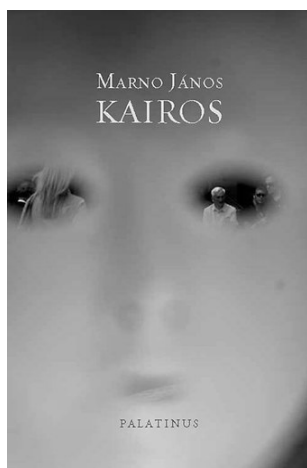
A kínai élmények közt egyébként fontos szerep jut olyan parabolikus jellegű motívumoknak is, mint a zen-kert (mely bármennyire áttekinthető is, egésze sohasem befogadható, mert akárhonnán szemlélik, valamely részlete mindig láthatatlan lesz, rejtve marad), a kínai kert (a kert-univerzumok mindenség-értést segítő építéshagyománya révén) vagy a majd mindenütt a tájékozódást nehezítő szürke pára állandó jelenléte a távol-keleti út során.

A kötetzáró (itt a legrövidebb terjedelmű, mégis kellőképpen „barázdált” és tipikusan mozaikos építkezésű) esszé az anya emlékének bensőséges felelevenítésével egyedülként enged meg karakteresebb líraiságot e gyűjtemény egyébiránt metaforikus jelképiségben gazdag darabjai közül. Amíg az előző esszékötetet átszöttek az elmúlásképzetek és -hangulatok, a *Sétáló árnyék* lapjain eddig inkább a bölcséleti-szemléleti illúzióvesztés múlásképzete jelent csak meg. A szerző saját, rejtettebb elmúlásgondolata *A Mennybemenetel temploma* sorai közt egyfajta furcsa idillképzettel is társul, ami a jeruzsálemi, szakrális helyszínen hanyatt fekvő az égbe bámuló beszélő profán emelkedettségérzetében ragadható meg. (Újabb tolsztoji párhuzam: Andrej herceg eszmélése, égbe-feledkezése a wagrami éjszakai csatamezőn; illetve egy ironikus kontraszt a belső motívumkörből: az angyali hírnököt itt egy szelektív figyelmű, nem hétköznapi viselkedésű veréb helyettesíti.) Az intuitív mindenség-befogadás itt említett élménye pedig újabb aspektusnak mondható az időbeli teljesség eddigi értelmezési kísérleteihez képest, mint ahogy az anyai emléktárgy, a Getsemané-kertből származó ágdarab is újszerűen hordoz példázatos jelleget arra nézvést, hogy az égi-földi bizonyosság, az Egész befogadása úgy kerülhet mind közelebb a lehetséges teljességérzethez, hogy a hitbeli meggyőződésen túl szükség van valami egyébre is, ami a konkrét tapasztalati jelleg hordozója.

MOLNÁR ILLÉS

A Marno-fraktál

MARNO JÁNOS: KAIROS

Palatinus Kiadó
Budapest, 2012
170 oldal, 2100 Ft

”

Kései Marno-olvasó vagyok, csak nem sokkal a *Nárcisz készül* megjelenése előtt kezdtem el követni ezt a sajátosan következetes életművet, mikor rábukkantam néhány jellegzetesen hosszú, rövid sorokból álló, oszlopszerű szövegre a lapokban. Akkortájt változott meg bennem minden, amit a költészetről gondoltam. Jött a *gázárrobbanás*, és sokáig vitt magával az elragadtatás, hogy így is lehet verset írni, vagy talán csak így érdemes. Akkortájt kezdtek a lapok olyan korombeli, nyolcvanas években született fiatal költőket közölni, akik pajzsra emelték apafiguráikat: Borbély, Szijj, Gál, Kemény és persze Marno költészetét. A *Nárcisz* akkor a Marno-életműben is csúcspontot, egyben hangváltást hozott – a *Nincsen líra...* gyűjteményes kötet végletesen zárt, hermetikus világához képest –: egy sajátos nyelvi eszközökkel megteremtett, egyszerre rezignált és ironikus, hosszúversek és egysorosok között szalalmozó, jelentőségéből a mai napig sem veszítő könyv lett. Azóta egy kisebb formákkal dolgozó, ámde terjedelmes verseskötet (*a semmi esélye*) és egy esszé- és naplógyűjtemény (*Kezünk idegen formákba kezd*) látott tőle napvilágot, most pedig itt egy újabb, szintén zárt rendszerben működő, de *a semmi esélyénél* éppen nagyobb, szonettnyi méretű szövegeket sorjázó, megint csak bőséges termést hozó kötet: a *Kairos*.

Mert 119 vers az sok, főleg, ha a Marnóra jellemzően tömény, sűrű szövegekről van szó. A cím tehát használati utasítás: megszentelt időt kíván, kilépést a kronos mérhető, mennyiségi idejéből. De ha egyszer rákapunk az ízére, belépünk ezeknek a szövegeknek a játékos-brutális, személyesszenvtelen terébe, ahol emlékkép-foszlányok folynak álomszerűen egymásba, és berögzült nyelvi fordulatok tekerednek ki egészen groteszk, dionüszoszi esztétikává. Ezt tanúsítja a címadó vers, a Kairos is:

„Ki kecskemaszkban, ki káposzta- / levélbe csomagolva fejét, / egyedül magam gondolatban / födetlenül, mint afféle gép / elviselhetetlenül nehéz / lábazattal. [...] Nem húzza alattam

/ sokáig már ez a pad se, hús / éven át ültem és aludtam / rajta, s ennek ma vége, üssön / csak
órák csak egy órára még.”

Az az avantgárdban gyökerező esztétika köszön itt vissza, amely egyfelől a korai Marno-versekből, de még inkább a szerző egyetlen prózakötetéből, *Az anarchia szórendjéből* ismerős. Ahol a kisprózák a felettes-tudatos én kontrollját a minimálisra visszaszorítva; a gondolati folyamatok képi és nyelvi meghatározottságát és berögzüléseit egymás ellen kijátszva születnek olyan szövegek, amelyek „a nyelv összeesküvéselemletét leleplezni” hivatottak.

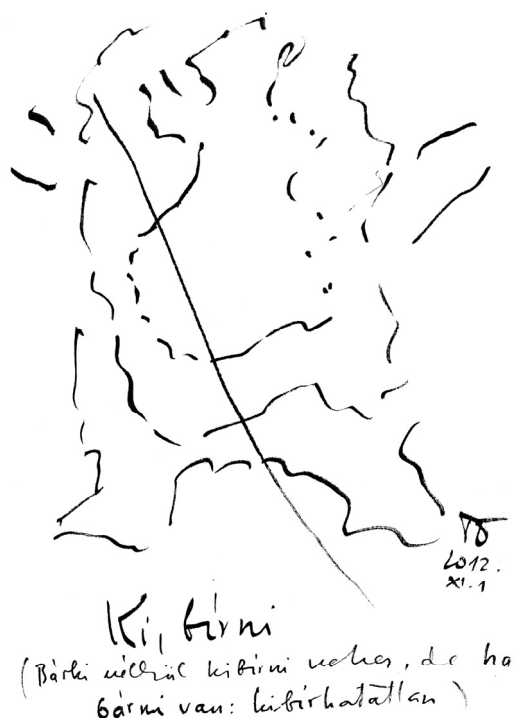
A versek tehát újra és újra nekirugaszkodnak egy kudarcra ítélt kísérletnek, hogy emlékeket hívjanak elő, de folyton beleütköznek a tudati folyamatok nyelvi leképezés során elkerülhetetlen torzulásaiba, és szembesülnek a vállalkozás lehetetlenségével. Erre talán a *Magaslat* című szöveg a leglátványosabb példa: „Ott láttam benne őt fészkelődni / sötétben s fényleni lüktető árnyékom gyanánt és elnyelni / magába lábamat, kezemet / ahogy jött, nem szólva nyelvemről, mely lapátot formázva sárga / foga mögött forgatta hátra / s tolt előre a garatán / megüledni kész levegőt. / Hazudtam volna az előbb? / Most mindenestre itt ülök, nem épp a helyzet magaslatán / mégis azon kell kapnom magam, / hogy, bármerre nézek szédülök.” (*Magaslat*)

A tizennégy ciklusra oszló versekben ismétlődő mintázatokként, kényszeres toposzokként ismétlődnek ugyanazok a helyszínek, alakok, szereplők. Például egy „rendházi folyosó”, a beszélő nővére, valamint egy disznóvágás emlékképei, olykor proustiánus asszociációs tudattechnológiák révén (ld. pl. a *Kenyérszag* című verset: „Nem említve a kenyérszagot, / mely mintha örökre beette / volna magát falai közé.”) jönnek újra elő, miközben az érzéki emlékekre rátelepszik egy szekunder kulturális-irodalmi réteg, Shakespeare-, Pilinszky-, József Attila-allúziók, -mottók, utalások formájában, jelezve, hogy az érzéki és a kulturális emlékezet egymásba épül, torzítja egymást, kvázi szimbiózisba kerül. A reflektív tudás felülírja az emlékeztést, míg a kettő szinte egybenő. A tudati folyamatok töredékessége, a nyelv pontatlansága versről versre lelepleződik. Egyes versek között különösen erős a kohézió, ilyen például a *Hideg fény - Kész - Fényjelenség*-triptichon, ahol ugyanaz a téma variálódik, illetve az egyikben felvetett kérdést („Hideg fény, hideg fény, honnan is, / honnan ismerős ez a hideg fény nekem.”), két verssel később válaszolja meg, de úgy, hogy mielőtt a késről megcsillanó hideg fény evidenciává lenne, a kés motívumát a két vers közötti szöveg már fölelegeti: „Álmomban maga vagyok a kés és valamennyi folyománya”. Esélyt ad tehát az olvasónak, hogy maga fejtse meg a kérdést, majd egy következő versben már összekapcsolja a fém és fény motívumát: „Tartozom még a hideg fénnel, / a késpengével, amely ma / mégis olyan szelíden ötlött / szemembe vacsora előtt / az asztalnál ülve.”

Talán a fentiekből is feltűnik, hogy a *Kairos* – hasonlóan a Marno-líra egészéhez – olyan képekkel dolgozik, amelyek hagyományosan nem témái a költészetnek (noha a kortárs lírában ez általános törekvés, így egyre kevesebb ilyen téma adódik), lírája naplószerű, mégpedig olyan napló, amely nem csupán az elbeszélővel történeteket, de annak álmait, emlékeit, töprengéseit is rögzíteni próbálja. A Marno-szöveg fraktál: önmaga mintázataiból épül, és a végtelenig bővíthető, újabb és újabb makroformákat ad, és bármennyire is szűkítjük a spekt-rumot, ugyanúgy szerveződő ábrázásokat fogunk találni. A versek mindig egymásba illesztett, sajátosan kapcsolódó képekkel operálnak, és hasonló kapcsolat figyelhető meg az egyes versek, illetve a ciklusok között is.

A kötet hullámmozgása így állandó kizökkenés: egyre kijebb, miközben folyamatosan rá kell döbbernünk: a saját nyelvünkben sem bízhatunk, kígyót melengettünk a szánkban. Kimozdít a bejáratott frázisainkból, lejárhatja, kiforgatja szófordulatainkat. Nyelvével elidegenít nyelvünköt, miközben sehová sem édesget.

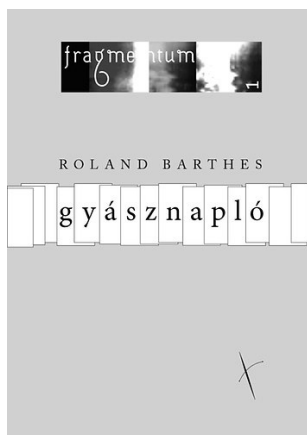
A feladat pedig bevégezhetetlen, a könyv becsukhatatlan, maximum abbahagyható, ahogy a kötetet lezáró, ciklusokon kívüli, keresetlennek ható, de valójában az első benyomásnál talán kevésbé bagatell szójátékok is sugallják: „*Felületek mint a mélység / kérdésére adott feleletek. // Feleletek mint a mélység kérdését fölvető felületek*” (Képek).

BARTÓK IMRE

A szöveg bánata

ROLAND BARTHES: GYÁSZNAPLÓ

Kijarat Kiadó
Budapest, 2012
263 oldal, 2900 Ft

”

Barthes *Gyásznaplója* a jelentős szerzők azon jellegzetes, az életmű egészének szempontjából periférikus helyzetben lévő szövegei közé tartozik, amelyek személyességük okán mintegy kívül esnek az adott szerző által létrehozott tényleges tudományos vagy irodalmi korpuszon, ámde amelyekhez éppen ezen személyesség okán kitüntetett, már-már az indiszkrécióig elmenő figyelemmel fordulunk. Ha élünk a hermeneutikai jóindulattal, akkor azt mondhatjuk, hogy ezen érdeklődés mögött nem ritkán az a remény húzódik meg, hogy valamiféle „kulcsot” kapunk az életműhöz, és azzal egy páratlan telítettségű keresztmetszet révén kerülhetünk közelebbi ismeretségbe.

Egyelőre tegyük félre azt a kérdést, hogy Barthes valóban különleges műve, a *Gyásznapló* esetében ez az igyekezet, vagyis hogy az életmű szerves részeként olvassuk, beváltható-e. Ennél az egyébként megfontolásra érdemes kérdésnél először sokkal inkább azt kell mérlegelnünk, mit is tartunk a kezünkben: „egészként”, „műként” olvastatja-e magát a *Gyásznapló*? Barthes édesanyja halálának másnapjától, 1977. október 16-tól kezdve közel két évig jegyezte fel a gyással kapcsolatos gondolatait, illetve rögzítette ezen gyász erőterében létrejövő tapasztalatait – amit tehát kézben tartunk, nem a szó szoros értelmében vett napló, de semmiképpen sem értekezés, és nem is aforizmagyűjtemény. Nincs meghatározott műfaja, végleges alakja. Formáját maga a témája, a gyász határozza meg, amelylyel kapcsolatban újra és újra elhangzik az egyébként mindenki által verifikálható tapasztalat, mely szerint folyamata „szaggatott”, „csíkozott”: intenzitása hol felerősödik, hol alábbhagy. Az utolsó, megrázó bejegyzés 1979. szeptember 15-ről nyilvánvalóan nem lezárás – nem véletlenül esik szó benne „reggelekről” –, nem egy folyamat „végét” jelzi, és ennyiben még a szöveg befejezését sem jelenti, tekintve, hogy a függelékben újabb töredékeket is olvashatunk. A pillanatfelvételek sorozatának egyedül a szerkesztői döntés biztosított öntőformát. A francia kiadó biztosít bennünket arról, hogy „Az itt közreadott szöveg nem a szerző által befejezet mű, sokkal inkább

egy vágyott könyv lehetősége” (Nathalie Léger, 8.), ugyanakkor nem világos, hogy Barthes bármikor, bármilyen formában foglalkozott volna-e feljegyzések megjelentetésének lehetőségével.

Igaz ugyan, hogy rögtön a legelső szövegrészletekben, a napló írásának második napjáról ezt olvashatjuk: „Ki tudja? Talán néhol akad értékes is ezekben a feljegyzésekben?” (14.) A könyv egészének szempontjából azonban fontos látni, hogy ennek a potenciális értéknek nem kifelé kell közvetítődnie, hanem a szerző számára kell jelentőséggel bírnia. Barthes naplója összességében megrázó dokumentuma egy fiú valódi és feltétlen szeretetének, egy olyan családi kötetének, amit az idők során semmi nem kezdetett ki, sőt ami Barthes egész életében mércének számított: „Egy nő, akit alig ismerek és akivel találkoznom kell, felhív (zavar, kisajátít), hogy feleslegesen elmondja: melyik buszmegállónál kell leszállnom, vigyázzak az átkelésnél, nem maradok-e vacsorára stb. Soha az édesanyám nem mondott nekem ilyesmiket. Sohasem beszélt velem úgy, mint egy felelőtlen gyerekkel.” (263.)

Az anya éppen azért kap posztumusz dicséretet – valódi elismerést –, mert mentes volt az anyai aggodalom és féltés terhes gesztusaitól. Kapcsolatukat így a feltétlen szabadság és a kötöttségek nélküli szeretet határozta meg. Barthes haláláig ápolta édesanyját, ugyanakkor anyja is az utolsó pillanatokig aggódott érte, amikor például szóvá tette, hogy a fiú az ágya mellett „rosszul, támla nélküli széken ül, huzatban” ül. Hogy mindez idealizáció-e, nem tudni: a szövegrészletekből nem derül ki, és soha semmiről nem olvashatunk, ami felvetné azt a normálisnak tűnő lehetőséget, hogy a gyászban – amelynek során mégis mindig valamiféle számvetésről (is) van szó – a fiú ráismer akár a saját, akár az anyja esetleges vétkeire, kapcsolatuk konfliktusaira és töréspontjaira. Barthes-ot ez egyáltalán nem foglalkoztatja, mint ahogyan, legalábbis a leírás szintjén, magának az anya alakjának jellemzői sem foglalkoztatják: az anya itt mindig egy hiány neve. „Sirályok húznak el az égen, a szárnalmas táj fölött: eszembe jut anya. A pincérlány elém teszi a kávéját, és azt mondja: „Tessék”. Ugyanazt a szót használja, mint anya, és ettől elsírom magam. Reggel fél hét van, odakint csörömpölnek a szemetesládák. Eszembe jut anya, aki mindig ebben a napszakban könnyebbült meg: „Végre véget ért az éj”, mondta, mert szenvedett éjjelente.”

Barthes többször rögzíti: „A bánat egoista”, vagyis szükségképpen „Csak magamról beszélek. Nem tudok róla beszélni, elmondani, hogy ki volt ő” (203.), hiába a szeretet. A bánat egoizmusa nem önzés, hanem magány. A vizsgálat csakis önvizsgálat lehet, és Barthes mindvégig magára, illetve a gyász folyamatára koncentrál, azt vizsgálja, helyenként megdőbbentő precizitással és fesztelenséggel, hogy számára mit jelentenek a történetek, hogy ő maga miben változott meg. Nem siettetni az elvégzésre váró munka végét, noha várja a „bánat” elmúlását. Nem foglalkoztatja a pszichoanalitikus megközelítés, noha nem is utasítja el feltétlenül; általában véve kevés szigorúan elméleti jellegű megállapítást tesz, de például visszatérő jelleggel idézi Winnicott formuláját, mely szerint a gyászban átélt bánatrohamok/reszketés lényegében nem más, mint „egy már lezajlott összeroppanástól való félelem.” (130.)

A rögzített tapasztalatok kettős folyamatról árulkodnak: egyrészt mindig arról van szó, hogy a feljegyzések szerzője magának a bánatnak az alakjában igyekszik „emléket állítani” az elhunyt szeretettének, másrészt a bánat sajátos „egoizmusa” folytán mindig önmagáról beszél. Ebből következik a könyv legsúlyosabb felismerése, amelyre Barthes többször is utal, de amelyet ugyanakkor nem tesz önálló reflexió tárgyává, és nem bont ki teljes egészében: arról van szó, hogy a másik halála mintegy *megnyitja* a saját halál lehetőségét. Amíg a másikért aggodtunk, őt gondoztuk, elvesztésétől reszkettünk, a saját halál örök elodázásában éltünk. A másik halálával azonban nem maradt más, aki meghaljon, csak én.

Innen nézve Barthes könyve nem is annyira filozófiai, mint inkább közvetlen és empirikus cáfolatát nyújtja Heidegger híres halálelemzésének. A *Lét és időben* Heidegger amellett érvel, hogy a saját halálomhoz abszolút és kizárólagos hozzáférésem van, és ennyiben a saját halálomhoz való adekvát viszony az autentikus létezés kulcsa. A gondolatmenet bizonyos szempontból még akár triviálisnak is tűnhet, ámde a *Gyásznapló* tanúsága szerint éppen hogy *nincs* kizárólagos hozzáférésem a halálomhoz, nem is pusztán azért, mert mindenki halála eleve egy interszjektív térben megtörténő esemény, hanem mert a saját halálomhoz való viszony – és ez a dialektikus csavar – valójában a másik halálához való viszony képe. „Elgondolni, tudni, hogy mama *örökre*, teljességgel halott („teljességgel”, ez csakis erőszakkal, rövid ideig gondolható el): annyit jelent, mint betűről betűre (szó szerint és egyidejűleg) elgondolni, hogy egyszer majd én is *örökre és teljesen* meghalok.” (127.) Ez az egyetlen szakasza a könyvnek, ahol Barthes kifejezetten „tudásról” beszél, mégpedig saját tudásról: „a gyászban a halálnak egy gyökeres és *új* megszeliődése van jelen; hiszen ezelőtt csupán *kölcsönzött* tudás volt (bizonytalan, másoktól, a filozófiától kapott stb.), de most már a *saját* tudásom.” (uo.) Nem lehetséges tehát adekvát viszony a saját halálhoz anélkül, hogy a kötődésen és a gyászszon keresztül adekvát viszonyom volna a mások halálához.

A *Gyásznapló* szuggesztív és olykor valóban megrázó mozaikdarabkái ezen túlmenően egy másik tanulságot is érzékletessé tesznek, nevezetesen azt, hogy nem csak a saját halálomhoz való megfelelő „hozzáférésemnek” van szüksége a gyász jelentette „szaggatott véglegességre”, hanem magának a szeretetnek is, amelyet a másik iránt érzek. Barthes pályatársa, a hozzá egyébként talán semmiben sem köthető Emmanuel Lévinas a *Teljesség és végtelen* c. munkája végén jut el ahhoz a felismeréshez, mely szerint az igazságnak két időre van szüksége: egy végtelen időre, amelyben kiteljesedhet, és amely szavatolja örök érvényességét, ugyanakkor egy véges időre, amelyben felismerhetővé válik, és amelyet „megpecsételhet”. Pontosan így áll a helyzet Barthes anyja iránt érzett szeretetével. Ilyen értelemben a másik iránti szeretet a gyászban pecsételődik meg, vagyis ekkor válik *igazzá*. Ez az igazság egyúttal mindig a véglegesség drámája. A gyászoló megretten bánatától, ugyanakkor legalább olyan erővel ragaszkodik is hozzá: „Borzalommal gondolok arra, hogy eljöhessen az a pillanat, amikor a hozzám intézett szavainak emlékeitől már nem fakadok sírva.” (64.)

A napló vége, alig fél évvel Barthes saját halála előtt: „Szieszta. Álom: *pontosan* az ő mosolya. Álom: teljes, sikerült emlék.” És: „Olyan szomorú reggelek vannak...” (250–251.) Ismét a kettős, a kettévált idő: a véglegesség képe a másik mosolyában, a „sikerült emlékből”, ugyanakkor a véget nem érő, szomorúsággal teli reggelek. A feljegyzések itt véget érnek.

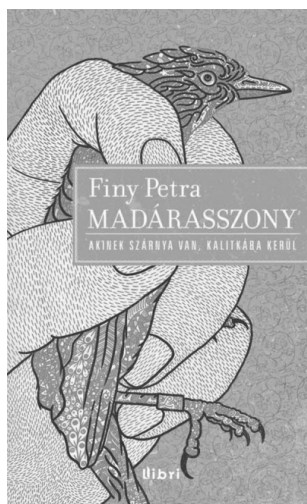
Visszatérve a kezdetben megfogalmazott kérdésre, hogy vajon mennyiben kapcsolható ez a különleges könyv Barthes életművének egészéhez – nos, Barthes írásának az anyja fotójára vonatkozó részei közvetlenül átvándoroltak a *Világoskamra* című művébe (ld. 152.). Ennél a körülménynél is fontosabb talán, mint azt a szerkesztői előszó is kiemeli, hogy anyja halálának időszakában a „semleges” fogalmának kidolgozásán munkálkodott, az ideológiáktól, szociális normáktól stb. mentes nyelv és olvasás lehetősége foglalkoztatta. Ennyiben a *Gyásznapló* valóban „egy vágyott könyv lehetősége”, egy olyan könyvé, amely éppen a „semleges” jegyében íródik. Az a tény, hogy a könyv rendkívüli személyességével, mégis aszketikus eszköztelenségével megvalósítja a szövegnek a teoretikus Barthes által propagált „örömet”, azt jelzi, hogy a *Gyásznapló* végül is több mint pusztán lehetőség.

(Roland Barthes: *Gyásznapló*. ford. Szabó Marcell)

HEVESI JUDIT

Mert a lepke majdnem madár

FINY PETRA: MADÁRASSZONY

Libri Kiadó
Budapest, 2012
320 oldal, 2990 Ft

”

Finy Petra, a Libri Kiadó gondozásában megjelent, első felnőtt regénye utazásra invitálja olvasóját egy varázslatos világba. Félreértés ne essék, nem a Roxfortba utazunk, nincsenek szerelmes vámpírok sem. Csoda viszont van, a természet; madarak, növények és benne, köztük egy család, amely fájának bár túl vékony, bizonytalan a törzse, lombkoronája szerteágazó. A nyelvezet megmutatja, leírja a (látszólagos) szépséget és harmóniát, ám amit elbeszél, közel sem ilyen idillikus. Nyomasztó ez a világ, éppoly szép-szomorú, kifinomult, érzékeny, természetközeli, sejtelmes és fenyegető, ugyanakkor mozaikszerű, mint a jól eltalált borító. Ez egy olyan világ, ahol megszakad a lélek, ahol kalickába kerül, akinek szárnya van, s ahol mindezek ellenére, vagy inkább mellett van valaki (a lepkeimádó Linger Lea), aki a történet előrehaladtával, vagyis az anya egyre mélyebb megismerésével (régi-)új életeket adhat, és ad is.

Földesi Györgyi az *Élet és irodalomban* írt Ex Librisében (2012/38.) Linger Lea pontos jellemzését adja: fiatal, tehetős, félárva, fluid identitású nő, aki felnőttkori problémákkal küszködik (rossz szerelmi kapcsolat, meddőség) stb. S aki festés közbeni emlékezéseinek köszönhetően elhatározza, megismeri halott anyját, Lilit: „Húsz évig volt halott az agyam. Pontosan annyi ideje, amennyi ideje anyám is halott.” Linger Lea e felismerés után, ha úgy tetszik nyomozásba, sőt, tulajdonképpen családállításba kezd, ahol a családfa feláll ugyan, de közel sem úgy, ahogy arra Lea, vagy épp az olvasó számíтана.

A könyv Linger Lea megszállott madárgyűűző, „férfiasan nőietlen”, depressziója elől a természetbe, a madarakhoz menekülő anyjáról, Liliről megmaradt emlékeivel indul, majd Lili régi szerelmei, barátnője, édesapja és a mesészerű „boszorkány”, Böbebú, segítik Leát a nyomozásban, az anyakép felépítésében. Ennek megfelelően a könyv egy eredetkeresés, az én és a mi (család) összekuszálódott, rekonstruálódó viszonyrendszerének az újraelbeszélése is.

A regény szerkezetét Lili hozzátartozóinak visszaemlékezései mellett Lea dőlten szedett, saját jelenéről szóló írásai, gondolatai, valamint a különleges, természethez kapcsolódó, metaforikus címek (Hangyaleső, Guvat, Cifrarák) együttese adja. A dőlten szedett szövegek mondhatni a kötet „legnőiesebb” részei, központi témájuk elsősorban a női identitás és test, a szexualitás, illetve Lea kapcsolati problémái. Lea itt vall például terméketlenségének fájdalomáról: („Szégyellem a meddőségem.”), élettársától, a „zeneszobrász”, orgonista Dorientól elszenvetett bántalmazásáról. Továbbá itt olvashatunk a legtöbbször a testről mint „mechanikus szerkezetéről”, mely leginkább a zene és a szexualitás hasonlóságában fejeződik ki előbb Dorien kapcsán: „gyűlölöm, ahogy Dorien orgonál [...] ölelgeti az orgonát, ahogy megdolgoztat a pedálokat, ahogy felágaskodik az ágyéka egy-egy hosszabb futamnál, ahogy izgatja ujjai-val a billentyű síkos csontlapjait. [...] Úgy húzza ki a hangszíntompító gombokat, úgy csavar-gatja őket, kegyetlen kéjjel. Mint ahogyan az én mellbimbóimat tekergeti, hogy zenét csihol-jon a testemből.” S hasonlóképpen később, a konzervatív, zenetanár nagymamáról is: „Az ember ugyanis azt képzelné, hogy énekelni csak egyféleképpen lehet. Úgy, hogy az ember megnyitja magát, és zsigerig kitárulkozik. Mint ahogy a szexuális aktus sem képzelhető el, vagy legalábbis bajosan, teljesen szűkre zárult hüvellyel, lelakatolt izmokkal és lélekkel”. Az idézett részek azért is fontosak, mert a közhelyekkel ellentétben nem fogadja el problémát-lanul a zeneiség átszexualizálását. Éppen ellenkezőleg. Lea számára ez csak a (női) test aláve-tettséget, a test hol önmagunk, hol mások elfojtásai által kitermelt (ön)kínzását, megerősza-kolását, önfegyelmzését fejezi ki. A zenében megnyilvánuló erőszak szimbolizálja mindazt, amit (és akit) Lea képtelen elfogadni, és ami elől menekülni kényszerül. A természetbe.

A „családállítás” során megtudjuk, Lili életében születése pillanatától jelen volt a halál, hi-szen születésével anyja halálát okozta, s egyben egy család felbomlását is. Lili apja a születés után képtelen volt a „halált okozó” gyermekéhez érni, Lili betegsége örökre „[ki]ette [...] belő-le a vidámságot”, Böbebút pedig, aki a szülésnél segédkezett, kitagadta, s a gyerektől is eltil-totta. Ebben a magárahagyottságban jelenik meg az újszülött Lili életében, őt az éhhaláltól megmentő holló, aki, „[n]em a barátja, a másik fele volt [...] [Lili] két testben élt”. S talán nem véletlen, hogy – az öngyilkosságot többször megkísérítő, majd véglegesen elkövető, első sze-relemgyerekét abortáló, a másodikat pedig a saját világából kizáró, intelligens, ám depresszi-ós, önző, s megkockáztatom, a szó legszorosabb értelmében „elvarázsolt” nő – lelkének egy darabja éppen e mitológiaiag terhelt, ugyanakkor rendkívül ellentmondásos madárban „la-kik”. A holló ugyanis egyes mitológiák szerint istenként tisztelt állat, kapcsolattartó az embe-ri és szellemvilág között, az északi mitológiában elsősorban baljós lény, a halál madara, egyes német területeken pedig a kárhozott lelkek, a meggyilkoltak szellemének megtestesülése. A hollót tehát mint a halott édesanyák szellemeként is értelmezhetjük. Hiszen előbb Lili társa volt, majd a történet végén, mikor Lea anyjának már minden titkát birtokolja, kísérőjévé sze-gődik egy holló, talán éppen Lilit szimbolizálva. Ugyanakkor néhol kártevőknek tartják ezt a madárfajtát, ahogyan ezt történetünk egyes szereplői Liliről is gondolják. Leginkább Rill Sára, Lea nagyanyja vélekedik így róla, „mintha [...] egy félelmetes harci kutya lett volna”, de Lili édesapja, Linger Ármin is elejt egy-egy félmondatot („majdnem elpusztított az anyád”). A nők generációkon át tartó tragikus sorsa örökös, öröklött anyátlansághoz vezet, aminek tetőzése éppen Lea meddősége. Kérdés, vajon megmásíthatatlan, biológiai terméketlenségről van-e szó? A holló, valamint a madarak, a lepkék a kötet végére jó arányérzékkel felépített allegóri-ákká válnak. Voltaképpen ez lenne a könyv legnagyobb erénye. A természet és az ember vi-

szonyát nyelvileg is hatásosan, következetesen képes megjeleníteni az egész kötetben át. A Madárasszony gazdag anyagot halmozott fel az ornitológiai „lexikonokból”, illetve a különböző „madárlesekéből”, s e metaforikus nyelv felhasználásával sikeresen ábrázolja a szereplők közti viszonyrendszereket. Például: „Lili nem mondta azt, hogy szakítsunk vagy hogy vége, csak elmesélte a baglyok kirepülésének a történetét.”

Ugyanakkor a természet, a növények, az állatok állandó metaforája mellett sokszor találunk a pogányság, a varázslat motívumaival (leginkább Böbebú figuráján keresztül) a regény atmoszféráját, természetkultuszát erősítendő. De a szöveg számtalan olyan vallási utalást is tartalmaz, melyek a családtörténet értelmezésében segédkeznek. Lili kettőtörött gerince ellenére, mikor leteszi madárgyűrűző vizsgáját Linger Ármin megfogalmazása szerint: „Ledobta magáról a takarót, és kikelt az ágyból. Mint egy Lázár. Vagyis Lázárlány.” Lea azonban Lázárlány helyett „Jób-asszonynak” nevezi anyját, ezzel is kifejezve a sok szörnyűséget, ami anyjával történt. A történet előrehaladtával azonban Lea számára is világossá válik, hogy „[m]inden család életét számtalan tragédia rohasztja”, s ezzel párhuzamosan mintha újra felfedezné, tudatosítaná, átélné, megélné anyja hibáit is. Lea végül mindkét ágon a generációs, családi tragédiák hordozójaként jelenítődik meg. Rill-nagymamáról például kiderül, első gyermeke, Ábrahám a háborúban, erőszakkal fogant, s éppen erről a törvénytelen gyerekről derül ki, hogy elcsábította öccse, Áron feleségét, vagyis Lilit. Anyja halott, igazi apja pedig vélt apja testvére. Itt tehát a családfa-labirintus, amely meglepő fordulatokat hoz ugyan, néhol feleslegesen bonyolulttá és valószínűtlenné teszi a család történetét.

A vérszerinti apa által felidézett emlékek kiléptetik Leát, s vele az olvasót is az idilli környezetből/nyelvből, s fájdalmasan „hétköznapi” következtetések levonására kényszerítik: „Azt már megtudtam tőle, hogy a nagyanyám egy pszichopata díva volt, az anyám meg egy bosszúálló elmebeteg. Persze túlzok, de azért nagyjából mégis így fest a helyzet. Több pszichés kórképre lehet, hogy nem lennék kíváncsi, mert ezek a beteg lelkű emberek nem csupán érdekes anekdoták kvázi arctalan szereplői, hanem ők a családom.” A különböző (pszichés) zavarok tehát a család minden egyes tagjára vonatkoztathatók. Rillék esetében is érdemes az ismétlődésekre figyelni, hiszen Rill Sára férje is sajátjaként neveli fel az egyszerre bűnbeejtő és bűnbe eső Ábrahámot, ahogy Áron is sajátjaként neveli fel Leát.

A történet legkényesebb pontja, hogy Lea beleszeret anyja első férjébe, Leóba (akitől Lili gyermeket várt ugyan, de elvetette), majd a könyv legvégén a lánynak is „mese nő a bőre alatt”, vagyis a családi traumák megértésével és megismerésével, az üres anyai pozíció elfoglalásával a meddőség alól is feloldozódik. A lepke tehát azt az életet választja, amelyet a madár(asszony) eldobott magától. Vagyis anyja egyik lehetséges életével azonosul, „[h]iszen a lepke majdnem madár”, ahogyan Linger Lea is majdnem Linger Lili. Így egy személyben ad életet anyjának, magának és gyermekének. Ezzel pedig felcsillan annak reménye, hogy sikerülhet felszámolnia a tragédiák öröklődését. Ahogyan írja is: „És mindenért sírok akkor, amiért addig nem sírhattam. A gyerekkor elfelejtett és elhallgatott fájdalmaiért. Huszonnyolc év összegyűjtött kínjaiért. Ezért a gyötrő, és egész életre szóló anyátlanságért. Amin már soha semmilyen barát vagy férj szeretete nem segíthet. Amit már csak a saját gyerekelem szenvedélyes ölelése gyógyíthat meg, ha egyáltalán valaha is kigyógyulok abból, hogy akkor sem volt igazán anyám, amikor még életben volt. Arról nem is beszélve, amikor már meghalt.”